

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYON VE
EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

OYA KURT

DANIŞMAN

DOÇ. DR. AHMET KAMACI

BARTIN-2022

T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYON VE EKONOMİK
BÜYÜMEYE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Oya KURT

BARTIN-2022

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Ahmet KAMACI danışmanlığında hazırlamış olduğum “DOLAYLI ve DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Oya KURT

ÖNSÖZ

“Enflasyon, her zaman ve her yerde parasal bir olgudur. Enflasyonu merkez bankaları doğurur ve merkez bankaları önler.” Milton FRIEDMAN

“Ülkeler ister zengin ister fakir olsun, iktisadi büyümenin motoru dört tekerlek üzerine oturur: insan kaynakları, doğal kaynaklar, sermaye birikimi ve teknoloji.” Paul A. SAMUELSON ve William D. NORDHAUS

Tezimi hazırlarken en büyük paya sahip olan ve bana rağmen bitirebileceğime inanan benim bu yolda yürümemi söyleyen sayın hocam Doç. Dr. Ahmet KAMACI’ya sonsuz teşekkür ve şükranları borç bilirim. Bu tezi yazarken bana kattığı bilgiler için ayrıca saygılarımı ve şükranlarımı sunarım.

Yıllardır beni maddi manevi desteklemekten hiç vazgeçmeyen tezimin bitmesinde bana katkı sağlayan aileme, annem Güllü KURT’a, kardeşim Aygül KURT’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Birinci sınıftan lisansüstü eğitimime kadar üzerimde emeği olan tüm hocalarıma ve Bartın Üniversitesi camiasına sonsuz teşekkür ederim. Jüri üyesi hocalarıma bana kattıkları bilgilerden dolayı şükranlarımı sunarım.

Tezimin düzenlenmesinde bana katkıda bulunan Pınar ÇELEBİ DEMİRARSLAN hocama katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Şu anda yanımda olmayan rahmetli babam Sami KURT, bana yıllar önce “Ben okuyanın her daim yanıdayım” demişti. Gerçekten de hala yanımda olduğunu biliyorum ve ona Allah’tan rahmet ve mağfiret diler, binlerce kez teşekkür ederim.

Oya KURT

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYONA VE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Oya KURT

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet KAMACI

Bartın-2022, sayfa: 95

Vergiler, ülkelerin en önemli gelir kaynaklarından biridir. Ülkeler kamu harcamalarını finanse etmede vergilerden yararlanmaktadır. Vergiler türlerine göre dolaylı ve dolaysız olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolaylı vergiler, ödemesini yansıtılabilen vergileri kapsamaktadır. Dolaylı vergiler mal ve hizmet sektörü üzerinden alınan vergiler, damga vergisi, uluslararası ticaret ve muamelelerinden alınan vergiler ve harçlardan oluşmaktadır.

Dolaylı vergiler, KDV (Katma Değer Vergisi), ÖTV (Özel Tüketim Vergisi), Gümrük Vergisi gibi vergilerdir. Dolaysız vergiler ise ödemesi yansıtılamayan vergiler olarak kabul edilmektedir. Bu vergi türünde Gelir ve Kurumlar Vergisi, servet üzerinden alınan vergiler bulunmaktadır. Servet üzerinden alınan vergiler Motorlu Taşıtlar Vergisi, Emlak Vergisi gibi vergileri içermektedir. Servet üzerinden alınan vergilerin içerisinde yer alan Emlak Vergisine, Değerli Konut Vergisi Resmî Gazete’de yayınlanarak eklenmiştir. Ülkelerin vergileri toplamada zorlandığı aşıkardır. Dolaysız vergileri ödemeyip vergi kaçakçılığı yapan bireyler bulunmaktadır. Bu durum ülkeleri dolaylı vergilere yönlendirmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler dolaylı vergilere ağırlık vermektedir. Türkiye ekonomisi gelişmekte olan bir ülke olduğu için dolaylı vergi gelirlerine daha çok önem vermektedir.

Dolaylı vergilerin toplanması dolaysız vergilere nazaran daha kolaydır. Bu durum ülkenin elde ettiği gelir açısından önem arz etmektedir.

Enflasyon, fiyatların genel düzeyindeki artışı ifade etmektedir. Enflasyon artışının yaşanması ülkenin içinde bulunduğu duruma göre olumlu ya da olumsuz sonuçlar oluşturmaktadır. Enflasyonist dönemlerde ülkeler mücadelelerinde maliye politikası aracı olan vergi politikalarını kullanmaktadır. Ekonomik büyüme ülkeler için en önemli olgudur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu olgunun istikrarlı olması istenmektedir. Ekonomik büyümesini sağlayan ülke gelişmiş ülke statüsüne geçerek kendine yeten ve dışarıya bağımlı olmayan ülke olarak bilmektedir. Gelişmekte olan Türkiye ekonomisi; üretim, tüketim ve vergi gelirlerinden elde ettiği gelirler ile ekonomik büyümeyi sağlamaktadır. Vergilerde artış ya da azalış olduğunda ülkenin elde ettiği gelirden değişim olacak ve bu durum ekonomik büyümeye yansıtılacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisi için dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyon ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu çalışma iki ayrı konuyu içerdiği için veri seçimi yapılırken ayrı zamanlardaki veriler kullanılmıştır. Analizde, dolaylı ve dolaysız vergiler ile enflasyon için veriler 2006M2-2021M11 aylık olarak ele alınarak yapılmıştır. Dolaysız ve dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme için yapılacak analizde ise veriler 2006Q2-2021Q3 dönemlerini kapsamaktadır. Analiz kısmında kullanılan yöntem zaman serisi yöntemidir. Çalışma için kurulan model 1 dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyonu nasıl etkilediği, model 2 ise dolaylı vergiler ile dolaysız vergilerin ekonomik büyümeye etkisinin nasıl olduğudur.

Zaman serisi analizinde ilk olarak, ele alınan değişkenlerin durağanlığı birim kök testleri ile sınanmıştır. Daha sonra modeller için vektör otoregresif model (VAR) oluşturulmuştur. Bu oluşturulan VAR modeli ile VAR Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Model 1 için dolaysız vergilerden enflasyona doğru nedensellik tespit edilmiştir. Model 2 için ise dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında doğru; dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında ise çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dolaylı Vergiler, Dolaysız Vergiler, Enflasyon, Ekonomik Büyüme

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

THE EFFECTS OF INDIRECT AND INDIRECT TAXES ON INFLATION AND ECONOMIC GROWTH: THE CASE OF TURKEY

Oya KURT

Bartın University

Graduate School

Department of Economics

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet KAMACI

Bartın-2022, pp: 95

Taxes are one of the most important sources of income for countries. Countries use taxes to finance public expenditures. Taxes are divided into direct and indirect taxes according to their types. Indirect taxes include taxes whose payment can be reflected. Indirect taxes consist of taxes on the goods and services sector, stamp duty, taxes on international trade and transactions, and charges. If indirect taxes are explained in their simplest form, they are taxes such as VAT (Value Added Tax), SCT (Special Consumption Tax), and tariff.

On the other hand, direct taxes are considered as non-reflective taxes. In direct taxes, there are Income tax, Corporation tax, and taxes on wealth. Wealth taxes include taxes such as Motor Vehicles Tax and Real Estate Tax. In recent years, Valuable Housing Tax has been added to the Real Estate tax, which is included in the wealth tax, by being published in the official gazette. It is obvious that countries have difficulties in collecting taxes. The presence of individuals who do not pay direct taxes and do tax evasion leads countries to indirect taxes. Particularly, developing countries focus on indirect taxes. Turkey gives more importance to indirect tax revenues, because it is a developing country. Indirect taxes are easier to collect than direct taxes. This situation is important in terms of the income of countries.

Inflation refers to the increase in the general level of prices. An increase in inflation creates positive or negative results according to situation in the country. In inflationary periods, countries use tax policies, which are a fiscal policy tool, to find against inflation. Economic growth is the most important phenomenon for countries. Especially in developing countries, this phenomenon is desired to be stable. Countries that achieve their economic growth are known as developed countries, which are self-sufficient and not dependent on the other countries. The developing Turkish economy also benefits from production, consumption and tax revenues to provide economic growth. When there is an increase or decrease in taxes, there is a change in the income of the country, and this is reflected in economic growth.

The aim of this study is to examine how indirect and direct taxes affect inflation and economic growth of Turkish economy. Since this study includes two separate subjects, data from different times were used when selecting data. In the analysis, the data for indirect taxes, direct taxes and inflation were made by considering 2006M2-2021M11 monthly. In the analysis made for direct taxes, indirect taxes and economic growth, the data include the periods 2006Q2-2021Q3. The method used in the analysis part is the time series method. There are two models in this study. Model 1 is established to see how indirect and direct taxes affect inflation, and model 2 is established to see how indirect taxes and direct taxes affect economic growth.

In the time series analysis, firstly, the stationarity of the variables was tested with unit root tests. Then, vector autoregressive model (VAR) was created for the models. VAR Granger Causality Test was applied with this created VAR model. For Model 1, causality from direct taxes to inflation has been determined. For Model 2, causality from direct taxes to economic growth and bidirectional causality between indirect taxes and economic growth has been determined.

Keywords: Direct Taxes, Indirect Taxes, Inflation, Economic Growth

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
KISATMALAR DİZİNİ	xiii
1.GİRİŞ.....	1
2. DOLAYLI-DOLAYSIZ VERGİLER İLE ENFLASYONUN VE EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI, ÇEŞİTLERİ VE GELİŞİM SÜRECİ.....	4
2.1. Vergiler	4
2.1.1. Dolaylı Vergi Kavramı ve Çeşitleri.....	4
2.1.1.1. Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler	5
2.1.1.2. Uluslararası Ticaretten ve Muamelelerinden Alınan Vergiler	8
2.1.2. Dolaysız Vergi Kavramı.....	9
2.1.2.1. Başlıca Dolaysız Vergi Çeşitleri	9
2.1.2.2. Dolaysız Vergilerin Gelişim Süreci	14
2.1.3.Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Üstün ve Zayıf Yanları.....	15
2.1.3.1. Dolaylı Vergilerin Üstün Yanları.....	15
2.1.3.2. Dolaylı Vergilerin Zayıf Yanları.....	15
2.1.3.3. Dolaysız Vergilerin Üstün Yanları.....	16
2.1.3.4. Dolaysız Vergilerin Zayıf Yanları.....	16
2.2. Enflasyon Kavramı	17
2.3. Ekonomik Büyüme Kavramı	18
2.4. Yeni Ekonomi Programı	19
2.5. Türkiye’de Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Genel Görünümü.....	22
2.6. Vergilerin AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması.....	28
3. DOLAYLI- DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ.....	39
3.1. Vergi -Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	39
3.1.1. Vergilerin Finansal Piyasalar ile İlişkisi	40
3.1.2. Ekonomik Büyüme Teorileri ve Vergiler	40

3.1.3. Dolaylı Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri	43
3.1.4. Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri	44
3.2. Vergi-Enflasyon İlişkisi	45
3.2.1. Vergilerin Enflasyonist ve Deflasyonist Süreçlere Etkisi	45
3.2.2. Enflasyonun Vergi Kaçakçılığı Üzerine Etkisi	46
3.2.3. Enflasyonun Kaynak Dağılımına Etkisi.....	46
3.2.4. Enflasyonun Bütçe Üzerindeki Etkisi.....	47
3.2.5. Dolaylı Vergilerin Enflasyona Etkileri.....	47
3.2.6. Dolaysız Vergilerin Enflasyona Etkileri.....	49
3.3. Literatür Taranması.....	51
3.3.1.Vergi-Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Literatür Taraması.....	51
3.3.1.1. Türkiye İçin Yapılan Çalışmalar	51
3.3.1.2. Panel Veri Çalışanlar	55
3.3.1.3. Başka Ülke Çalışanlar.....	56
3.3.2.Vergi-Enflasyon üzerine Literatür Taraması.....	58
3.3.2.1. Türkiye Ekonomisi için Çalışanlar	58
3.3.2.2. Farklı Ülkeler İçin Çalışanlar	60
3.3.2.3. Panel Veri Çalışanlar	61
4. DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİNİN EKONOMETRİK OLARAK İNCELENMESİ.....	64
4.1. Veri Seti ve Model.....	64
4.2. Ekonometrik Yöntem	64
4.2.1. Birim Kök Testleri	65
4.2.2. VAR (Vektör Otoregresyon Modeli) Analizi	67
4.2.3. ARDL Sınır Testi.....	68
4.2.4. Granger Nedensellik Testi	68
4.2.5. Otokorelasyon.....	69
4.2.6. Değişen Varyans	70
4.2.7. Regresyon Analizi.....	70
4.3. Amprik Bulgular.....	71
4.3.1. Enflasyon ve Vergiler İçin Analiz Sonuçları.....	71
4.3.2. Ekonomik Büyüme ve Vergilerin Analiz Sonuçları.....	76
5. SONUÇ	82

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
2.1: Dolaylı vergiler	5
2.2: Dolaysız Vergiler	10
2.3: Enflasyon Yeni ekonomi programı 2019-2021	20
2.4: Büyüme Yeni ekonomi programı 2019-2021	21
2.5: 2020 yılı dolaylı vergilerin kendi içinde yüzde dağılımı	22
2.6: 2020 yılı dolaysız vergilerin kendi içinde yüzde dağılımı	25
2.7: Türkiye'deki Vergi Gelirlerinin GSYİH içindeki % payı	28
2.8: AB ülkeleri ve Türkiye Mal ve Hizmet Vergisi toplam, vergilendirme yüzdesi 1965-2020.....	32
2.9: Seçilmiş AB ülkeleri ve Türkiye ekonomisi kişisel gelir vergisi toplam, GSYİH yüzdesi 1992-2020	34
2.10: Seçilmiş AB ülkeleri ile Türkiye ekonomisinin GSYİH büyümesi 1961-2020.....	35
2.11: Enflasyon, tüketici fiyatları (yıllık %) 1992-2020 yılları arası AB ve Türkiye ekonomisi için	37

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
2.1: Dolaylı vergilerin belli yıllar için toplam tutarı (bin TL)	23
2.2: Dolaysız vergilerin belli yıllardaki toplam tutarı (bin TL).	25
2.3: Toplam, Dolaylı Ve Dolaysız Vergileri (2009-2021) (bin TL).	26
2.4: Toplam vergi geliri ABD milyon doları, 1995-2019.	29
2.5: Toplam vergi geliri, GSYİH yüzdesi, 1996-2020	31
4.1: ADF ve PP birim kök testleri	72
4.2: KPSS Birim kök testi.	72
4.3: VAR Gecikme Uzunluğu.	73
4.4: Otokorelasyon test sonuçları.	73
4.5: Değişen varyans test sonuçları.	74
4.6: VAR Granger Nedensellik Testi.	74
4.7: Nedensellik şeması.....	75
4.8: ARDL uzun dönem sınır testi (2,4,0).....	75
4.9: ARDL Uzun Dönem Model Tahmini (2,4,0).....	76
4.10: ADF ve PP Birim Kök Testi.	77
4.11: KPSS birim kök testi.....	77
4.12: VAR gecikme uzunluğu.	78
4.13: Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi.	79
4.14: Otokorelasyon Test sonucu.	79
4.15: VAR Granger Nedensellik Testi.	79
4.16: Nedensellik şeması.....	80
4.17: Regresyon denklemi bağımlı değişken GSYİH.	81

KISATMALAR DİZİNİ

KISATMALAR

GSYİH	: Gayri Safı Yurtiçi Hasıla
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
GSMH	: Gayri Safı Milli Hasıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
ÖİV	: Özel İletişim Vergisi
MTV	: Motorlu Taşıtlar Vergisi
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
AB	: Avrupa Birliği
KBDMG	: Kişi Başına Düşen Milli Gelir
MG	: Milli Gelir
ENF	: Enflasyon
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
DLV	: Dolaylı Vergiler
DSV	: Dolaylı Vergiler

1.GİRİŞ

Ülkelerin kamu harcamalarını finanse edebilmek için gelire ihtiyacı vardır. Bir ülke ister gelişmekte olsun isterse gelişmiş olsun vergi gelirlerine ihtiyaç duyar. Vergiler, ödeme şekline göre ayrılmaktadır. Ülkeler ödeme şekline göre ayrılan vergilerden kendilerine uygun olanı daha fazla tercih etmektedirler. Vergilerin dolaylı ve dolaysız ayrımı ödeme şekline bağlı olarak yapılan bir ayırmadır. Bu ayırım bireyleri de etkilemektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla vergi sistemi içinde dolaylı vergilerin ağırlığı daha fazladır. Devlet harcamaları finanse etmek için vergilerden yararlanır. Vergilerin ülke açısından GSYİH’de artış sağlayabileceği düşünülmektedir. Ancak devletin geliri içinde dolaylı vergilerin ağırlığının fazla olması bireyler açısından alım gücünde azalmalara yol açabilmektedir. Türkiye’de dolaysız vergiler için ise konulan oranlar bireylerin ödemek istemeyip vergi kaçakçılığına başvurmasına neden olmaktadır. Ülkeler vergi kaçakçılığının daha az olduğu dolaylı vergilere ağırlık verip bunlardan gelir sağlamaktadır.

Dolaylı ve dolaysız vergileri bir diğer ayırma yöntemi ise yansıtılıp yansıtılmamasıdır. Bireyler vergileri kendileri ödediklerinde dolaysız vergi, başkalarına aktardıklarında ya da yansıtıklarında dolaylı vergi olmaktadır. Motorlu Taşıtlar Vergisi, Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi gibi bireylerin şahsına ait olan gelir ve servetleri için ödediği vergiler dolaysız vergilerdir. Dolaylı vergi türleri Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi, Özel İletişim Vergisi gibi mal ve hizmetlerden alınan ve uluslararası ticaretten alınan vergilerdir.

Çalışmanın konusu ve amacı, Türkiye ekonomisinde gelir elde edilen dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin enflasyon ve ekonomik büyüme üzerinde nasıl ve hangi yönde bir etki oluşturduğunu tespit etmektir. Vergi- enflasyon ve vergi-ekonomik büyüme arasındaki etkileşimi konu alan birçok çalışma literatürde bulunmaktadır. Enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki artış olarak bilinmektedir. Enflasyon düzeyini ölçmek için uygulamada üç tane fiyat endeksi kullanılmaktadır. Bunlar; ÜFE, TÜFE ve GSYİH deflatörüdür. ÜFE, üretici fiyat endeksini gösterirken TÜFE de tüketici fiyat endeksini göstermektedir. Yapılan çalışmalarda enflasyon için ÜFE ve TÜFE değerleri alındığı görülmektedir. Ekonomik büyümenin ise bir ülkede reel milli gelirdeki artışı gösterdiği bilinmektedir. Ekonomik büyüme için GSYİH ve GSMH değerleri alınabilmektedir.

Neoklasik büyüme teorilerinden Solow modelinde ilk olarak ekonomik büyüme ile vergiler arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir. Solow, bu modelinde durağan dönemde ve uzun dönemde büyüme oranının sabit olduğunu ve bu oranın vergilerden etkilenmeyeceğini söylemektedir.

Bu çalışmanın temel konusu ve amacı, Türkiye’de 2006-2021 dönemi dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyon ve büyüme üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun incelenmesi ve araştırılmasıdır. Araştırma kapsamında dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin toplamı önce enflasyon, daha sonra da ekonomik büyüme ile etkileşimi karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Dolaysız ve dolaylı vergilerin enflasyon ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ekonometrik analiz çerçevesinde ele alınmaktadır.

Bu çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü dolaylı-dolaysız vergi kavramı, çeşitleri ve gelişim sürecini, enflasyon ve ekonomik büyüme kavramlarını içermektedir. Dolaylı ve dolaysız vergilerin neler olduğu ve günümüze nasıl geldiği, zayıf ve üstün yanlarının neler olduğu, Türkiye ekonomisi için dolaysız ve dolaylı vergilerin genel görünümü şekiller ve tablolar yardımıyla incelenmiştir. AB ülkeleri ile dolaysız ve dolaylı vergi karşılaştırması tablolar ve şekiller yardımı ile incelenerek bu bölümde bahsedilecektir.

Çalışmanın 2. bölümünde ise dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme ve enflasyona etkilerinin teorik alt yapısı oluşturulmuştur. Son olarak da yapılan literatür çalışması eklenmiştir.

Çalışmanın 3. bölümünde ise ekonometrik analiz yapılmıştır. Bu bölümde ele alınmış olan değişkenler ile dolaysız ve dolaylı vergilerin enflasyon ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Oluşturulan hipotezler test edilmiştir ve yapılan analizlerin sonuçları tablolar yardımı ile yorumlanmıştır.

Yapılan araştırmada hipotez bir önermeyi test etmektedir. Çalışmada sekiz tane hipotez kurulmuştur. Birincisi, dolaysız vergiler enflasyonu artırır. İkinci hipotez ise, dolaysız vergiler enflasyonu azaltır. Üçüncü hipotez, dolaylı vergiler enflasyonu artırır. Dördüncü hipotez ise, dolaylı vergiler enflasyonu azaltır. Beşinci hipotez, dolaylı vergiler ekonomik büyümeyi artırır. Altıncı hipotez, dolaylı vergiler ekonomik büyümeyi azaltır. Yedinci

hipotez ise dolaysız vergiler ekonomik büyümei artırır. Sekizinci hipotez ise, dolaysız vergiler ekonomik büyümei azaltır.

Çalışmanın yöntemi ise şu şekildedir: Analiz yapılacak değişkenler zaman serisi olarak ele alınmaktadır. Analize dahil edilen değişkenler dolaylı-dolaysız vergiler ile enflasyon ilişkisi için aylık veriler olarak ele alınmaktadır. 2006M2-2021M11 dönemini kapsamaktadır. Dolaysız ve dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme için ise çeyreklik veriler 2006Q2-2021Q3 dönemi ile ele alınarak yapılmıştır. Zaman serisi analizi için değişkenler birim kök testlerine tabi tutulmuştur. Daha sonra çıkan durumlara göre iki ayrı analiz için uygun olan testler uygulanmıştır.

2. DOLAYLI-DOLAYSIZ VERGİLER İLE ENFLASYONUN VE EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI, ÇEŞİTLERİ VE GELİŞİM SÜRECİ

2.1. Vergiler

2.1.1. Dolaylı Vergi Kavramı ve Çeşitleri

Dolaylı vergiler, mükellefi belli olmayan, tahsilatının ne kadar olacağı ve ne zaman ödeneceği belli olmayan yansıtılması kolay olan vergilerdir (Arslan, 2011:2).

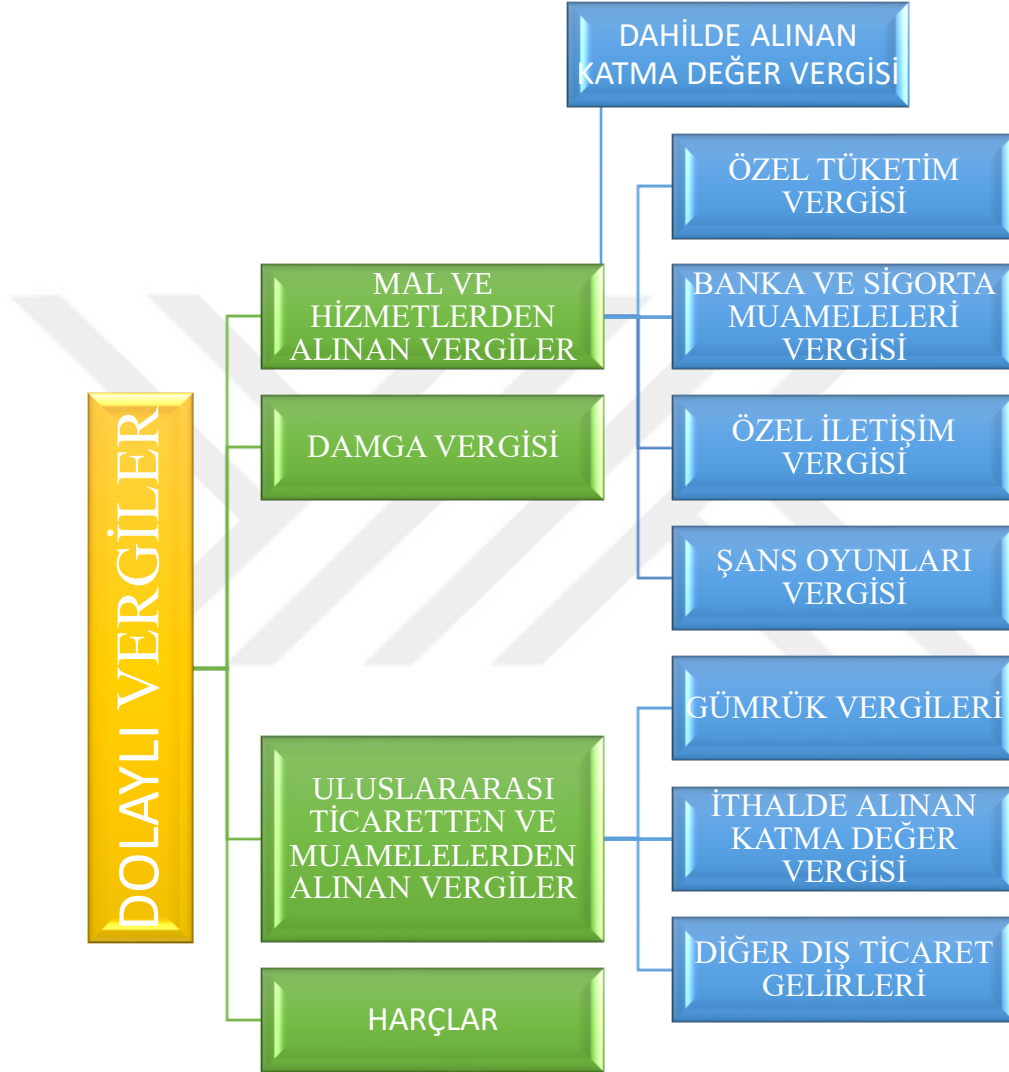
Dolaylı vergiler, ödendiği zaman ortaya çıkan vergi türüdür. Herhangi bir mal ya da hizmet alındığında ortaya çıkan ve yükümlüsünün belli olmadığı vergiler dolaylı vergi türüne girmektedir. Dolaylı vergilere verilebilecek en iyi örnek KDV'dir.

Fert ve kurumların ödeme güçlüklerini dolaylı olarak hedef alan vergiler “dolaylı vergi” şeklinde tanımlanmaktadır. Yani devletin tüketim üzerinden aldığı vergiler dolaylı vergiler olarak kabul edilmektedir (Susam ve Oktayer, 2007:112).

Dolaylı vergiler yapılan her alışverişin içinde bulunmaktadır. Alınan ekmeğin, giymek için alınan kıyafetin hatta ve hatta eğitim için alınan defter, kalem gibi araçlar için ödenen paranın da içinde bulunmaktadır.

Türkiye ekonomisi dolaylı vergileri, dolaysız vergilere tercih ettiğinden vergilendirme adaleti neticesinde ortaya çıkan sakıncalar bulunmaktadır. Hem bu sakıncalar hem de gelişmiş ülkelerin ekonomideki payı dikkate alındığında Türkiye ekonomisi için dolaylı vergilerin oluşturduğu boyut, olumsuz bir durumun ortaya çıktığını göstermektedir. Bu durum karşısında çoğu iktisatçı, dolaylı vergi yerine dolaysız vergilerin tercih edilmesinin doğru olduğunu düşünmektedir (Karamelikli, 2018: 97).

Dolaylı vergiler bilindiği üzere yapılan alışverişlerde başkalarına devredilebilen yansıtılması kolay olan vergilerdir. Şimdi bu vergilerin türleri hem Şekil 2.1 üzerinde hem de yazılı olarak ifade edilecektir.

Şekil:2.1: Dolaylı vergiler

2.1.1.1. Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler

Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergiler, alınan ürünlerin ve hizmetlerin ödemesi yapılırken ödenen vergileri kapsamaktadır. Bu vergi türlerinden en iyi bilinen KDV, ÖTV, ÖİV ve Gümrük vergileridir. Bu vergi türleri ve gelişimleri incelenecektir.

Katma Değer Vergisi (KDV)

Türkiye ekonomisinde 3065 sayılı kanunla yürürlüğe giren Katma Değer Vergisi vergileme aşamasından önce üretim, dağıtım ve hizmet sektörlerinde oluşan her el değiştirme ile bu mal ve hizmetlerin fiyatlarıyla tamamen orantılı olan dolaylı vergilerin içinde en çok bilinen tüketim vergisidir (Kılıç, 2012: 146; Gürdal ve Yavuz, 2017: 52).

Katma Değer Vergisi Türkiye’de 1985’ten sonra uygulanmaya başlanan dolaylı bir vergi türüdür. Katma Değer Vergisi kısaca KDV; alınan her ürünün, her hizmetin içinde bulunan hatta bireylerin eline verilen alışveriş fişi, alışveriş faturasında oranlarıyla birlikte ayrıntılı olarak yazmaktadır.

“Katma değer vergisinin amacı tüm milli hasılayı vergilendirmektir.” (Cosciani, 2012:137). Katma değer kavramı hizmet ve malların üretimi için kullanılan iktisadi faktörlerin bu üretim sırasında ortaya çıkardığı ek değerlere denilmektedir. Bu ek değerler bizlere ekonomide Gayrisafi Milli Hasılayı (GSMH) ya da Milli Geliri (MG) vermektedir. Üretim için yapılan kira, ücret gibi ödemelerde bizleri Milli Gelire götürmektedir. Buradan anlaşılana göre katma değer, ülke için Milli Gelir demektir. Bu durumda KDV’ye dolaylı gelir vergisi denilmektedir. (Özsoy, 1972:953).

OECD’ye üye olan 14 ülkede 1977 yılında KDV uygulaması bulunmaktadır. İzlanda, Japonya, Yunanistan, Yeni Zelanda, İspanya ve Türkiye 1980’lerde, İsviçre ise bu ülkelerin hemen ardından KDV uygulamaya başlamıştır. 1980’lerin sonu ve 1990’lı yılların başlarında Doğu Avrupa ülkeleri Katma Değer Vergisini uygulamaya başlamış, bazı ülkeler ise KDV’yi Avrupa Birliği üyesi olma düşüncesi ile uygulamak istemişlerdir (Onuncu Kalkınma Planı, 2014).

KDV, 1985 yılında yürürlüğe giren 3065 sayılı kanun ile alınmaya başlanmıştır. Yakın zamanda da KDV ve ithalden alınan KDV, hala bu kanun ile tahsil edilmektedir (TÜSİAD, 2012:40).

Özel Tüketim Vergisi

4760 sayılı 12.06.2002 tarihinde çıkartılan Özel Tüketim Vergisi Kanunu Türkiye’de daha önce Özel Tüketim Vergisi niteliği taşıyan vergilerin toplanması ile bir araya gelmiştir.

Genel tüketim vergisinden daha eski olan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)’nin geçmişi Antik Mısır’a kadar dayanmaktadır (Yıldırım, 2015:227).

ÖTV, KDV gibi her mal ve hizmetin her aşamasından alınan bir vergi türü değildir. Aksine belli başlı mal gruplarından alınmaktadır. Aşamaları KDV gibi değildir. Tek aşamalı ve yükümlüsü az olan dolaylı bir vergi türü olarak bireylerin karşısına çıkmaktadır. Alınan ürüne göre ilk alımda ortaya çıkar.

Devlet genellikle tüketimini azaltmak istediği mallar üzerine ÖTV koymaktadır. Bu mallara en iyi örnek olarak alkollü içecekler ve tütün mamulleri verilebilmektedir.

2002 tarihli Özel Tüketim Vergisi belirli mallar üzerinden tek aşamalı olarak alınan bir vergidir. Bu vergiye tabi olan mallar ise; motorlu taşıtlar, tütün mamulleri, dayanıklı tüketim malları, petrol ve doğal gaz, kolalı gazozlar ve diğer mal gruplarıdır. ÖTV ve KDV reel ekonomiyi vergilendirme için kullanılan temel dolaylı vergilerdir (TÜSİAD, 2012; 40).

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

BSMV 1926 yılında ülkemizde Fransa’nın Fransız Muamele Vergisi’nin etkilerinin sonucu ile ilk olarak Umumi İstihlak Vergisi ile ortaya çıkmıştır. BSMV daha sonraları birkaç kez değişmiş ve en son 6802 sayılı Gider Vergisi kanunun içerisinde yer almıştır. (Kaçar-Gerger,2021: 68). 23 Temmuz 1956 yılında 6802 sayılı kanunla birlikte Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) Gider Vergisi kanunu içerisinde yer almaktadır. Bu vergi türünün amacı banka ve sigorta şirketlerini, bir de menkul kıymet alım satımı yapan bankerlerin de bu vergi türüne tabi olmalarını sağlamaktır (TÜSİAD, 2021:1; Kaçar ve Gerger, 2021: 68).

17 Ağustos 1999 Depremi sonrası yürürlüğe giren ÖİV'nin maksadı o zaman oluşan ekonomik kayıpların giderilmesiydi. Bu vergiye aynı zamanda “Deprem Vergisi” ve “Dayanışma Vergisi” de denilmektedir. Verginin oranı mesajlaşma, konuşma ve internet gibi hizmetlerden %7,5 iken yeni düzenleme ile %10 olarak değiştirilmiştir (Çam, 2021:37).

Şans Oyunları Vergisi

Şans Oyunları Vergisi adından da anlaşılacağı gibi oynanan şans oyunlarının kazançlarının vergilendirilmesidir. Şans oyunları olarak at yarışı, futbol oyunu için iddia, sayısal loto, kazı kazan ve milli piyango örnek verilebilir.

5602 sayılı kanunun 6. maddesinde de belirtildiği gibi şans oyunlarının hepsinden elde edilen kazanç, bu vergi türüne tabidir. Bu vergi türü ile ilgili mükellef bilgisine, ödeme gücüne ait bilgiler kanunun 6. maddesinde yer almaktadır.

Vergi oranlarının birkaçı şu şekildedir: spor müsabakaları için %5, at yarışı için %7 ve diğerleri için ise %10 olarak belirlenmiştir (ŞOVK, 2007).

2.1.1.2. Uluslararası Ticaretten ve Muamelelerinden Alınan Vergiler

Gümrük Vergisi

Gümrük Vergisi adından da anlaşılacağı gibi ülkeye giren ve ülkeden çıkış yapan her türlü ürünlerin üzerinden diğer bir deyişle ithalat ve ihracattan alınan vergi türüne denilmektedir. “Gümrük vergileri genellikle ithal mallara uygulanmakla birlikte değer ya da fiziksel miktar üzerinden alınırlar.” (Yavuz ve Beşel, 2015: 46).

İthalde Alınan Katma Değer Vergisi

Ürünlerin üretilmesinde ve tüketilmesinde ortaya çıkan işlemlerden dolayı KDV ödenmektedir. Bu KDV'nin konusu içine ithalat da girmektedir. İthalattan alınan vergi normalde alınan KDV'den biraz farklıdır. Nedeni ise dahilde alınan KDV'nin ticari mal olup

olmadığı araştırılırken ithalattan alınan KDV de böyle bir durum yoktur. Her türlü ticari ve ticari olmayan mal ve hizmetler ithalattan alınan KDV'ye dahildir (Vural, 1999: 187).

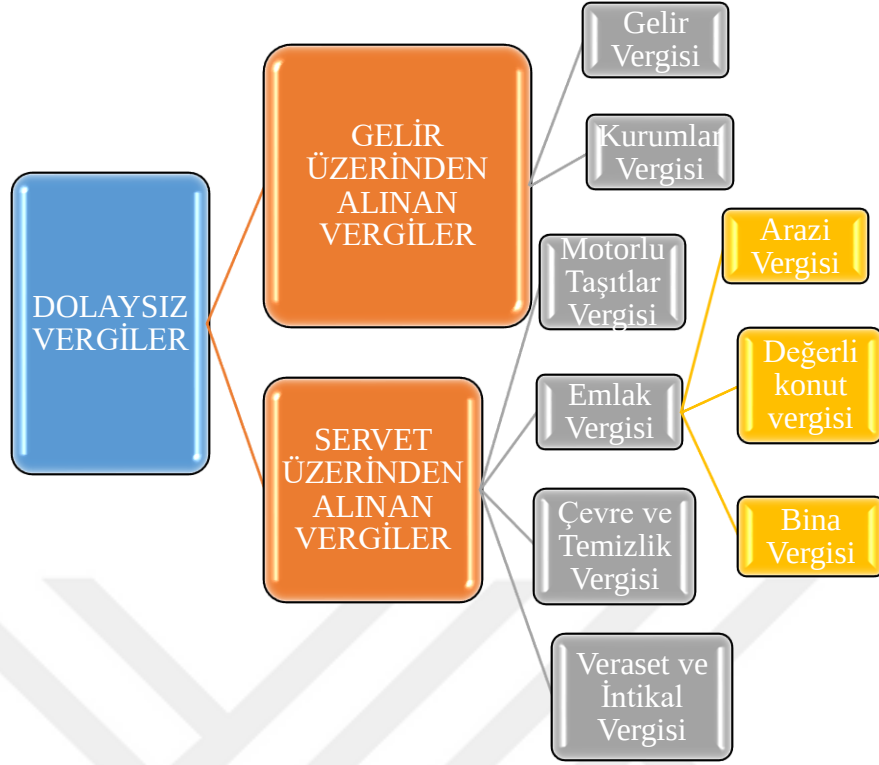
3065 sayılı KDV kanununda ithalden alınan KDV için bulunan maddede “her türlü mal ve hizmet ithalatı” olarak yazılmaktadır. Kanunda yazılı olan “her türlü mal ve hizmet ithalatı” ibaresinin en önemli amacı ülkeye dışardan gelen (ithal) hizmet ve malların ülke içinde üretilen hizmet ve malların arasında oluşabilecek vergi yükünün önlenmesi olduğunu anlaşılmaktadır. Bu kanun ile ülke içi ve ülke dışından gelen mal ve hizmetler için tarafsızlığın sağlandığı görülmektedir (Çelik, 1999: 117-118).

2.1.2. Dolaysız Vergi Kavramı

Dolaysız vergiler, ödeme şekli bakımından dolaylı vergilerden ayrılmaktadır. Dolaylı verginin mükellefi olan kişi ya da kişiler ödemeyi direk kendileri yapmaktadır. Dolaylı vergilerdeki gibi başka kişilere aktarılmamaktadır. Yani vergi yansıması yapılmamaktadır. Bu vergi türüne servet üzerinden alınan vergiler, Gelir ve Kurumlar Vergisi gibi vergiler örnek olarak verilebilir.

2.1.2.1. Başlıca Dolaysız Vergi Çeşitleri

Dolaysız vergiler yansıtılması zor olan vergilerdir. Bu vergi türü bireyler açısından ödemesi ağır olan vergilerden oluşmaktadır. Dolaysız vergilerin ödemesini mükellefi olan kişiler yaptığından her türlü gelir ve yatırım mallarından elde ettiği kazançlarından belli bir kısmını devlete vermek zorundadır. Bu durum da bireyler için negatif karşılanmaktadır. Bireyler açısından olumlu karşılanmayan dolaysız vergi çeşitlerinin neler olduğu aşağıdaki şekil yardımı ile incelenecektir.

Şekil 2.2: Dolaysız Vergiler

2.1.2.1.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir üzerinden alınan vergiler dolaysız vergi türü içerisinde yer alan vergilerdir. Bireylerin ve kurumların kazançlarının belli oranlarda vergilendirilmesi ile devletin elde ettiği vergi geliridir. Gelir üzerinden alınan vergiler ikiye ayrılmaktadır. Şekil 2.2' de ayrımı yapılan Gelir ve Kurumlar Vergisi başlığı altında açıklanacaktır.

Gelir Vergisi

Dolaysız vergilerden biri olan gelir vergisi bireylerin belli bir zaman aralığında elde ettiği kazanç ve iratlarından belli oranlarda hesaplanarak alınan bir vergi türüdür.

Bireylerin kendi gelirlerinin üzerinden alınmasıyla, bireyin gelirinin azlığı ya da çokluğuna göre oranlarla alınmasıyla şu anki en adil vergi olarak bilinmektedir.

Dolaysız vergilerden biri olan Gelir Vergisi çoğunlukla artan oranlı tarifeye göre alınsa da ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Sübjektif bir vergi olan Gelir Vergisi'nde artan oranlı tarifenin kullanılması bu vergi çeşidine adil bir vergi olma özelliği kazandırmaktadır (Arslan, 2011: 11).

Kurumlar Vergisi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye ekonomisinde vergi düzeltmelerinden biri de Kurumlar Vergisi'dir. 1950 yılında yürürlüğe giren Türk Kurumlar Vergisi Almanya'nın Körperschaftstwuere'i örnek alınarak hazırlanmıştır (Bulutoğlu, 1958: 200).

Şirketlerin, kurumların iktisadi faaliyet sonucu kazançlarından doğan gelirin üzerinden alınan dolaysız bir vergi türüdür. Kurumlar Vergisi'nin mükellefleri gerçek ve tüzel kişiliklerden oluşmaktadır. Bazı ülkeler dışında genelde düz oranlı olarak uygulanmaktadır ve objektif bir vergidir (Dökmen, 2018: 80).

2.1.2.1.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Servet üzerinden alınan vergiler, gerçek ve tüzel kişilerin servetlerine dahil olan menkul kıymet ve gayrimenkul kıymetlerin tamamının ya da bir kısmının değerlerinden alınan vergileri kapsamaktadır (Tümer, 2012: 75).

Servet üzerinden alınan vergiler ise şunlardır: MTV, Emlak Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi, Çevre ve Temizlik Vergisi'dir.

Motorlu Taşıtlar Vergisi

Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) ülkemizde 1963 yılından beri uygulanmaktadır. Bu vergi türü bilindiği gibi motorlu taşıtlardan alındığından her bir bireyden tahsil edilmemektedir. Servet Vergisi içerisinde bulunan bir dolaysız vergi türüdür.

Motorlu taşıtlar vergisinin mükellef bilgileri Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nda aşağıda belirtildiği gibidir; (MTVK, 1963).

Motorlu Taşıtlar Vergisinin mükellefi; trafik sicili ile Ulaştırma Bakanlığınca tutulan sivil hava vasıtaları sicilinde adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş olan gerçek ve tüzelkişilerdir.

Motorlu taşıtlar vergisi aracın yaşını ve silindir hacmini esas alarak vergilendirmeye tabi tutmaktadır. Taşıtın silindir hacmi ve yaşına göre araca sahip olan kişiler ödemelerini yapmaktadır (Kaynak, 2019:137)

Emlak Vergisi

Ülkede bulunan gayrimenkullerin vergilendirilmesi ile ilgili olan Emlak Vergisi servet üzerinden alınan vergilerin içinde bulunan önemli bir vergi türüdür. Emlak vergisi arazi ve araziye bağlı olarak Osmanlı Devleti'nden bugüne kadar gelmektedir. Bu verginin tahsilatı, tarhı ve tahakkuku yerel yönetimler yani belediyelerce yapılmaktadır (Çiftçi ve Organ, 2019: 82; Töremen, 2020: 22).

Değerli Konut Vergisi

Değerli Konut Vergisi, Emlak Vergisi kanunun içerisine 5/12/2019 yılında eklenmiş yeni bir vergi türüdür. Bu vergi türü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan taşınmazları yani meskenleri kapsamaktadır. Mesken niteliğindeki taşınmazların değeri 1319 sayılı kanunda yazılı Bina Vergisi değerini geçmesi halinde bu vergi türüne tabi olmaktadır.

Değerli Konut Vergisi mükellefi bu taşınmazın sahibidir. Buradan anlaşıldığına göre bu vergi türü başkasına aktarılmayan vergilerdendir. Değerli Konut Vergisi, Emlak Vergisi Kanunu'nun içerisinde dördüncü bölümde bulunmakta ve 42-49. maddeleri kapsamaktadır. 42. maddesinde Türkiye sınırları içerisinde bulunan mesken niteliğindeki taşınmazların değerinin Bina Vergisi değeri 5.227.000 TL'yi aşan bireyler bu vergiye tabiidir.

Değerli Konut Vergisi geliri devlete ilk olarak 2021 yılında gelir sağlamaktadır. Vergi gelirine bu yıl dahil olmaktadır. Değerli Konut Vergisi 2021 şubat ayı ile ekim ayı arasında alınmış ve toplam değeri 22,882,00 TL olarak TCMB EVDS kamu maliyesi merkezi

yönetim bütçe gelirleri-yeni tanım (Hazine ve Maliye Bakanlığı) (Bin TL) veri tabanında verilmektedir.

Çevre ve Temizlik Vergisi

Çevre ve Temizlik Vergisi nefes alınan havanın, yaşanılan çevrenin yani doğanın kirlenmesinden doğan bir vergidir. Bu kirliliğin vergilendirilmesi kavramı 1950-60'lı yıllara dayanmakta olmasına rağmen daha yeni yeni vergilendirilmektedir. Dünyada çeşitli ülkelerde “kirleten öder” ilkesi ile bu vergi türü 1972 yılından beri kullanılmaktadır. Gerçek ve tüzel kişilerin tek taraflı karşılıksız olarak ödediği Çevre Vergisi ekolojik sistemin bozulması ve çevresel kirliliğin azaltılması, üretim sonucunda ortaya çıkan negatif dışsallığı da içselleştirmeyi amaçlamaktadır. Çevrenin korunması esasında karşılıksız ve zorunlu olan ödemelerle birlikte resim ve harçlar da bu vergi türüne dahil edilmektedir (Samancı ve Karagöz, 2019:75; Ertekin ve Dam, 2020:69).

Veraset ve İntikal Vergisi

Üretim faktörlerinden sağlanan iktisadi değer olarak bilinen gelir kavramı aynı zamanda belirli dönemlerde bireylerin tüketiminde ve servetinde ortaya çıkan artışların toplam değeri de olabilmektedir. Safi artış teorisinden dolayı miras ve diğer intikallerden bireylerin elde ettikleri değerler de gelir kavramına girmektedir. Ancak gelir vergisine tabi değildir bu duruma uygun olan veraset ve intikal vergisine tabii olmaktadır (Akkaya ve Oğhan, 2020:4)

Veraset Vergisi bir kimsenin ölümü sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yani bir mal veya mal grubuna sahip olan bireylerin ölmesi sonucunda bu mal varlığının el değiştirmesi, miras kalması nedeni ile uygulanmaktadır.

Bireylerin arasında ölüm sonrasında mal intikal olmakla birlikte yaşarken de mal intikali olmaktadır. Bu durum şu şekilde özetlenebilir; bağış ya da hediye verme gibi durumlarda da Veraset Vergisi gibi vergi alınmaktadır. Ancak bireyler karşılıksız olarak geçen mal varlığı ile vergilerden kaçınabilmektedir.

İntikallerin vergisinin alınması, vergi ödeme gücünün ve verasetin yerini doldurması açısından vergi olarak dikkate alınmalıdır. İntikallerin vergilendirilmesinin amacı ölüm olayı dışında oluşan karşılıksız intikallerin vergilendirilmesi ve bu vergilendirme neticesinde var olduğu bilinen vergi kapasitesinin de değerlendirmeye alınmasıdır (Akdoğan, 2009:272)

Türkiye’de Veraset ve İntikal Vergisi 1926 yılından beri uygulanmaktadır. Ülkedeki konumu Türkiye Cumhuriyeti’ne tabi olan kişilerin malları ile ülke sınırları içerisinde bulunan malların, veraset yoluyla ya da başka bir şekilde karşılıksız olarak başka bir kişiye intikalidir. Beyan esasına göre alınmakta ve oranı artan oranlı tarife üzerinden alınmaktadır (Akdoğan, 2009:272-273; Şafak ve Yurtsever, 2015: 28)

2.1.2.2. Dolaysız Vergilerin Gelişim Süreci

Bilindiği üzere mahalli idarelerin gelirleri ve merkezi bütçe gelirleri olarak devletin gelirleri bulunmaktadır. Merkezi bütçe gelirleri olarak dolaysız vergiler içinde MTV, Gelir Vergisi, Veraset ve İntikal Vergisi ve Kurumlar Vergisi toplanmaktadır.

Mahalli idareler içinde ise Çevre, Temizlik ve Emlak Vergisi bulunmaktadır. Gerçek kişilerin yıl içinde ellerinde oluşan kazanç ve iratların vergilendirmesi 1960 tarihli Gelir Vergisi kanununda belirtilmiştir. Kurumlar Vergisi ile ilgili 2006 yılında çıkarılan kanunun amacı ise kooperatiflerin, vakıflara veya derneklere ait olan iktisadi işletmelerin elde ettikleri kurum kazançlarından dolayı vergilemeye dahil etmektir. 197 sayılı 1963 tarihli MTV kanununa göre trafik şubeye tescilli ve kayıtlı olan motorlu kara taşıtları ile Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü’nde tescil edilen helikopter ve uçakların vergilendirmesi bu kanun ile devam etmektedir.

Emlak Vergisi ve Çevre Temizlik Vergisi bahsedildiği gibi belediyelerin geliri içinde yer almaktadır. 1970 yılında çıkarılan Emlak Vergisi Kanunu, ülkede bulunan arsa, arazi ve binaların vergilendirilmesi ile ilgilidir. Çevre Temizlik Vergisi de belediyelerin temizlik faaliyetlerinden yararlanan ve belediye sınırları içinde bulunan iş yeri konut ve benzeri olarak kullanılan binalardan dolayı gerçek ve tüzel kişilerden toplanmaktadır (TÜSİAD, 2012:35-36).

2.1.3.Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Üstün ve Zayıf Yanları

2.1.3.1. Dolaylı Vergilerin Üstün Yanları

Dolaylı vergiler yansıtılabilmektedir. Yani vergiyi ödemesi gereken kişi değil de bir başkası ödemekle yükümlü olmaktadır.

Vergi gelirleri içinde en büyük paya KDV sahiptir. KDV oranları %1, %8, %18 olarak sabit uygulanmaktadır (Kıyıcı, 2019:564).

Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere bakıldığında dolaylı vergilere daha fazla önem verilmektedir. Bunun nedeni ise dolaylı vergilerin daha kolay uygulanabilmesi ve herhangi bir vergi sistemine gerek kalmadan kolay bir şekilde tahsilatının yapılmasıdır. Tasarruf açısından bakıldığında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler içerisinde yüksek gelir grubunda bulunan ülkeler tasarrufu daha kolay yapmak için de bu vergi türünü seçmektedir (Bal ve Teker, 2019:167).

Tüketici fiyatları ile yansıtılabilmesi dolaylı vergilerin olumlu yanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Dolaysız vergilere göre dolaylı vergilerin tabanının daha geniş olması yapılan tüketimlere göre elde edilen vergi gelirlerinde artış meydana getirebilmektedir (Aydın, 2020:33).

Dolaylı vergiler, dolaysız vergilere göre daha kolay yansıtılabildiğinden dolayı yatırım kararlarına pek fazla etki etmeyecektir. Talebinde herhangi bir esneklik olmayan makul fiyatlardaki gözle görünür artışların olduğu zaman ekonomik davranış ve kararlar üzerinde vergilerin etkisinin en az düzeyde olması beklenmektedir. Bu beklentiler ise uluslararası pazarlarda rekabeti artırmaktadır.

2.1.3.2. Dolaylı Vergilerin Zayıf Yanları

Vergi adaleti açısından dolaylı vergiler uygun vergileme türü değildir. Gelişmiş ülkeler pek fazla tercih etmemektedirler (Kıyıcı, 2019:565)

Dolaylı vergilerin en önemli zayıf yanı ise verginin ödemesinin tamamen tüketiciye kalmasıdır (Çetin, 2020: 32-33)

Dolaylı vergiler ödeme gücünde bilindiği gibi düşük gelirli yüksek gelirli ayrımı yapmamaktadır. Alışveriş esnasında ortaya çıkan KDV'den örnek verecek olursak düşük gelirli için vergi oranı yüksek, yüksek gelirli için düşük olmaktadır.

Dolaylı vergiler ödeme gücüne bakmadığından vergileme yapılırken adalet ilkesine ters düşmesi ile gelir dağılımı açısından olumsuz yönde bir etkiye sahip olmaktadır.

2.1.3.3. Dolaysız Vergilerin Üstün Yanları

Dolaylı vergilerde olduğu gibi vergi yansıtılmamaktadır. Mükelleflerin ödeme güçleri dikkate alınmakta, vergi adaleti açısından da uygun bir vergileme olduğundan dolayı devlete de sürekli bir şekilde gelir kaynağı olmaktadır (Uygun, 2020:227).

Dolaylı vergilere göre dolaysız vergilerde bulunan vergi matrahlarının ekonomik durumlara uyumu daha kolay olmaktadır. Esneklikleri de dolaylı vergilere nazaran daha fazladır. Bu vergi türünde mükelleflerinin, ödemelerinin ne zaman yapılacağına bilinmesi ve bu ödemelerde indirimlerin olması dolaysız vergileri daha üstün hale getirmektedir. Dolaysız vergiler aynı zamanda uygunluk kriterine uygun olan vergilerdir. Yani uygunluk kriteri mükellef açısından vergi ödemelerinin en uygun zaman ve şartlarda alınması olarak ifade edilmektedir. Dolaysız vergilerin aynı zamanda değişen ekonomik koşullar karşısında da otomatik dengeleyici olması bu vergilerin güçlü yanlarından biridir (Aydın, 2020:34).

Beyana dayalı bir vergi türü olması denetimlerinin de yapılmasını sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler açısından daha çok tercih edilen vergileme türü olması da dikkat çeken unsurları arasındadır.

2.1.3.4. Dolaysız Vergilerin Zayıf Yanları

Dolaysız vergilerin ödemesi dolaylı vergilere göre daha zordur. Alınan hizmet ya da malın içinde olmadığından bireylerin kendilerinin bizzat ödemeleri gerekir.

Dolaysız vergileri mükellefler daha net bir şekilde hissedebilmekte ve daha kolay bir şekilde tepkilerini göstermektedir. Bu da bireyleri kayıt dışılığa yöneltmekte, vergi ödemelerinden kaçınmaya ve vergi kaçakçılığında da artışa neden olmaktadır (Gündoğdu, 2021:31).

Bu durumda dolaysız vergiler vergi kaçakçılığı ve vergi kaybı çok olduğundan verimsizdir. Dolaysız vergiler, bireylerin ve kurumların gelirleri üzerinden alınmakta, verginin mükellefi tarafından ödenmekte ve vergi mükellefi de bu durumu hissettiğinde yük olarak algılayıp tepkisini daha fazla gösterebilmektedir (Uygun, 2020:226).

Çoğu gelişmekte olan ülkelerde Kurumlar Vergisi oranı sektörlerde farklı şekilde uygulanmaktadır. Uygulanan bu farklı oranlardan dolayı gelir toplamada veya gelir dağılımında bir değişme olmamasına rağmen piyasa mekanizmasında bozulmaya neden olmakta ve yönetsel uygulamada maliyetlerin artmasına neden olmaktadır (Gündoğdu, 2021: 30).

2.2. Enflasyon Kavramı

Enflasyon ilk olarak ekonomi tarihine göre 16.yy. Avrupası'nda ortaya çıkmıştır. Amerika'nın keşfinden sonra bazı uygarlıklara son veren İspanyolların getirdiği altınların fiyatlarda hareketlilik yaratması sonucu olarak enflasyon oluşmuştur. Ülkemizde ise 1929 buhranından 10 yıl sonra başlamış olan enflasyon halen devam etmektedir (Aydoğan, 2004: 92).

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış olarak bilinmektedir. Bu sürekli artış sadece bir mal veya hizmet için değil birçok mal ve hizmeti yani bir sepet içerisinde bulunanları kapsamaktadır. Enflasyon bireylerin satın alma gücünün de azalmasına neden olmaktadır. Bireylerin ellerinde bulunan gelirleri ile içinde bulunduğu dönem bir önceki döneme göre farklılık göstermektedir ve elde ettiği gelir ile aldığı mal ve hizmetlerden faydalanması bir önceki döneme göre daha az hale gelmektedir (TCMB, 2013: 2).

Enflasyon kelimesinin anlamı şişliktir. Bu da enflasyonun tedavüldeki para hacminde oluşan genişleme ve şişme olduğunu ifade etmektedir. Ancak tedavülde bulunan paranın hacmindeki değişimin olması enflasyon olacağı anlamına gelmemektedir. Enflasyonun

gerçekleşmesi için paranın ihtiyaçtan fazla olarak tedavüle sürülmesi ve karşılıksız olması gerekmektedir. Bunun sonucu olarak arz talep kanununa göre piyasada gereğinden fazla satın alma gücü olacağından fiyatlarda değişme yaşanacak, artış meydana gelecektir. O halde enflasyon, tedavülde bulunan araçların artmasıyla piyasanın ihtiyacından fazla olacağından ve devam etmesi neticesinde de paranın kıymetinin kaybolması, bu nedenle de fiyatlarda sürekli artış meydana gelmesi olarak ifade edilebilir (Altınışık, 2004:1).

Enflasyonun nedeni gelişmiş ülkelerde, para arzında meydana gelen büyüme kabul edilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde, enflasyon sadece parasal bir olgu olmamaktadır. Ödemeler dengesinde oluşan krizlerden dolayı paranın hızlı büyümesi ve döviz kurunda oluşan oynaklıklar gibi mali dengesizlikler ile ilişkili olan faktörler, enflasyon sürecine girmekte olan ülkelerde hâkim durumdadır (Akıncı ve Özçelik, 2018: 12).

2.3. Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme, ülkelerin ekonomilerinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin sürekli olarak artması, kişi başına düşen milli gelir (KBDMG) ve milli gelirin (MG) artması olarak yorumlanabilir. KBDMG’de artışın sürekli olması en önemli ilkesidir. Ülkelerin eksik, tam ve aşırı istihdam seviyeleri bulunmaktadır. Bu seviyeler ülkelerin kaynaklarını ne derece kullandığını ve ne durumda olduğunu anlamayı sağlamaktadır. Ülkelerde büyüme oranının ortaya çıkması için tam istihdam seviyesi gereklidir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla bir ülkede büyüme olması için kaynakların etkin ve verimli kullanılması, bu kaynaklara yenileri eklenmesi ve tam istihdam düzeyine gelmesi gerekmektedir. (Paksoy ve Bakan, 2010: 151; Sağdıç ve Aydın, 2021: 23).

Ekonomik büyüme kavramı genellikle daha yüksek yaşam kalitesi olarak tanımlanabilmektedir. Toplumların, ekonomik politikaların en önemli hedeflerinden biri de büyümedir. Çoğunlukla bir yıl içindeki kişi başına düşen gelirde artış yaşanması olarak tanımlamakta mümkündür. Ekonomik büyüme, başka deyişle nüfus artışının toplumun elde ettiği gelirden daha az olmasıdır (Çetin, 2018:37-38).

Belli bir zaman içinde üretimde ve hizmetlerde meydana gelen artışa ve Reel GSYİH’nın zaman içinde devamlı olarak artış göstermesine ekonomik büyüme denilmektedir.

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için tam istihdam seviyesinde kullanılan araçların daha etkin olması ve bu istihdam seviyesine yenilerinin eklenmesi ve etkin kullanılması gerekmektedir.

2.4. Yeni Ekonomi Programı

Yeni ekonomi programı (2019-2021) 2018 yılında Hazine ve Maliye Bakanı tarafından yapılan açıklama ile kamuoyuna duyurulmuştur. Bu açıklama ile Orta Vadeli Program'ın yerini Yeni Ekonomi Programı (YEP) almıştır (Karagöl, 2018:155; URL-1,2018).

Yeni ekonomi programında vergiler kamu maliyesi başlığı altında politika ve tedbirler kısmında yer almaktadır;

-Nakdi ve vergisel başta olmak üzere tüm teşvik mekanizmaları gözden geçirilerek bütüncül, sade ve etkin hale getirilecektir. Söz konusu teşviklerin makroekonomik hedefler ve bütçe ile uyumluluğu sağlanacaktır.

-Vergi, prim ve diğer kamu alacaklarına ilişkin yapılandırmaya gidilmeyecektir.

-Lüks ve/veya ithal yoğunluğu yüksek ürünler listesi güncellenerek vergi düzenlemesi yapılacaktır.

-Vergi tabanını genişletme ve vergide adaleti pekiştirme amacıyla etkinliği olmayan istisna, muafiyet ve indirimler kademeli olarak kaldırılarak vergi tabanı genişletilecek ve vergi mevzuatı sadeleştirilecektir.

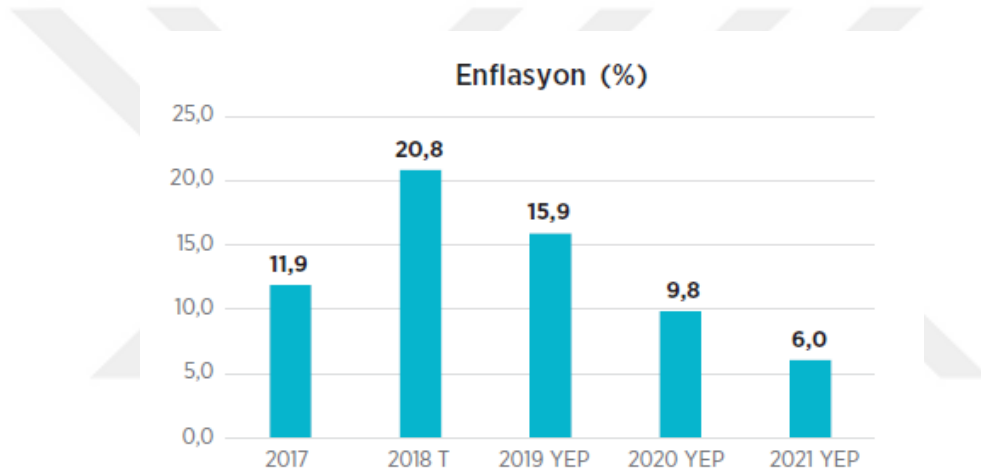
-Vergi Veri Analiz Merkezi kurulması ile tahsilatta etkinliğin artırılması ve vergide kayıt dışılığın azaltılması sağlanacaktır.

-Taşınmaz değerlendirme sistemi kurularak gayrimenkul envanteri tamamlanacak, tapu harçları ve emlak vergilerinin gerçek değerleri üzerinden alınması sağlanacak şekilde gayrimenkul vergilendirme sistemi yeniden düzenlenecektir.

-Mükellef Hizmetleri Merkezi'nin etkinleştirilmesi, uygulamaya geçirilen İnteraktif Vergi Dairesi Projesi ile tüm hizmetlerin elektronik ortamda sunulması ve küçük ölçekli mükelleflerin vergi kayıtlarını elektronik ortamda tutması ile vergiye gönüllü uyum arttırılacaktır.

-Farklı veri kaynaklarını toplayan Vergi Veri Analiz Merkezi kurularak kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınarak vergilendirilecek ve tahsilat etkinliği geliştirilerek vergi gelirleri arttırılacaktır. (Yeni Ekonomi Programı, 2018).

Yeni ekonomi programında (2019-2021) enflasyon ile ilgiler bilgiler ise şu şekilde yer almaktadır;

Şekil 2.3: Yeni ekonomi programı 2019-2021 (YEP, 2022).

Yeni ekonomi programının en önemli hedefi fiyat istikrarını ve enflasyonla mücadelede kalıcılığı sağlamaktır. 2017 yılında ülkede %11,9 enflasyon oranının gerçekleştiği Şekil 2.3'te görülmektedir. Bu yeni programın en önemli amacı olan enflasyonda kalıcılığı sağlamak olduğu şekil 2.3 yardımı ile de görülebilmektedir. Programın ileri ki yıllardaki enflasyon tahmini giderek azalma göstermektedir.

-Merkez Bankası fiyat istikrarının temel amacı doğrultusunda elindeki tüm araçları kararlı ve bağımsız bir şekilde kullanmaya devam edecektir.

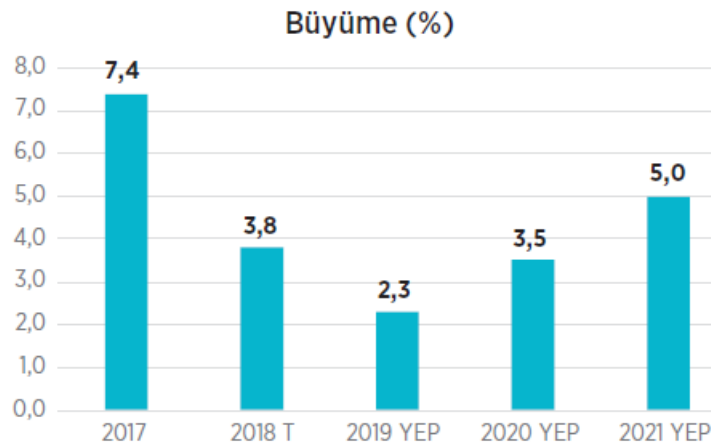
-Kamunun fiyat belirleme ve yönlendirme politikasına tabi belirli (personel dışında) alanlarda geçmiş enflasyon verisi yerine YEP'te yer alan enflasyon hedefleri dikkate alınacaktır.

- Hazine ve Maliye Bakanlığı sıkı mali disiplin ile enflasyonla mücadelede destek verecektir. (Yeni Ekonomi Programı,2018).

Enflasyon ile ilgili hazine ve maliye bakanı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB), fiyat istikrarı sağlamada elinde bulunan araçların bağımsız ve kararlı bir şekilde kullanmaya devam edeceğini vurgulamaktadır. “Ancak hepinizin malumu ki enflasyonla mücadelede başarılı olmak için bu yeterli değil. Program ile büyümeyi sürdürülebilir ve sağlıklı bir çizgiye oturtup 2021’den itibaren yüzde 5 büyümeyi sağlayarak, büyümeyi bu şekilde sürdürülebilir kılmak ve sağlam temeller üzerine inşa etmek temel amacımız olacak” şeklinde açıklama yapmıştır (URL-2, 2018).

Yeni ekonomi programında ekonomik büyüme ile ilgili bilgilerde yer almaktadır. Ekonomik büyüme hakkındaki bilgiler ise şu şekildedir:

Türkiye ekonomisi Şekil 2.4’te de görüldüğü gibi 2017 yılında %7,4 oranında büyüme sağlamıştır. 2018 yılının ilk çeyreğinde ise %6,2 oranında büyüme kaydetmiştir. 2018 yılının ikinci çeyreğinde ise iktisadi faaliyetlerin yavaşlaması, net ihracatın büyümeye artan katkısıyla toplam talep kompozisyonunun daha dengeli bir görünüm arz etmeye başladığı görülmektedir. (Yeni Ekonomi Programı, 2018).

Şekil 2.4: Yeni ekonomi programı 2019-2021 (YEP, 2022).

Yeni ekonomi programı 2019-2021 Türkiye için yüksek büyüme ve düşük cari açık tercihini önümüzde bulunan 3 yıllık orta vadede muhtemel hale getirebilmek için önemli hedefler içermektedir. Türkiye ekonomisi için bu program ile sağlanacak değişim orta gelir

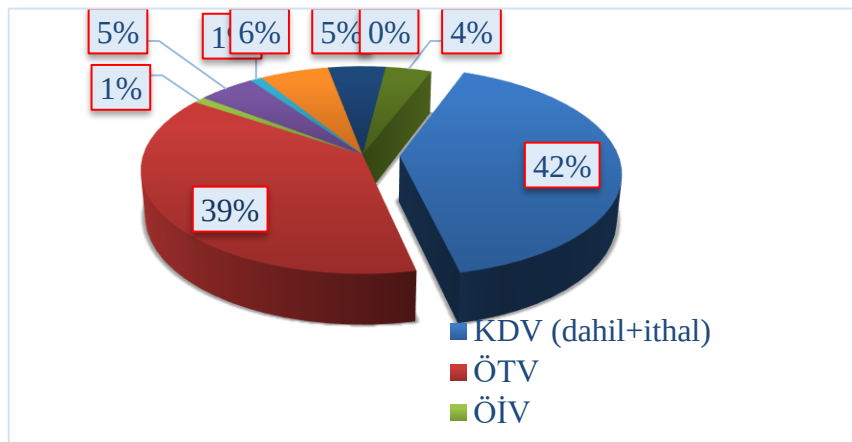
grubundan Türkiye ekonomisinin bir üst düzeye yani yüksek gelirli ülkeler arasında yer almasına katkısı önemli derecede olacaktır (Karagöl, 2018:151).

Yeni ekonomi programının ilk basamağı olan 2019-2021'nin devamı olan 2020-2022 programının da en temel hedefi fiyat istikrarını sağlamak ve enflasyonu kalıcı olarak düşürmektir. Özellikle enflasyonun, tek haneli rakamlarda olmasını sağlamak ve devamlılığını sürdürmek en önemli hedefdir (Yeni Ekonomi Programı, 2018; Yeni Ekonomi Programı, 2019).

Vergi ile ilgili kurulacak olan vergi veri analiz merkezi ile ekonomide kayıt dışılığının önüne geçerek vergilerin tahsilatının düzenliliğini sağlayarak vergi gelirlerinde artış olarak ekonomiye yansımaları sağlamaktır. Yeni ekonomi programı ile atılacak adımların ekonomide büyümeyi sağlamak, enflasyonu kalıcı olarak düşürmek, vergi kaçakçılığının önüne geçmek ve istihdam sağlayarak işsizliği azaltmak hedeflenmektedir (Yeni Ekonomi Programı, 2018).

2.5. Türkiye’de Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Genel Görünümü

Dolaylı ve dolaysız vergilerin Türkiye ekonomisinde büyüme ve enflasyon üzerinde etkileri olarak ele alınan konunun bu kısmında dolaylı ve dolaysız vergilerin kendi içindeki payları incelenecektir. Daha sonra ülkedeki genel görünümünden yıllar itibarıyla devlet gelirleri içerisindeki payları ve kısaca Türkiye açısından incelenip yorumlanacaktır. Bu inceleme ve yorumlamaya Şekil 1.5 ile başlanacaktır.

Şekil 2.5: 2020 yılı dolaylı vergilerin kendi içinde dağılımı (TCMB, 2020)

Türkiye ekonomisi gelişmekte olan bir ülke olduğundan dolayı vergilere daha fazla ağırlık vermektedir. Dolaylı vergilerin vergi gelirleri içindeki payı daha fazladır. Dolaylı vergilerin kendi içindeki dağılımı için TCMB’den 2020 yılı verileri alınarak birbirine oranlanıp kendi içindeki yüzde dağılımı oluşturulmuştur. Bu oluşum Şekil 2.5’te gösterilmektedir. Şekil.2.5’te olan vergilerin üzerinde durulacaktır. KDV, dahil+ithal olarak alındığından dolayı burada en büyük paya sahiptir. Dolaylı vergiler içinde %42 ile en büyük paya sahip olan ve en çok ödenen KDV’dir. KDV Türkiye’de 1985 yılından beri uygulanmaktadır. Bu vergi çeşidin oranları %1, %8 ve %18 olarak alınan ürün neticesinde değişmektedir. Temel gıda ihtiyaçlarında çoğunlukla %8, temizlik ürünlerinde ise %18 gibi bir oranla tüketicilerden alınmaktadır. KDV yansıtılabilen bir vergi türü olduğundan dolayı beyan esası olmadan satın alınan her türlü mal ve hizmetten alınmaktadır.

Tablo 2.1: Dolaylı vergilerin belli yıllar için toplam tutarı (bin TL) (TCMB,2021)

VERGİ TÜRÜ YILLAR	KDV (Dahil)	KDV (İthal)	ÖTV	ÖİV
2006	15.911.290	25.425.51	36.926.175	3.577.724
2020	71.541.597	159.170.494	207.283.154	4.488.226
2021	103.986.292	195.749.978	167.423.667	5.298.911

Dahilde alınan KDV’nin 2020 yılında toplam değeri 71.541.597 bin TL olarak açıklanmıştır. 2021 yılı için bakıldığında en son ekim ayı dahilinde yıl olarak 103.986.292 bin TL olduğu görülmektedir. Bu artışın nedeninin yaklaşık 2 yıldır içinde bulunulan Covid19 pandemi süreci ve dolar kurundaki oynaklıkların neden olduğu fahiş fiyat artışları ile enflasyonun yaratmış olduğu etkiler olduğu görülmektedir.

Tablo 2.1.’de 2006 yılının 15.911.290 bin TL toplam değerine bakıldığında KDV’nin hayatın her anında olduğunu anlamak çok açıktır. Tablo 2.1’de yıllar itibarıyla KDV geliri her geçen yıl için artış göstermektedir. Şekil 1.3’te de görüldüğü gibi pastanın en büyük kısmı KDV’ye aittir. Bireyler açısından bu vergi türü dolaysız vergi türlerine göre daha az

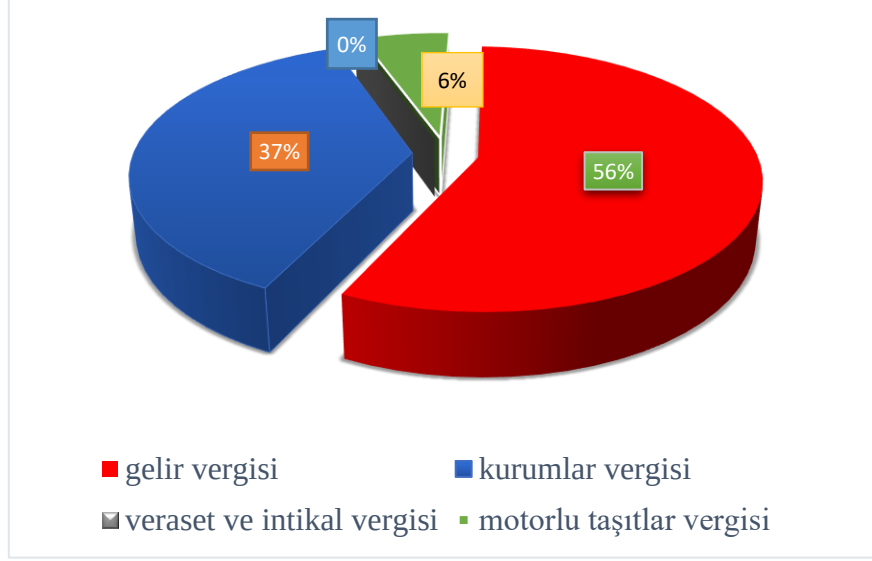
hissedilmektedir. Ama yine ürünlerde ve hizmetlerde her bir fiyat artışında ödenen vergi tutarı da artmaktadır.

ÖTV açısından yapılan incelemede Şekil 2.5'te ikinci en büyük paya sahip olan dolaylı vergi türünün Özel Tüketim Vergisi olduğu görülmektedir. KDV alınan bazı ürünlerden ve hizmetlerden bir de ÖTV alınmaktadır. Özel Tüketim Vergisi'nin de yıllar itibarıyla bakıldığında KDV'den sonra dolaylı vergilerin gelirlerinin içinde en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Tablo 1.1'de de görüldüğü gibi 2006 yılında 36.926.175 bin TL, 2020'de 207.283.154 bin TL olduğu görülmektedir. ÖTV ile de devlet 2020 yılında %18 oranında gelir elde etmektedir. Özel Tüketim Vergisi; beyaz eşya, otomobil, uçak, akaryakıt, alkollü/alkolsüz içecekler, güzellik merkezi ve bu gibi mekanlar da kullanılan ürünlerden alınmaktadır. ÖTV ithalde ya da ilk satışta bir defalığına ortaya çıkmaktadır.

Dolaylı vergilerde ÖTV bireyler açısından olumsuz bir vergi türüdür. Türkiye'de devlet harcamalarını finanse edebilmek için dolaylı vergilere ağırlık verilmekte ve bu ağırlık daha çok KDV ve ÖTV ile olmaktadır. Benzin ve motorinde sürekli fiyat artışı olmasının bir nedeni devletin aldığı vergi oranını artırması sonucunda da ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere akaryakıttan ve alkollü içeceklerden ÖTV alınmakta ve aracı olan bireyler her geçen gün araçlarına yakıt almada zorluk çekmektedirler.

Şekil 2.5'te 2020 yılı itibarıyla dolaylı vergilerin kendi içindeki dağılımını gösteren grafikte yer alan bir diğer vergi çeşidi ise Özel İletişim Vergisi'dir (ÖİV). ÖİV adından da anlaşıldığı üzere iletişim ve haberleşme üzerinden alınmaktadır.

Deprem Vergisi olarak da bilinen vergi türü dolaylı vergilerin içinde çok fazla bir yere sahip değildir. Devlete sağladığı gelir dolaylı vergiler içerisinde bulunan KDV, ÖTV kadar değildir. Şekil 2.5 pasta grafiğinde de görüldüğü gibi bu vergi türü %1'lik kısma karşılık gelmektedir. Cep telefonu alımı, hat aboneliği ya da internetten alınan hizmetlerden belli oranlarda alınmaktadır. Tablo 2.1 ÖİV değeri 2006'da 3.577.724 bin TL 2021'de ise bu tutar 5.298.911 bin TL'ye yükselmiştir. Her geçen gün insanlar yeni abonelik almakta ya da yeni bireyler bu vergiye dahil olmaktadır. Türkiye gibi gelişimi hala devam eden ülkeler dolaylı vergiler gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadır.

Şekil: 2.6: 2020 yılı dolaysız vergilerin kendi içinde dağılımı (TCMB, 2020)

Dolaylı vergilerin kendi içindeki dağılımı yapıldıktan sonra dolaysız vergilerin kendi içindeki dağılımı ve ülkedeki genel görünümü incelenecektir.

Şekil 2.6’da görülen pasta dilimin en büyük payı gelir vergisini göstermektedir. 2020 yılında dolaysız vergiler içinde Gelir Vergisi’nin payı %56 olarak Şekil.2.6’da görülmektedir. Gelir Vergisi oranı elde edilen gelir durumuna göre farklılık göstermekte, Gelir Vergisi kanununda da yer almaktadır. Kurumlar Vergisi de Gelir Vergisi’nden sonra dolaysız vergiler içinde gelir açısından 2. sırada yer almaktadır. Şekil 2.6’da pastanın ikinci büyük kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 2.2: Dolaysız vergilerin belli yıllardaki toplam tutarı (bin TL) (TCMB, 2020)

VERGİ TÜRÜ YILLAR	Gelir vergisi	Kurumlar vergisi	MTV	Veraset ve intikal vergisi
2009	38.029.985	18.022.830	4.495.724	168.253
2019	162.694.577	78.827.578	14.501.746	1.103.491
2021	171.995.358	127.880.940	17.521.586	1.586.314

Tablo 2.2.'de belli yıllar için dolaysız vergilerin 2009 yılı ile 2019 yılı arasındaki değişimi gözle görülmektedir. 10 yılda Kurumlar Vergisi'nin 18 milyarlardan 78 milyarlaraya çıkması vergi oranlarında artış olduğunu ya da geline nokta da ülkede Kurumlar Vergisi ödeyen mükellef sayısında artış olduğunu düşündürmektedir. Motorlu Taşıtlar Vergisi pasta diliminin %6'lık kısmını oluşturmaktadır. MTV adından da anlaşılacağı üzere motorlu taşıtlardan elde edilen bir vergidir. Bu vergi yılda iki defa temin edilmektedir. Yılın 1. ayında ve 12. ayında motor gücü ve silindir hacmine göre aracı olan bireylerden tahsil edilmektedir.

Tablo 2.2.'de MTV gelirinin az olduğu yıllar itibarıyla da görülmektedir. 2009 yılındaki 4.495.724 bin TL'den 2021 yılının tamamı olmamasına rağmen 17.521.586 bin TL çıkmış olması Türkiye açısından araç sahibi bireylerin arttığını ya da bir kişinin birden fazla araç alabildiğini göstermektedir. Bu durum bireylerin gelir durumunun iyi olduğunu ve araç satın alabilmesi için yeterli olduğunu düşündürebilmektedir. Aynı zaman da alınan vergi oranında artış yaşandığı düşünülebilir. Devlet giderlerini finanse etmek için vergilere başvurduğundan dolayı vergi artışı yaşandığı düşüncesi de normaldir. Veraset ve İntikal Vergisi Şekil 2.6'teki pasta dilimin hiçbir parçasını oluşturmamaktadır. Yani dolaysız vergiler içindeki oranı %0 olarak bulunmuştur. Bu vergi genellikle ölüm olayı ile malın ya da mal gruplarının başkalarına aktarılmasıyla olduğundan dolayı devlete diğerleri kadar gelir sağlamamaktadır. Ama Tablo 2.2'de 2009 yılında 168.253 bin TL olan vergi geliri 2021 yılı için ise 1 milyarlaraya gelmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere özellikle gelişmekte olan Türkiye gibi ülkeler daha çok dolaylı vergilere ağırlık vermekte, gelişmiş ülkeler ise dolaysız vergilere önem vermektedir.

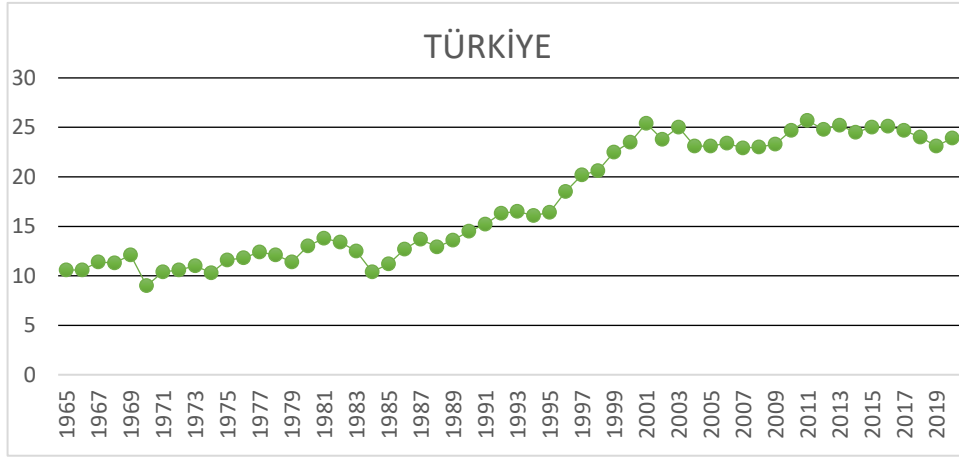
Tablo 2.3: Toplam, Dolaylı ve Dolaysız Vergiler 2009-2021 bin TL (TCMB, 2021)

	2009	2021
TOPLAM VERGİ GELİRLERİ	172,440,423.00	904,545,343.00
DOLAYLI VERGİLER	111,307,752.00	585,538,263.00
KDV (dahil+ithal)	46.986.885,00	299.736.270,00
ÖTV	43,619,794.00	167,423,667.00
ÖİV	4,264,791.00	5,298,911.00

DOLAYSIZ VERGİLER	61.132.671,00	319.007.080,00
MTV	4.495.724,00	17.521.586,00
GELİR VERGİSİ	38.445.864,00	171.995.358,00
KURUMLAR VERGİSİ	18.022.830,00	127.880.940,00
VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ	168.253,00	1.586.314,00
DEĞERLİ KONUT VERGİSİ	0.00	22.882,00

Tablo 2.3. 2009 ve 2021 yıllarının toplam vergi gelirini dolaylı ve dolaysız olarak incelemek ve toplam vergi gelirleri içerisinde en çok paya hangi verginin sahip olduğunu görmek amacıyla oluşturulmuştur. 2009 yılına bakıldığında toplam vergi geliri 172.440.423 bin TL olarak açıklanmıştır ve bu gelirin en fazla dolaylı vergilerden oluştuğu görülmektedir. Dolaylı vergiler bu toplam değer içinde 111.307.752 bin TL’lik kısmını oluşturmaktadır.

Dolaylı vergiler içerisinde ise en büyük paya sahip olan KDV (dahil+ithal)’dir. Bu değer 46.986.885 bin TL’lik kısmını oluşturmaktadır. 43.619.794 bin TL ile ÖTV takip etmektedir. 2021 yılı içinde toplam vergilerin içinde en büyük paya yine dolaylı vergiler sahiptir. 904.545.343 bin TL olan 2021 yılı toplam vergi geliri 2009 yılına nazaran ciddi bir artış göstermiştir. Değerli Konut Vergisi 2019 yıl sonu çıkarılan yeni bir vergi türü ve beyan esaslı olduğundan dolayı geçen yıl beyanı verilip bu yıl için elde edilen bir gelir olmuştur. 2009 yılında 0,00 olarak görülen değer 2021 yılı itibarıyla 22.882 bin TL olarak devlete gelir sağlamıştır. 2008 krizinden sonraki yılda vergilerde fazla bir artış gözlenmemektedir. Ama 2021 yılına bakıldığında Covid19 salgınından dolayı tüm dünyayı etkileyen ekonomik durgunluğun gelişmekte olan Türkiye’yi de etkilediği gözlenmektedir. Bu etkilerin sonuçlarından biri Türkiye’de yaşanan fiyat artışları ve bunlara bağlı olarak vergilerin de artmasıdır.

Şekil:2.7: Türkiye’deki Vergi Gelirlerinin GSYİH içindeki % payı (OECD,2021)

Türkiye’deki vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payı 1965-2020 dönemi toplam vergilerin GSYİH yüzdesi Şekil 2.7’de gösterilmiştir. Toplam vergilerin GSYİH yüzdesinde 10 değerinin altına düştüğü tek yılın 1970 olduğu şekildedir. 1969 yılında yüzde 12’lere çıkan oran 1970-1979 yılları arasında yakın oranlarda seyretnmektedir. Ama 1979 yılından 1984 yılına kadar oranda artış yaşanmış ve 1984 yılında yine %10’lara geri dönmüştür. Şekil 2.7’nin son zamanlarına bakıldığında Türkiye için toplam vergi gelirlerinin yüzdesi sürekli bir artış içerisinde olmuş ve az da olsa %20, %25’lere kadar ulaşmıştır.

Türkiye’deki vergi gelirlerinin GSYİH içindeki payının değişiminden de anlaşıldığı kadarıyla devletin büyümesinde vergiler etkilidir. 1999 yılında yaşanan deprem sonrası yeni vergiler gelmesi ile toplam vergilerin GSYİH içindeki payında artmalar olduğu şekilde görülebilmektedir. Bu artışların bir diğer nedeni 2001 yılında yaşanan krizin de olabileceği düşünülmektedir. Vergi yükünün bireyler üzerinde etkisinin olduğu gelişmekte olan Türkiye açısından açık bir şekilde gözlenmektedir. Vergi yükünün çok olması bireylerin elde ettikleri gelirlerin bir kısmının devlete gitmesi nedeni ile bireyler açısından sorun teşkil etmektedir.

2.6. Vergilerin AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması

AB ülkeleri ile karşılaştırma yapılırken Bulgaristan, GKRY, Hırvatistan, Malta ve Romanya’nın verileri bulunamadığından dolayı bu karşılaştırmaların dışında kalmıştır. Bu ülkeler dışındaki ülkeler ile Türkiye ekonomisinin belli yıllar itibarıyla karşılaştırması

yapılmıştır. Aşağıda bulunan Tablo 1.4’te verilen toplam vergi gelirleri ABD Milyon doları olarak alınmıştır. Tabloda yıl olarak 1995 yılından başlayarak en son 2019 yılı verileri ele alınmıştır.

1995 yılında Türkiye ekonomisi, toplam vergi gelirlerinden 38,3 milyon dolar gelir sağlamışken AB ülkeleri; Almanya, İtalya, Fransa, Belçika, Hollanda, İspanya, İsveç gibi gelişmiş ülkeler gelişmekte olan Türkiye ekonomisinden daha fazla gelir sağladığı tabloda görülebilmektedir. Bunun nedeni olarak gelişmiş ülkelerin dolaysız vergilere ağırlık vermesi, gelişmekte olan ülkelerin ise dolaylı vergilere ağırlık vermesi olarak düşünülebilir.

Tablo 2.4: Toplam vergi geliri ABD milyon doları, 1995-2019 (OECD,2021)

Yıllar	1995	1998	2001	2004	2007	2009	2010	2013	2016	2019
Ülkeler										
Türkiye	38.3	56.9	51.05	94.4	156.2	151.7	192.0	240.85	218.3	175.7
Avusturya	95.3	95.4	86.7	126.3	157.6	164.0	160.5	183.33	165.12	189.4
Almanya	899.4	800.7	683.4	965.0	1210.5	1246.4	1206.8	1379.14	1308.6	1501.4
Belçika	117.9	115.6	103.4	160.3	201.9	205.5	206.2	234.88	206.02	227.7
Çekya	20.7	21.6	22.0	41.3	64.9	66.6	67.4	71.40	66.79	87.8
Danimarka	86.0	83.7	75.7	116.7	148.3	144.5	144.2	157.62	142.4	162.0
Estonya	1.3	1.9	1.9	3.8	7.0	6.9	6.5	7.95	8.1	10.4
Finlandiya	57.3	60.4	55.84	82.3	106.0	102.9	101.1	117.73	105.18	113.6
Fransa	676.1	658.3	593.7	897.9	1130.7	1117.2	1113.7	1275.1	1121.01	1224.7
Hollanda	160.5	159.9	153.69	228.9	302.5	303.3	301.9	316.59	300.8	357.3
İrlanda	22.7	27.7	31.33	57.4	83.2	66.1	61.5	68.29	70.33	87.4
İspanya	188.5	203.7	205.8	363.5	536.1	440.9	444.4	448.55	413.83	483.1
İsveç	121.1	129.7	113.1	177.0	220.7	190.8	212.7	249.44	227.5	228.7
İtalya	496.	508.	468.7	707.8	918.8	919.7	889.9	938.31	792.1	850.3
Letonya	1.6	2.1	1.88	3.8	8.8	7.4	6.8	8.89	8.64	10.6
Litvanya	2.8	4.8	3.73	6.6	11.9	11.3	10.5	12.43	12.75	16.5
Lüksemburg	7.2	7.6	7.96	12.7	18.4	19.7	20.0	23.58	22.04	27.7
Macaristan	18.9	18.3	20.24	38.5	55.0	50.8	48.7	52.19	50.21	59.6
Polonya	52.0	61.3	62.62	81.6	148.7	138.0	150.4	167.10	157.6	209.7
Portekiz	34.1	37.6	37.49	57.2	76.5	72.6	72.2	76.88	70.22	82.6
Slovakya	10.2	10.8	10.0	18.1	25.3	25.7	25.4	30.64	29.72	36.3
Slovenya	5.4	6.5	7.16	13.2	18.3	18.7	18.2	18.02	16.72	20.1
Yunanistan	34.4	43.1	43.53	73.3	101.3	101.5	95.9	85.70	75.0	81.6

Dolaysız vergilerin beyana dayalı olması ve vergi kaçakçılığına yatkın olması gelişmekte olan ülkeler açısından sıkıntı oluşturmaktadır. Dolaylı vergileri ise devlet, mal ve hizmetlerin fiyatları içinden almakta olduğundan hiçbir kimse kaçamamaktadır. Tablo 2.4'te gösterilen verilerde yıllar içinde ülkelerin toplam vergi gelirlerinin arttığını görülmektedir. Türkiye ekonomisi 1995 yılında 38 milyon dolar olan toplam vergi gelirini 2019 yılı itibarıyla 175 milyon dolarlara çıkarmıştır. Bu durumdan 2 tane sonuç çıkarılabilmektedir. Birinci olarak dolaysız vergilere verilen önem artmakta ve bireyler ödemelerini yapmaktadır. İkinci olarak ise dolaylı vergilerinin vergi oranlarında devletin artış yapmış olması ve yeni vergiler getirmiş olmasıdır.

2009 yılında Yunanistan'da 101 milyon dolar olan toplam vergi geliri son yıllarda azalma göstermektedir. Özellikle 2016 yılında 75 milyon dolar seviyesine kadar gerilemiştir. 2019 yılında tekrar artış olmuş ve 81 milyon dolar seviyelerine çıkmıştır. Yunanistan'ın son zamanlarda yaşadığı durumların toplam vergi gelirlerindeki azalmanın nedeni olduğu düşünülmektedir. Türkiye gelişimini devam ettiren bir ülke olmasından dolayı toplam vergi geliri çoğu AB ülkesine nazaran daha az miktardadır.

Tablo 2.5'te AB ve Türkiye ekonomisi için ülkelerin toplam vergi gelirlerinin GSYİH oranının sonuçları yer almaktadır. Tabloya bakıldığında gelişmiş AB ülkelerinde vergi yükünün gelişmekte olan Türkiye ekonomisine göre daha fazla olduğu bu veriler ile çok açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye 2020 yılında vergi yükü olarak %23,86 gibi bir orana sahipken gelişmiş ülke olan İtalya %42,91 gibi bir orana sahiptir.

Tablo 2.4'te göre vergi gelirlerinin az oluğu düşünülen ülkelere Litvanya ülkesinde 2020 yılında 16.5 ABD milyon doları vergi geliri varken yine aynı yılda vergi yükü %31,25 olarak kayıtlarda yer almaktadır. Toplam vergi gelirlerine en çok sahip olan Almanya'da ise vergi yükü 1996'da %35,67, 2020 içinde %38,34 olarak gözlenmektedir.

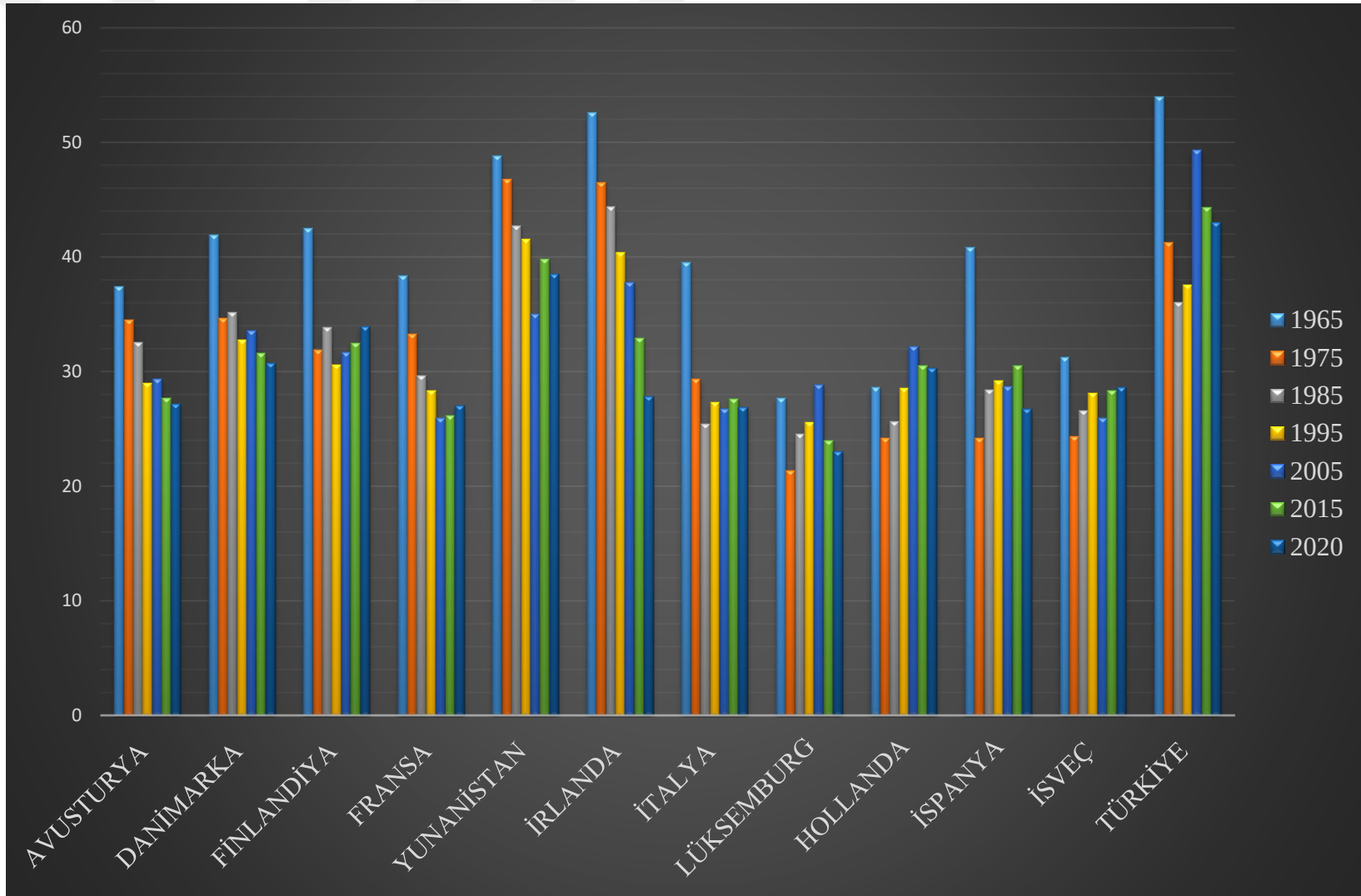
Tablo 2.4'te İrlanda ekonomisinin toplam vergi geliri 1995 yılında 22,7 milyon dolar civarlarında iken, Tablo 1.5'te 1996 yılındaki vergi yükü %32,31 seviyesinde ama yakın zaman için yani 2019 ve 2020 yılları için bakıldığında 2019 vergi geliri 87,4 milyon dolarken 2020 yılı vergi yükü %20,20 olmaktadır. Vergi gelirlerinde artma olmasına rağmen vergi yükünün azaldığı anlaşılmaktadır. Tablo 2.5'ten anlaşılan vergi yükü oranlarının ülkeler

açısından aynı olduğudur. Ama gelişmiş ülkelerde dolaysız vergiler ağırlıktadır ve vergi kaçakçılığı olmadığı sürece devletlerin vergi kazançları çok olacaktır.

Tablo 2.5: Toplam vergi geliri, GSYİH yüzdesi, 1996-2020 (OCED, 2021)

Yıllar Ülkeler	1996	2000	2002	2006	2008	2012	2014	2016	2018	2020
Avusturya	42.64	42.28	42.70	40.41	41.93	41.77	42.70	41.75	42.25	42.13
Belçika	43.35	43.85	43.91	43.22	43.59	44.33	44.76	43.32	43.87	43.07
Çekya	33.11	32.34	33.27	33.84	33.30	33.44	32.85	34.03	34.98	34.38
Danimarka	46.71	46.88	45.41	46.46	44.77	45.51	48.53	45.49	44.17	46.54
Estonya	33.82	31.09	30.98	30.44	31.24	31.70	32.13	33.52	33.05	34.51
Finlandiya	45.69	45.76	43.27	42.09	41.09	42.41	43.51	43.73	42.39	41.91
Fransa	43.56	43.43	42.40	43.27	42.33	44.36	45.45	45.37	45.88	45.43
Almanya	35.67	36.37	34.56	34.94	35.84	36.82	36.81	37.75	38.43	38.34
Yunanistan	28.45	33.42	33.15	31.05	31.80	36.34	36.30	38.91	40.00	38.78
Macaristan	39.42	38.52	37.39	36.39	39.38	39.00	38.44	39.08	36.82	35.68
İrlanda	32.31	30.5	27.87	31.43	29.09	28.11	28.73	23.55	22.35	20.20
İtalya	40.15	40.52	39.62	40.46	41.60	43.62	43.33	42.24	41.73	42.91
Letonya	29.20	29.09	27.85	28.65	27.89	28.95	29.77	30.80	31.14	31.91
Litvanya	27.26	30.82	29.03	30.16	30.61	26.92	27.48	29.66	30.23	31.25
Lüksemburg	34.98	36.88	37.29	35.69	36.76	38.40	37.50	36.33	39.47	38.27
Hollanda	37.34	36.91	35.01	36.05	35.95	25.59	37.05	38.41	38.80	38.68
Polonya	36.55	32.87	32.97	33.63	34.28	32.16	32.07	33.37	35.14	35.98
Portekiz	29.86	30.92	31.14	31.41	31.74	31.67	34.18	34.05	34.66	34.75
Slovakya	38.58	33.63	32.83	29.33	29.07	28.74	31.90	33.16	34.20	34.75
Slovenya	38.23	37.75	38.28	38.72	37.34	37.68	37.18	37.38	37.27	36.85
İspanya	31.11	33.05	33.24	36.00	32.10	32.37	33.89	33.60	34.66	36.62
İsveç	46.78	50.03	45.13	45.91	43.97	42.13	42.18	44.09	43.77	42.60
Türkiye	18.45	23.48	23.83	23.37	22.96	24.76	24.46	25.13	23.98	23.86

AB ülkeleri ile Türkiye ekonomisinin toplam vergi gelirleri ve vergi yükü tabloları karşılaştırılmıştır. Dolaylı ve dolaysız vergi ayrımı açısından karşılaştırmaya dolaylı vergi çeşidi olan Mal ve Hizmet Vergisi ile devam edilecektir. Şekil 1.8 ile bu karşılaştırma yapılacaktır. Şekil 1.8 ile AB ülkeleri ve Türkiye Mal ve Hizmet Vergisi toplam, vergilendirme yüzdesi verilmiştir.

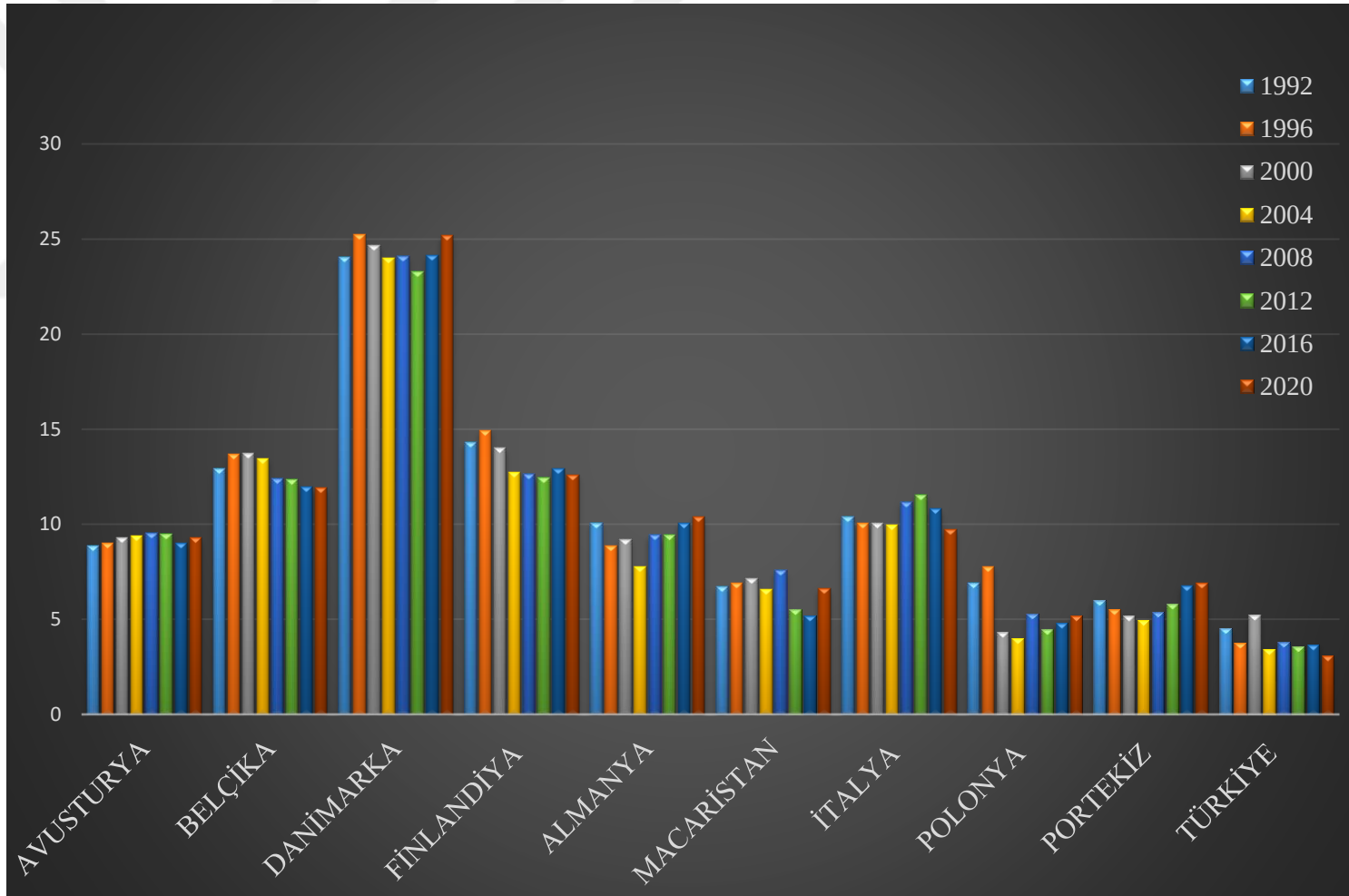
Şekil 2.8: AB ülkeleri ve Türkiye Mal ve Hizmet Vergisi toplam, vergilendirme yüzdesi 1965-2020 (OCED,2021)

Türkiye ekonomisi, 1965 yılı içinde Mal ve Hizmet Vergisi'nden elde ettiği gelir ile Şekil 2.8'de görüldüğü üzere %54 ile en çok paya sahiptir. Türkiye ekonomisini %52,6 ile İrlanda takip etmektedir. Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması dolaylı vergilere daha fazla ağırlık vermesine neden olmakta bu durum neticesinde dolaylı vergi olan KDV diğer adıyla Mal ve Hizmet Vergisi, Türkiye ekonomisi için seçilmiş AB ülkelerinden daha fazla orana sahiptir. KDV'nin, 1975 yılı için ise Türkiye ekonomisinde oranı yüksek olmasına rağmen Yunanistan ve İrlanda'da KDV'nin daha fazla olduğu şekilde de açık olarak görülmektedir. 1975 yılı için Yunanistan'ın oranı %48,8, İrlanda için ise %45,51'dir.

1985 yılında da İrlanda'nın oranı daha yüksektir. %44,41 oranı olan İrlanda'yı %42,72 ile Yunanistan takip etmektedir. Gelişmekte olan Türkiye ekonomisi ise %36 seviyelerinde seyretmektedir. 1995 yılı içinde önce Yunanistan sonra ise İrlanda Türkiye'yi takip etmektedir.

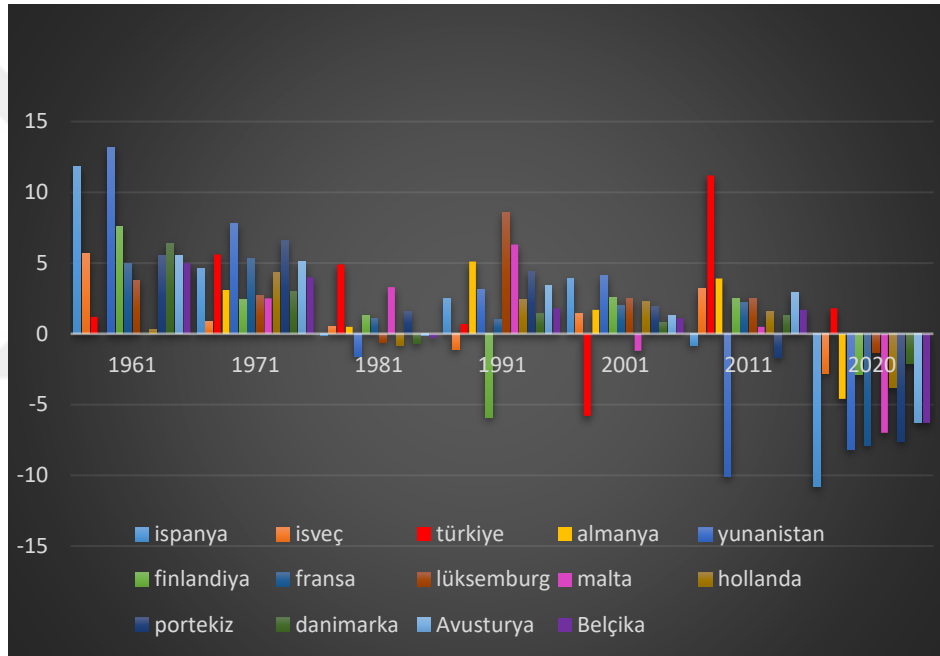
Türkiye ekonomisinde son yıllarda Katma Değer Vergisi'nde artış olduğu gözlenmektedir. Şekil 2.8'e bakıldığında 2005, 2015 ve 2020 yıllarında KDV oranına en çok sahip olan ülke Türkiye'dir. KDV 2005 yılında vergilemenin neredeyse %50'sini oluşturmaktadır. 2020 yılında ise bu oran %43'lere kadar inmiştir. Diğer ülkelere bakıldığında en fazla oran bu yıllarda yaklaşık %40 seviyelerindedir. Ama buradan şu sonuca da varılabilmektedir. Gelişmekte olan Türkiye ekonomisi bu vergi çeşidine önem vermekte, aynı zamanda seçilmiş AB ülkeleri için de KDV'nin önemi vardır. Şekil 2.8'deki ülkelerde vergilendirmenin yüzdesi açısından KDV oranları birbirlerine yakın hatta gelişmekte olan Türkiye ekonomisinininkine de yakındır.

Kişisel Gelir Vergisi'nin toplam değerinin GSYİH içindeki payı seçilmiş AB ülkeleri ile Türkiye ekonomisi açısından Şekil 1.9'da incelenecektir. Kişisel Gelir Vergisi'nin GSYİH içindeki payının en çok olduğu ülke şekilde de görüldüğü gibi Danimarka'dır. 1992-2020 yılları arasında Kişisel Gelir Vergisi oranının Danimarka'da genelde %25 seviyelerinde olduğu ve seçilen ülkeler arasında en fazla orana sahip olduğu gözlenmiştir. Bu durum Danimarka'nın gelişmiş bir ülke olarak dolaysız vergi gelirlerine ağırlık verdiğini göstermektedir. Danimarka'dan sonra ise gelişmiş olan bir başka ülke olarak İtalya görülmektedir. İtalya'da bu oran ise en yüksek 2012 yılında olmuştur. Bu durum şekilde açıkça görülmektedir.

Şekil 2.9: Seçilmiş AB ülkeleri ve Türkiye ekonomisi kişisel gelir vergisi toplam, GSYİH yüzdesi 1992-2020 (OECD,2021)

Kişisel Gelir Vergisi, Türkiye ekonomisi için en fazla 2005 yılında %5,22 olarak GSYİH içinde yer almaktadır. Bu da ülkenin bireylerinin gelirlerinden alınan vergi oranının düşük olduğunu ya da bireylerin ödemedi kaçtığını düşündürmektedir. Şekil 2.9 dikkatle incelendiğinde Danimarka ve İtalya dışındaki ülkelerde Kişisel Gelir Vergisi Türkiye ekonomisine yakın oranlardadır. AB ülkelerinin çoğunun gelişmiş ülkeler olduğu bilindiğinden dolayı grafikte oranı %10'ların üzerinde olan 3 ülke olduğu ve diğerlerinin oranlarının birbiri ile yakın olduğu görülmektedir. Finlandiya ekonomisinde Kişisel Gelir Vergisi oranları yıllar itibarıyla %10'lardadır. Bazı ülkelerde vergi gelirinin düşük olmasında Covid19 salgının da etkisi olduğu düşünülebilir. Sonuç olarak, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde bazı vergi gelirlerin GSYİH'deki payının yakın olabileceğidir.

Şekil 2.10: Seçilmiş AB ülkeleri ile Türkiye ekonomisinin GSYİH büyümesi 1961-2020 (Dünya Bankası, 2021)

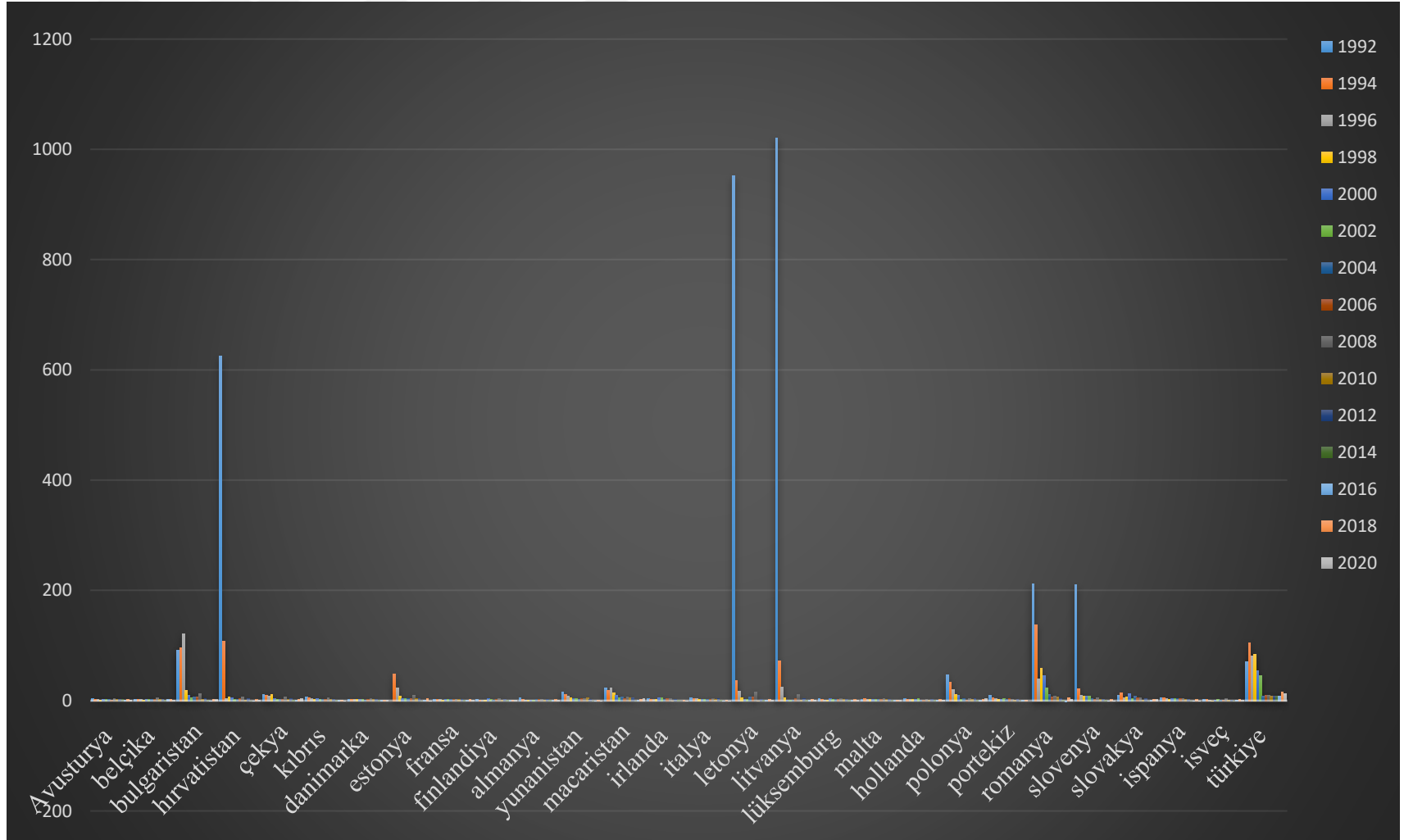
Seçilmiş AB ülkeleri ve Türkiye ekonomisinin ekonomik büyümesinde ele alınan GSYİH'yı (yıllık %) 1961-2020 yılları arasında incelemek amacıyla Şekil 2.10 oluşturulmuştur. 1961 yılına bakıldığında en çok büyüme sağlayan ülkenin %13,2 ile Yunanistan olduğu görülmektedir. Yine aynı yıl en çok büyümeyi sağlayan ülke ekonomisini %11,8 ile İspanya takip etmektedir.

Türkiye ekonomisi ise 1961 yılında %1,2 büyümüştür. Gelişmekte olan bir ülke konumunda yer alan Türkiye'de 1960'lı yıllarda siyasi olayların olması ekonomiyi derinden etkilediği

ve büyümenin de az olduğu düşünülebilir. 10 yıl sonra 1971 yılında Türkiye ekonomisinin büyüme oranının %5,6 olması, gelişmekte olan Türkiye'nin büyüme oranındaki artışta ve kendini geliştirme yolunda ilerlediği söylenebilir. Diğer ülkeler incelendiğinde en yüksek büyüme sağlayan %7,8 ile Yunanistan'dır ve onu %6,6 ile Portekiz takip etmektedir. Yunanistan'ın 1961 yılındaki büyümesi gerilemiş hatta 1981 yılında eksilere düşmüştür. 1973 yılında yaşanan OPEC petrol krizinin etkilerinin sürdüğü, bu krizin ülkelerin büyümesinin eksiye düşmesinde etkisi olduğu düşünülebilir.

Şekil 2.10'a göre Hollanda, Lüksemburg ve Danimarka da Yunanistan gibi eksi değerlere düşmüştür. Türkiye ekonomisi ise AB ülkelerine nazaran %4,9 büyüme sağlamıştır. 12 Eylül 1980 darbesine rağmen Türkiye ekonomisinin 1981 yılında %4'lerde büyüme göstermesi seçilmiş AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında iyi bir büyüme sağladığı görülmektedir. Lüksemburg, 1981 yılında eksi değerde olmasına rağmen 10 yıl sonra büyümesini %8,6'ya çıkarmayı başarmıştır. Finlandiya ise %-5,9 olarak bir büyüme yani gerileme göstermiştir. Türkiye'nin ise 1991 yılında büyümesi %0,7 olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında ise ülkede yaşanan ekonomik kriz nedeni ile büyüme yıllık olarak %-5,8 olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılında seçilmiş AB ülkelerinden Malta'nın büyüme değeri eksi olarak gerçekleşmiştir. Diğer ülkelerin ise pozitif bir büyüme sağladığını görülmektedir. 2011 yılında Yunanistan %-10,1 oranında bir büyüme yani gerileme sağlamıştır. Türkiye ekonomisi ise Yunanistan'a nazaran %11,2 değerinde bir büyüme gerçekleştirmiştir. Son olarak da 2020 yılına bakıldığında seçilmiş AB ülkelerinin hepsinin negatif bir büyüme sağladığı Türkiye ekonomisinin ise %1,8 pozitif bir büyüme elde ettiği çok açık bir şekilde Şekil 2.10'da görülmektedir. 2020 yılında Covid19 salgını ile mücadele edildiğinden dolayı ülkelerde üretime ara verilmesinin ülkelerin negatif değerlerde büyümesine neden olduğu düşünülebilir. Türkiye ekonomisi ise bu salgınla mücadele içindeyken bile büyümesini az da olsa pozitif bir değerde tutmayı başarmıştır. İster gelişmiş ister gelişmekte olsun ülkelerinin büyüme hızları zaman içinde yaşadıkları durumlar ve ekonomik olaylar karışında etkilenip negatif de pozitif de büyüme değerleri gösterebilmektedir.

Şekil 2.11: Enflasyon, tüketici fiyatları (yıllık %) 1992-2020 yılları arası AB ve Türkiye ekonomisi için (Dünya Bankası,2021)

Şekil 2.11'deki grafikte AB ülkeleri ve Türkiye ekonomisi yer almaktadır. 1992 yılında Litvanya'nın %1020,6, Hırvatistan ekonomisinin enflasyon verisi yıllık %değişimi 625 Letonya'nın ise %9511,7, Romanya ve Slovenya ülkeleri için ise %200'lerde gerçekleşmektedir.

Türkiye ekonomisinde enflasyon 1992 yılında %70,1 olarak gerçekleşmiştir. Diğer ülkelere bakıldığında ise enflasyonun çok yüksek yaşanmadığı görülmektedir. Türkiye ekonomisi için en yüksek enflasyonun 1994 yılında %105,2 olarak gerçekleştiği Şekil 2.11'de görülmektedir. İtalya, Hollanda, Malta, Lüksemburg gibi ülkelerde ise yıllar itibarıyla kayda değer bir değişme olmadığı çok açık bir şekilde Şekil 2.11'de görülmektedir. Son yıllara bakıldığında Türkiye ekonomisinin de enflasyon değerlerinde azalma olduğu açıktır. Son olarak 2020 yılına bakıldığında Türkiye ekonomisinde enflasyon %12,3 değerinde gerçekleşmiştir. AB ülkelerinde ise gözle görülecek kadar bir enflasyon değeri yoktur.

Çoğu gelişmiş AB ülkeleri Covid19 ve dolar kurunda yaşanan oynaklıktan fazla etkilenmemektedir. Türkiye ise gelişmekte olan bir ülke olduğundan 2020 yılında yaşanan Covid19 ve dolar kurundaki artışlardan etkilenmiştir ve ithalatının çok olması iç fiyatlara yansımıştır. Vergilerde üzerine eklenince enflasyon ortaya çıkmıştır. Şekil 2.11'de AB ülkeleri ile Türkiye ekonomisi enflasyon verileri değerlendirilmiştir.

3. DOLAYLI- DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1. Vergi -Ekonomik Büyüme İlişkisi

Bu bölümün ilk kısmında vergilerin ekonomik büyümeyi nasıl ve ne şekilde etkilediğini ya da aralarında nasıl bir ilişki olduğu teorik çerçevede incelenecektir.

Ekonomik büyümeyi etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bunlardan birisi de vergilerdir. Vergiler ile büyüme arasındaki ilişkiler literatürde çok fazla incelenen konular arasında yerini almaktadır. Büyüme teorilerine bakıldığında geçmişten bu zamana gelen iktisatçıların bu konu üzerinde durduğu çok açık anlaşılmaktadır.

Devlet, en önemli işlevlerini yerine getirmede kullanacağı gelirleri vergiler ile elde etmektedir. Buradaki vergi politikası; gelir dağılımında düzenleme, iç tasarrufların artmasını sağlayarak yatırımlara kaynak olma, fiyatta istikrarı sağlama ve ekonomik büyümeyi de hızlandırma amacıyla kullanılır. Ekonomik büyüme üzerinde vergiler farklı yollarla etkili olabilirler. Maliye politikası araçlarından olan vergi politikası, ekonomik büyüme üzerinde oldukça etkin kullanılan bir mali araç olarak görülmektedir (Küçüköğlu vd., 2019: 21).

Bireyler için vergiler tasarrufları daha önemli hale getirdiğinden faiz oranlarında düşme meydana gelecektir. Bu düşüş yatırımların artmasına neden olduğundan dolayı ekonomik büyümenin gerçekleşmesi sağlanabilir (Özpençe, 2017: 34).

Bir ülke ekonomisinde vergiler, üretim faktörlerinin fiyatlarını ve gelirlerini, çıktı olarak hizmet ve malların miktarındaki değişmeyi dolaylı ve doğrudan etkileyebilir. Devletlerin en önemli geliri olarak kabul edilen vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyerek çeşitli uygulamaların geliştirilmesi vergi politikalarının oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye’de ve diğer gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında vergi politikaları maliye politikası aracı olarak mali bir araç olarak oldukça etkindir (Göçer vd., 2010: 97).

Bireylerin yatırım, çalışma, kaynak kullanım ve tasarruf kararlarını direkt etkileme gücüne sahip olan vergiler değişik kanallar aracılığı ile ekonomik büyüme üzerinde etkili olabilir. Ekonomik büyüme üzerinde vergilerin artan, azalan ve düz oranlı olması farklı etkiler oluşturabilmektedir. Ekonomik birimler, elde edecekleri ilave gelirlerin vergiden sonra ne kadarlık kısmının ellerinde kalacağını önemseyeceklerinden dolayı artan oranlı vergilerin büyüme üzerindeki etkisinin daha olumsuz olacağı kabul görmektedir (Küçüköğlu vd., 2019: 21-22).

3.1.1. Vergilerin Finansal Piyasalar ile İlişkisi

Türkiye ekonomisi gibi gelişmekte olan ülkelerde tasarruf yetersizliğinden çok elde bulunan tasarrufların yatırıma dönüşmemesi, ekonomik büyümenin sağlanmasında sermaye ve para piyasalarının etkin olup olmadığı konusunda tartışmalar oluşturmaktadır. Finansal piyasalarda etkinlik söz konusu olduğunda istihdam artışı ve büyüme hızı gibi makroekonomik amaçlara ulaşılabilmeyi mümkün hale getirecek katkılar beklenmektedir. Vergi yükünün finansal piyasalar üzerinde bulunan etkisinin artması, piyasada bulunan tasarruflardan alınan vergi anlamına gelmektedir. Bu da finansal piyasalarda bulunması gereken tasarrufun altın, döviz gibi yatırım araçlarına yapılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle de para ve sermaye piyasalarında bulunan fon arzında daralma meydana gelerek faiz oranlarında yükselmeye neden olmaktadır. Bu yükselme de yatırımlara baskı oluşturarak ekonomik büyümeyi olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Şen, 2019: 46; Aydın, 2020: 55).

3.1.2. Ekonomik Büyüme Teorileri ve Vergiler

Vergi sistemi “Bir ülkenin sanayisinden ve toprağından sağlanan hasılatın devlet emirine verilen kısmıdır. Bu kısım sonunda daima ulusun sermaye veya gelirinden ödenir” şeklinde 1800’lü yılların (19.yy) başlarında David Ricardo tarafından tanımlanmıştır. Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi farklı büyüme modelleri ile ele alınmıştır. Burada temel sorun olarak iktisatçılar hayat standardının nasıl geliştirildiğı ve büyüme oranlarının nasıl artacağı konuları ile ilgilenmektedir (Gül ve Kenar, 2009: 17).

Ekonomik büyüme ülkelerin, iktisatçıların ve toplumun en çok ilgilendiğı konular arasında yer almaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülebilmesi ülkelerin en temel

hedefleri arasında yer almaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanması ve devamlı olması için birçok iktisatçı teorik olarak bu konu üzerine çalışmıştır.

Ekonomik büyüme teorileri daha çok büyümenin gerçekleşmesinde önemli etkileri olan faktörler üzerinde çalışmaktadır. Bu teorilerin yoğunlaştığı konular, nüfus artışı, sermaye birikimi ve teknolojik gelişmeler, uzmanlaşma, kamu-özel tasarruflarının artması, iş bölümü, AR-GE faaliyetlerindeki artışlar, beşerî sermaye yatırım ve verimliliğinin artırılması, üretimin desteklenmesi ve yatırımların artırılması, ekonomik büyümenin artırılabilirliğini öne çıkarmaktadır. Vergiler ile ekonomik büyümenin etkileşimi ilk olarak ele alan teori Neo-Klasik Büyüme teorileridir (Göçer vd.,2010:2; Sağdıç ve Aydın, 2021;23).

Ekonomik Büyüme ile vergiler arasındaki ilişkiyi Solow 1956 yılında Neo-klasik büyüme teorisi ile incelemiştir. Yaptığı çalışmada Solow durağan dönem ve uzun dönem için büyüme oranının sıfır olduğunu savunmaktadır. Bu durum ise şöyle özetlenebilir; büyüme oranı sabit olduğu için vergilerden etkilenmeyecektir (Polat, 2019:1993; Göçer vd., 2010;2).

Neoklasik büyüme teorilerinde Solow modeli ekonomik büyümeyi sermaye ve emek faktörleri ile açıklamaya çalıştığı için yetersiz kalmıştır. Solow-Swan olarak bilinen bu modelin ekonomik büyümeyi belirleyici olarak nüfus artış oranı ve teknolojik değişmedir. Ekonomik büyümeyi etkileyen en temel unsurlar sermaye birikimi ve tasarruf oranları olmasına rağmen ekonomik büyümenin oranının hızlanmasında gelişme en önemli bileşendir. Solow-Swan modelinin dışsal etkenleri olarak nüfus ve teknoloji kabul edilmektedir (Özpençe, 2017:33).

R. Lucas ve P. Romer Solow modelindeki eksik kısımların giderilmesi için içsel büyüme modelini geliştirmişlerdir. Bu modelde içsel faktörler dışsal faktörlerden daha önemlidir. İçsel faktörler, beşerî sermaye birikimi, kamu politikaları, piyasa şartlarına göre hareket eden girişimcilerinin rasyonel olarak aldığı kararlar gibi unsurlardır. Vergilerinin ölçeğe göre artan getiri, pozitif dışsallıklar ve AR-GE harcamalarını teşvik etmesi ile büyümeyi pozitif yönde uzun zamanda etkileyeceği söylenebilmektedir. Bu duruma örnek olarak dolaysız vergilere artış yapılması, beşerî ve fiziki sermaye üzerinde olumsuz etkiye neden olacak, bu da büyüme oranlarını uzun zamanda negatif yönde etkileyebilecektir (Dam ve Ertekin, 2018:21).

Vergiler ile büyüme arasındaki ilişkiyi içsel büyüme modeline göre inceleyen çalışmalarda, dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde uzun vadede negatif bir etkisinin ortaya çıktığı sonucuna varmaktadırlar. Fakat dolaylı vergilerinin dolaysız vergilere göre büyüme üzerindeki etkisinin az olduğu kabul görmektedir (Sandalcı ve Sandalcı, 2017:54).

Barro (1990) yapmış olduğu çalışmasında kamu harcamalarını ikiye ayırmaktadır. Yaptığı ayrımında harcamaların verimli verimsiz olmasıdır. Bu ayrım sonucunda ekonomik büyümenin kamu harcamalarından etkilendiğini söylemektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, bu modele göre büyümeyi hızlandırmak için, AR-GE' ye eğitime, finansal kalkınmaya dış ticaret engelinin kalkmasına kamu harcamalarında verimli olanları kullanmaya özen göstermeleri gerekmektedir (Bayramoğlu ve Sümer, 2019:969).

Barro (1990)'nun modeli olan kamu politikaları modellerinin kamu harcamalarının doğru yerlerde üretken alanlarda kullanılması ile pozitif yönde ekonomik büyümeyi etkilediğini bu etki sonucunda da ekonomik büyüme farklılıkların ülkeler arasında azalacağını vurgulamaktadır (Koç, 2018:480)

Vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan bir diğer çalışmada 1970'li yıllarda Arz Yönlü İktisatçılar tarafından yapılmıştır. Arz Yönlü İktisatçılara göre Keynesyen iktisat politikaları uygulandığı zaman meydana gelen yatırım ve tasarrufların azalması, verimliliğin düşmesi, bütçe açıkları, işsizlik ve yüksek enflasyon gibi sonuçlar için vergilerde indirimlerin olması, bu sorunlara karşı etkisinin olacağını savunmaktadır. Vergi oranlarında meydana gelen artış ve azalışlar ile vergi gelirleri arasındaki ilişkinin negatif yönlü olmasına Haldun-Laffer etkisi denilmektedir. Vergi oranlarında meydana gelen bir birim azalış, insanların tasarruf ve yatırımlarında, harcanabilir gelirlerinde artışa neden olmaktadır. Sonuç olarak marjinal vergilerin oranlarında meydana gelecek azalmaların, reel olarak vergi gelirlerinde ve ekonomik büyüme üzerinde artışa neden olacağı varsayılmaktadır (Dam ve Ertekin, 2018: 21-22).

Sonuç olarak, Neo-klasik büyüme modeli uzun vadede vergilerin ekonomik büyüme üzerinde bir etkisinin olmadığını savunmakta, İçsel Büyüme Modeli' ne göre ise ekonomik büyüme oranları üzerinde vergilerin etkili olacağını savunmakta, Arz Yönlü İktisatçılar ise

vergilemeyi arz açısı ile ele almakla, ekonomik büyümenin vergiler tarafından etkilenebileceğini ifade etmektedirler (Akıncı, 2019:101).

3.1.3. Dolaylı Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri

Farklı dönemlerde dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının artırılması, tüketim tercihlerinin başka yönle doğru kaymasına neden olmaktadır. Bu da tasarrufları olumlu bir şekilde etkiler ve istikrar hedefinin temeli olan ekonomik büyümeye katkı sağlar. Dolaylı vergilerde artışlar yüksek gelir grubunda olanların tasarruflarını etkilerken düşük gelir grubunda olanların tüketimlerini azaltmaktadır. Gelir düzeyinin düşük, tüketime olan eğilimin yüksek seviyelerde olan ülkelerde dolaylı vergilere verilen önemin toplum açısından gelir dağılımında eşitsizliklere yol açacağı önemli bir etkidir. Bu nedenle de kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi sağlamada olumlu etkiye sahip olması için dolaylı vergilerin zorunlu mallar yerine gelirleri yüksek olan kesimin tükettiği lüks malların vergilendirmesi daha uygun olacaktır (Tümer, 2012: 76-77).

Dolaylı vergiler uygun bir şekilde kullanıldığında Türkiye ekonomisi için doğrudan vergiler gibi ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir. Bu vergi türü, ekonomide bulunan fiyatların göreceli fiyatlarında etki yaparak tasarrufları artırmaya ve tüketimleri de azaltmaya yardımcı olabilecektir. Ekonomide bulunan tüketim mallarına dolaylı yolla uygulanan vergi tüketim maliyetinde artışa neden olabilir, tüketim malları için harcamalara sınır koyabilir ve kaynakları da yatırım harcamalarına aktarabilmektedir. Aktarılan bu yatırımlar da arttıkça, büyüme oranında da artış meydana gelecek ve milli gelir içinde olumlu yönde katkıda bulunacaktır (Akbaba, 2020: 44).

Dolaylı vergilerde oluşan bir artış tüketimi azaltmakta, bu azalma sonucunda tasarruflarda artış oluşabilmektedir. Tasarruflarda ortaya çıkan artışın da yatırımları artırması ve bu artışın olması ile ekonomik büyümenin pozitif bir şekilde etkilenmesi beklenmektedir (Öztürk, 2021:431).

KDV'nin Ekonomik Büyümeye Etkisi

Katma değer vergisi, bir ülke ekonomisinde uygun şekilde uygulanması ve yapılandırması ile ekonomik büyümenin gerçekleşmesine; fiyatların belirli düzeyde artırılması ile tüketicinin

kısılmasına, tasarruflara teşvik edilmesi ve kaynakların yatırım harcamalarına aktarılması ile ekonomik büyümeye katkıda bulunabilmektedir. KDV'nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi insanların tüketimlerinin kısılması veya tasarruflarının artması ile oluşabilmektedir. KDV'de ortaya çıkan artış Gelir Vergisi gibi insanların yatırımlarında ve tasarruflarında cezalandırıcı bir etki meydana getirmemektedir. Bireylerin Gelir Vergisi'ne göre tam tersi olarak tüketimlerini kısırarak, gelirlerini yatırım harcamalarına aktarmalarını sağlamaktadır. Bu tasarruflarda artış meydana getirmektedir. Yatırımların ve tasarrufların artışı sermaye birikimine katkıda bulunarak, ekonomik büyüme ile Katma Değer Vergisi arasında pozitif ilişki ortaya çıkarmaktadır. Bir de KDV'nin büyüme üzerindeki etkisi, özel kesimin KDV ile belirlenen vergi politikasına verdiği tepki ve devletin topladığı geliri hangi harcamalara kullandığına bağlıdır. Özel sektör, KDV ile tüketimlerini azaltarak, tasarruflarda artış yaşıyorsa veya özel sektörden devlete kaynak aktarımı sayesinde devlet de verimli harcamalar yapabiliyorsa KDV'nin ekonomik büyüme üzerinde artırıcı etkisinin olduğundan bahsedilebilmektedir (Göde, 2019: 75).

3.1.4. Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri

Vergiler “bozucu ve bozucu olmayan vergiler” olarak da sınıflandırılmaktadır. Bozucu olan vergilere büyüme literatüründe Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi örnek olarak verilebilir. Bunun nedeni ise bozucu vergilerin sermaye birikiminde olumsuz etkiye sahip olması ve bu etki neticesinde ekonomik büyümenin oranında azalma meydana gelmesidir. Buradan anlaşıldığına göre dolaysız vergiler, ekonominin AR-GE, sermaye birikimi, işgücü, tasarruf ve hammadde gibi unsurlarını etkilemesi ile büyümede olumsuz etkilere neden olmaktadır (Kızılkaya ve Dağ, 2018:11).

Genel olarak değerlendirildiğinde dolaysız vergiler, kişileri de olumsuz etkilemektedir. Kişilerin gelirleri ve tasarrufları artan oranlı vergilemeden dolayı azalma gösterecektir. Bu durum ise halk arasında yastık altı olarak bilinen tasarruflara kişileri yönlendirecektir. Genel ve kişisel olarak bakıldığında bu durumlardan ekonomik büyüme yatırım-tasarruf ilişkisi nedeni ile olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Genel, kişisel olarak bakılan duruma şimdi de kurumlar açısından bakılırsa; yine vergi artışları ile kurumların kârlılığı ve gelirinde azalma olacak ve bu durumda yatırımlarda azalma meydana geleceğinden ekonomik büyüme olumsuz etkilenecektir. Servet vergileri içinde hem bireylerin hem de firmaların

tasarruf eğiliminde azalmaya neden olacağı ve bu azalma sonucunda sermaye birikimi de azalmakta bu da ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır (Sağdıç ve Aydın, 2021: 26-27)

3.2. Vergi-Enflasyon İlişkisi

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde vergilerin tahsil sürelerinin uzunluğu, esnekliğinin düşük olması özellikle enflasyon oranının yüksek olmasından dolayı vergi gelirlerinin değerinin reel olarak eridiği söylenebilmektedir. Bu duruma Olivera-Tanzi etkisi de denilmektedir (Şen, 2003:3-4).

Vergilerin tahsilat süresinin uzun olması, enflasyonun vergi gelirlerinin reel değeri üzerinde aşındırıcı etkisinin fazla olacağını göstermektedir. Bu etkinin sebebi ise enflasyon oranıdır. Yüksek enflasyon olan ortamda vergilerin tahsilatının uzun olması vergi gelirlerinde azaltıcı bir etkiye sebep olmaktadır. Ayrıca vergi sisteminin esnekliğinin düşük olması vergi gelirlerinde azalma meydana getirecektir, bu azalma sonucunda da bütçe açığında artmanın meydana gelmesine sebep olacaktır. Vergi gelirlerinin tahsilatlarının uzun olması nedeniyle vergilerin reel gelirinde ortaya çıkacak olan azalma, esnekliğinin yüksek olduğu vergilerin oluşturacağı gelir artışlarından daha çok olduğu sürece enflasyonun vergi gelirleri üzerindeki net etkisi azaltıcı yönde olacağı açıktır (Şen, 2003:4).

3.2.1. Vergilerin Enflasyonist ve Deflasyonist Süreçlere Etkisi

Bir ekonomide toplam harcamaların o ekonomide bulunan tam istihdam seviyesinin oluşması için gereken miktarı aşması ile fiyatlar üzerinde oluşan baskıyı artırması olarak bilinen açığa enflasyonist açık denilmektedir. Deflasyonist açık için ise ekonominin tam istihdam GSYİH seviyesinin altında bulunan noktaların birinde denge üretime ulaştığı duruma, yani eksik istihdam seviyesinde dengeye gelmesine denilmektedir. Maliye politikası aracı olan vergilerin daraltıcı ya da genişletici etkisi nedeni ile deflasyonist ve enflasyonist durumlarda çözüm aracı olarak kullanılmaktadır (Erdoğan, 2012: 41).

Bir ekonomide deflasyon sürecinin yaşandığı durumda, vergilerde indirim ile kullanılan gelirin artması sayesinde toplam talepte de artırıcı etkilerin olacağı da dikkate alınmalıdır.

Toplam talebin daralması için vergilerin artırılması seçeneği kullanılarak enflasyonla mücadele edilebilir. Fakat konjonktürün durgunluk dönemine girmesi ya da toplam talepte gereğinden fazla azalma meydana gelmesi ile daraltıcı politikanın başlaması nedeni ile fiyatlarda gerektiğinden fazla düşüş olması ile durgunluğun meydana gelmesi gibi risk durumlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Aynı durumda ekonomide durgunluk olduğunda mücadele için vergilerde indirim olması ile ortaya çıkacak maliye politikası uygulandığında ekonomide milli gelir tam istihdam seviyesine geldikten sonra enflasyonist açık meydana gelebilecektir. Bu durumda ekonomide vergiler ile yapılabilecek değişikliklerin etkilerinin sınırları belirginleştirilmesi son derece önem arz etmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 82).

3.2.2. Enflasyonun Vergi Kaçakçılığı Üzerine Etkisi

Mükellefler, enflasyonun yüksek olduğu durumlarda reel gelirlerinde bir artma meydana gelmemesine rağmen vergi ödemekle yükümlüdürler. Enflasyon nedeni ile oluşan aşırı kârların vergilendirilmesi ile sağlanan gelir, enflasyon sonucunda artarak oranı yüksek vergi bölümlerine dahil olmaktadır. Bu da vergi kaçırma olaylarının artmasına ve devletin elde ettiği vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır (Durmaz, 2017: 14).

3.2.3. Enflasyonun Kaynak Dağılımına Etkisi

Vergi sistemi üzerinde bulunan bozucu etkilerinden dolayı enflasyon, fiyatlar genel düzeyinde meydana gelecek artışın kamu gelirleri artışından az olması nedeni ile kamu kesiminin lehine olacak şekilde kaynak aktarımı sağlanacaktır. Servet ögelerinin yıpranma payına tabii olan ekonomik değerlerinin gerçek değerinin enflasyon döneminde tam olarak hesaplanmaması ile kurumlardan ve kişilerden devlete haksız kaynak aktarımı meydana gelebilmektedir. Servet ögelerinin değerleri enflasyonun etkisi ile nominal olarak yükseliş göstermektedir. Zamanla bu yükseliş servetlerin değerlerinde oluşabilecek artıştan indirilerek gerçek değer artışı bulunup, bulunan değer üzerinden vergi ödenmesi sayesinde kaynak aktarımında oluşan haksızlığı önlemede rol oynayacaktır. Bu durum yıpranma payına tabi olan ekonomik kıymetler için de geçerli olacaktır. Net gelirin olması gerekenden daha fazla çıkmasının nedeni yıpranma payının geçmiş değerlerinin üzerinden hesaplamasıdır. Enflasyon etkisi ile yıpranma payına tabi olan değerlerin yenileme maliyeti

değeri ile geçmiş maliyet değeri arasında oluşan fark oldukça büyükmektedir. Bu sebeple de amortismanlar olabildiğince cari değer üzerinden hesaplanmalı ve bulunan değer gelirden indirilip matrah oluşturulmalıdır. Bu sayede kurum ve kişilerden devlete aktarılan kaynak miktarı daha adil olacaktır (Özbilen, 2019: 31).

3.2.4. Enflasyonun Bütçe Üzerindeki Etkisi

Nominal kamu harcamalarının fiyat artışlarına bağılı olarak artması, kamu gelirlerinin ise bu durumda yeterli miktarda artmadığı durumda enflasyonda bütçe açıklarına neden olmaktadır. Bütçe açıklarında meydana gelen artışlardan dolayı borç faiz ödemelerinin artmasına ve nominal faiz oranlarının ise yükselmesine sebep olmaktadır. Ancak enflasyonun bütçe açıklarının üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğu da söylenebilmektedir. Bu durum ise Enflasyon Vergisi olarak gözlenmektedir. Enflasyon Vergisi sayesinde enflasyon oranında meydana gelen artış reel para talebi ile bütçe açığının finansmanına katkı sağlamaktadır (Durmaz, 2017: 14).

Türkiye ekonomisinde dolaylı vergilere daha fazla ağırlık verilmektedir. Bu durumun sonucunda bireyler açısından kaynak ve gelir dağılımında adaletsizlik olduğu düşünülmektedir. Toplam vergi gelirlerini oluşturan vergilerin enflasyona etkisinin nasıl olduğu dolaylı ve dolaysız vergi ayrımıyla incelenecektir.

3.2.5. Dolaylı Vergilerin Enflasyona Etkileri

Dolaylı vergilerin mal ve hizmet fiyatlarının içinde yer aldığı ve insanların bu vergi türüne pek fazla tepkileri olmadığı çok iyi bilinmektedir. Bireylerin gelir düzeyinde artış olduğunda, mal ve hizmet alındığında bu mal ve hizmetin içinde ödedikleri vergilerin gelirlerine olan oran azalmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise dolaylı vergilerin tersine artan oranlı bir özelliğinin olmasıdır. Mal ve hizmet üzerinden alınan dolaylı vergilerin artırılmaları gibi bir durum olduğunda bireylerin tüketime olan taleplerinin azalması beklenmektedir. Bundan dolayı da dolaylı vergiler enflasyonla mücadelede kullanılabilecek bir politika aracı olarak düşünülmektedir. Bu duruma karşı farklı bir görüş de şöyle bir ifade ile fiyatların artması sonucu ücretlerde de artış yaşanacağı ve bu artış sonucunda enflasyonist baskıların devam edeceği hatta daha da artacağıdır. Dolaylı vergiler ve enflasyon ile ilgili

iki görüşten biri fiyat istikrarı için dolaylı vergilerin artmasını ikinci görüş ise azalması gerektiği vurgulanmaktadır (Erdem vd., 2013:430).

Akaryakıt üzerinden alınan dolaylı vergilerin oranlarının, akaryakıt fiyatlarında artış olduğunda azaltılması ile enflasyonun enerji fiyatlarına karşı olan hassasiyetinde azalma olması sonucunda fiyatlarda oluşan oynaklık olumlu etkilenecektir.

Ürünlerin fiyatları üzerinde dolaylı vergiler etki yapmakta ve bu etki sonucunda enflasyonist bir olgu ortaya çıkmaktadır. Dolaylı vergilerin artırılması, toplam tüketim harcamalarının azaltılması ile refah kaybı oluşmakta bu da tüketici artığında azalma meydana getirmektedir. Dolaylı vergilerdeki artışlar ile iktisadi dengeyi sağlamaya çalışmak da ekonomide meydana gelen fazla talebi düşürmektedir. Dolaylı vergilerde oluşan artışlar nedeni ile ihraç edilebilir mal fazlası yurtiçinde oluşan talebin azaltılması sonucunda meydana gelmektedir. Bu durumda ekonomide küçülme meydana gelmeden ekonomideki düzen büyüme ile eş zamanlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Enflasyonla mücadelede dolaylı vergi artışları değerli bir maliye aracı olarak kullanılmaktadır (Akıncı ve Özçelik, 2018: 13)

Dolaylı vergiler dolaysız vergilere nazaran enflasyonla mücadele kapsamında daha etkin bir maliye politikasıdır. Nedeni ise fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışları engellemek için tüketim üzerinden alınan vergilerin artırılması ile talebi kısmak mümkün olacaktır. Bunun sonucu olarak bireyleri tasarruflara yönlendiren dolaylı vergilerdeki artışın olumsuz yönü adalet tarafında meydana gelmektedir. Çünkü dar gelirli bireyler mal ve hizmetleri daha yüksek fiyattan satın almak zorunda ve eskisine göre tüketimi azalmaktadır. Dolaylı vergiler enflasyon ile mücadele ederken adalet yönünden olumsuz sonuçlar oluştursa da dolaysız vergilere göre daha etkin bir araç olmaktadır. Dolaylı vergiler, fiyatlara müdahale edilmesi, piyasa başarısızlıklarının giderilebilmesine, çevreye zarar veren mal ve hizmetlerin fiyatlarını yükselterek bu mal ve hizmetleri kullananların tüketimini azaltmayı, çevreye verilen zararın da bedelinin ödenmesine katkı sağlayabilir (Yılmaz, 2012: 13)

KDV'nin Enflasyon Üzerine Etkisi

KDV'nin enflasyon üzerindeki etkisi önemli bir tartışma konusu olmuştur. Ancak, bu duruma yanlış bir açı ile bakmak doğru değildir. Nedeni ise vergilerin makroekonomik

düzende devlete anti-enflasyonist gelir sağlama araçları olmasıdır. Enflasyona asıl sebep olan şey devletin vergi toplaması değil de harcamalar yapmasıdır. Yani en geniş anlamı ile enflasyonun sebebi gelir toplamak değil harcama yapmaktır. Ama bu vergiler ve diğer yollarla toplanan gelirlerin harcanması olmazsa bu durumda da depresyon ortaya çıkabilir. Katma Değer Vergisi'nin enflasyonda düşürücü etkisi olduğunu söylemek mümkündür. İthalatta veya üretimin ilk aşamalarında alınan toplu gider vergileri ya da üretimin her aşamasında alınan işlem vergileri yönteminden KDV yöntemine geçişte, toplam dolaylı vergilerin yükü yaklaşık olarak aynı kalmış ve fiyatlarda bir düşme meydana getirebilir ve maliyet enflasyonu içinde bir yumuşama beklenebilmektedir (Ocakçioğlu, 1991:134).

Gelir Vergisi'nin, özümseyemediği satın alma gücünün vergilendirilmesi ve piyasada bulunan satın alma güçlerinin çoğunluğunun devlete iletilmesi ile enflasyonun oluşumunun engellenmesinde etkin bir role sahip olması ile Katma Değer Vergisi önemli bir politika aracı olmaktadır. Vergilerin temelini genişliği nedeni ile vergi oranlarında ufak değişiklikler sayesinde arzulanan hedeflere varılacak, bu sayede de bireylerin tercihlerinin tasarruf ile tüketim arasındaki dağılım için düzenleme yapılabilecektir (Saraçoğlu, 2006: 76).

3.2.6. Dolaysız Vergilerin Enflasyona Etkileri

Dolaysız vergilerin, dolaylı vergiler kadar olumlu etkileri bulunmamaktadır. On birinci kalkınma planında enflasyon ile mücadele bakımından enflasyon üzerinde vergilerin hem olumsuz hem de önemli etkiye sahip faktörler arasında olduğu belirtilmektedir. Enflasyon ile mücadele açısından maliye politikasının önemi açıktır. Kayıt dışı ekonomi ile mücadele edilmesi kamuda vergiler ve fiyatların üzerinde oluşan baskının kalkmasını sağlayacağından enflasyonu azaltıcı etkide bulunacaktır.

Vergilemenin önemli prensibi bilindiği gibi adalet prensibidir. Dolaysız vergiler, adalet prensibine ters düşmektedir. Adalet prensibi için önemli olan şey vergi ödemekle yükümlü mükelleflerin ödeme gücüne göre vergilerin alınacak olmasıdır. Enflasyon olduğu dönemde bazı mükelleflerin ödeme gücünün arttığı fakat bazı mükelleflerde ise bu artışın aynı olmadığı gerekçesi ile mükelleflerin harcamaları üzerinden vergilendirmenin adalet açısından doğru olmadığı kabul edilmektedir. Buradan anlaşılan da adalet prensibi ile çelişmekte olduğudur. Enflasyonla mücadele içinde olan ülke kendi vergi yapısına göre

karar vermektedir. Enflasyon döneminde istikrar sağlamak amacıyla sadece tüketim harcamalarını kısmak yeterli olmayacağından yatırım harcamalarının da kısılması gerekmektedir. Yatırım harcamaları kısmak uzun dönemde etkili olacak kısa vadede ise enflasyonist bir etki ortaya çıkaracaktır. Uzun dönemde oluşan etkinin nedeni ise toplam talebi artırmasıdır. Enflasyon döneminde mücadele için önemli sorun vergi ödeme gücünde artış meydana gelen sosyal kısmın oluşturduğu harcamaların azaltılmasıdır. Bazı istisnai durumlar dışında enflasyon milli gelirin dağılımını bireyler arasında daha çok zenginlerin lehine olmasını sağlar. Dolaylı vergilerin enflasyon ile mücadele de kullanılmasına verilen önem artacak olursa gelir dağılımı zenginlerin lehine olacaktır. Bu nedenle de dolaysız vergilere enflasyonla mücadelede önem verilmeli ve zenginlerin de faydalandıkları politikanın yükümlülüğünü alıp gereken ödemeyi gerçekleştirmeleri sağlanmalıdır (Türk, 2015:125; Özbilen, 2010:270).

Enflasyonun Gelir Vergisine Etkisi

Gelir Vergisi, enflasyondan en çok etkilenen vergi türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir Vergisi'nin tarife yapısının artan oranlı olması ve matrahı nedeni ile enflasyon tarafından büyük ölçüde etkilenmektedir. Gelir Vergisi yükümlüsünün enflasyonist durumlarda reel gelirinde artma olmazken, vergi dilimi daralması nedeni ile yüksek vergi dilimlerinin içine itilmesi sonucunda reel vergi yükünde artma meydana gelecektir. Gelir Vergisi vergi türleri içerisinde en adil vergi türü olmaktadır. Ancak enflasyon Gelir Vergisi'nin bu özelliğini bozarak vergilemede adalet sağlama özelliğini yok etmekte ve aynı zamanda ayırma kuramını da bozmaktadır. Yani Gelir Vergisi'nde artan oranlı tarife olması az kazanan, az çok kazanan çok vergi alınması sağlamakta iken enflasyon döneminde tam tersi olmaktadır. Diğer taraftan ise devlet için ele alındığında gelir vergisi enflasyon döneminde tahsilatında gecikmeler olması nedeni ile devlet için gelir kaybı anlamına gelmektedir. Enflasyon nedeni ile devletin gecikmeli tahsil ettiği Gelir Vergisi geliri değerini kaybetmiş olarak hazineye girecektir (Özbilen, 2019:36-37).

3.3. Literatür Taranması

3.3.1.Vergi-Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Literatür Taraması

Vergiler ile ekonomik büyüme için yapılan literatür taramasında 20 kadar çalışma Türkiye ekonomisi için, 3 kadar çalışma ise panel veri analiziyle, 7 kadar çalışma ise farklı ülkeler için vergiler ile büyüme ilişkisini ele almıştır.

3.3.1.1. Türkiye İçin Yapılan Çalışmalar

Durkaya ve Ceylan (2006) ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasında olan ilişkiyi Türkiye ekonomisi için incelemektedirler. Ekonomik büyüme ile dolaylı vergiler arasında herhangi bir nedenselliğe rastlanmamaktadır. Dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında ise çift yönlü nedenselliğin olduğu gözlenmektedir.

Mucuk ve Alptekin (2008) yapmış oldukları çalışmada Türkiye için 1975-2006 yılları arasında dolaylı-dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR analizi ile incelemektedirler. Sonuç olarak dolaysız vergilerin büyümeye etkisi olumsuzdur. Büyüme ile dolaysız vergiler arasında %10 anlamlılık düzeyinde negatif bir ilişki vardır. Nedensellik testine göre dolaysız vergilerden büyümeye doğru tek yönlü bağıntının var olduğu görülmektedir.

Temiz (2008) yapmış olduğu çalışmada 1960-2006 yıllık verileri ile ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasında kısa ve uzun dönemli ilişkiyi incelemiştir. Dolaylı vergiler ile GSMH arasında negatif, dolaysız vergiler ile GSMH arasında ise pozitif yönlü bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Dolaylı vergiler ile GSMH arasında bir nedensellik bulunmazken, dolaysız vergi gelirleri ile GSMH arasında çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Kuştepeli ve Bilman (2009) çalışmalarında Türkiye ekonomisi için vergilendirme ve ekonomik büyümenin 1975-2004 yılları arasında uzun dönem ilişkisine bakmaktadırlar. İnceleme sonucunda, dolaysız vergiler (gelir vergisi) /GSYH, dolaylı (mal ve hizmet vergisi) / GSYH, toplam vergiler/GSYH oranları arttıkça, büyümenin uzun dönemde azaldığı gözlenmektedir. Bir diğer sonuca göre de dolaysız vergilerin büyüme üzerinde bir düşüşe yol açtığı görüşü kısmen doğrulandığı gözlenmektedir.

Göçer vd. (2010) yapmış oldukları çalışmalarında Türkiye ekonomisinin 1924 ile 2009 yılları arasında vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Vergileri dolaysız ve dolaylı olarak ele almışlardır. Analiz sonucunda ekonomik büyüme ile dolaylı-dolaysız vergiler arasında uzun dönemde pozitif ve anlamlı ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak dolaylı vergilerin etkilerinin dolaysız vergilerden daha az olduğu gözlenmiştir. Kısa dönemde de seriler arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı olduğu görülmüştür.

Paksoy ve Bakan (2010) çalışmada 1980 yılı sonrasında Türkiye ekonomisinde uygulamaya giren vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimini incelemişlerdir. Ancak ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişki beklendiği gibi olmamıştır. Yapılan analiz sonucunda korelasyon katsayısı 0,277'ye çıkmış ve bu katsayı ile değişkenler arasında az bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erdoğan vd. (2013) çalışmalarında ekonomik büyüme ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi için nedensellik ve eşbütünleşme ile incelemektedirler. Analiz sonucunda ekonomik büyüme ile dolaylı vergiler arasında uzun dönemli ilişkiye ulaşılmıştır. Ekonomik büyümeye uzun ve kısa dönemde dolaylı vergilerden doğru ve tek yönlü bir nedensellik olduğu gözlenmektedir. Dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında ise uzun dönemli bir ilişki bulunmamıştır. Büyüme ile dolaysız vergiler arasında çift yönlü ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Dolaysız vergi gelirleri 1998-2011 arasında ekonomik büyümeyi kısa dönemde etkilemede daha etkin iken uzun dönemde ise dolaylı vergilerin etkileyeceğine ulaşılmaktadır.

Tülümce (2013) çalışmasında 1988-2010 verileri ile Türkiye ekonomisi için dolaysız-dolaylı vergilerin GSYİH ile ilişkilerini Eş bütünleşme ve Nedensellik analizi ile incelemiştir. Analiz sonucunda büyüme ile dolaylı vergiler arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur.

Yavuz ve Beşel (2015) Türkiye ekonomisi için uluslararası ticaret ve muamelelerinden alınan vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini frekans nedensellik ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri ile 1960-2012 arası verileri ile test etmektedirler. Bu testler ile yapılan analiz sonucunda frekans nedensellik ile uluslararası ticaret ve muamelelerinden

alınan vergilere ekonomik büyümeden tek yönlü ve geçici bir ilişki olduğu, Toda-Yamamoto nedensellik sonucunda ise herhangi bir ilişki olmadığı ortaya koyulmuştur.

Terzi ve Yurtkuran (2016) yapmış olduğu çalışmada 1980-2013 döneminde Türkiye için dolaylı-dolaysız vergilerin GSYİH ile ilişkisini incelemektedir. Analiz sonucuna göre GSYİH ile dolaysız vergiler arasında ilişki çift yönlü, dolaysız vergilerden GSYİH negatif, GSYİH'den dolaysız vergilere pozitif nedensellik ilişkisinin olduğu belirtilmiştir.

Kolçak ve Arpa (2017) çalışmasında Türkiye'de 1975-2016 döneminde büyüme ve vergi gelirleri ilişkisini ele almıştır. Analiz sonucunda büyüme ile dolaylı vergilerin aynı yönde hareket ettiği gözlenmektedir. Servet vergileri ile dolaysız vergiler ise büyüme ile zıt yönlü hareket etmektedir. Büyüme ile dolaysız ve dolaylı vergiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Özpençe (2017) yapmış olduğu çalışmasında Türkiye ekonomisi için 1980-2015 döneminde vergi gelirleri, ekonomik büyüme ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Vergi gelirleri ile ekonomik büyüme kamu harcamalarının nedeni olarak bulmuştur. Aynı zamanda 1980-2015 yılları arasında Keynesyen iktisadının ortaya çıkardığı Pump-Priming modelin geçerliliği tespit edilmekte ve ekonomik büyümeyi vergilerin vergi çarpanı yolu ile negatif etkilediği gözlemlenmektedir.

Kızılkaya ve Dağ (2018) Türkiye ekonomisinde dolaylı-dolaysız ve toplam vergi gelirlerinin uzun dönem çerçevesinde büyüme üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu eş bütünleşme ile analiz etmişlerdir. Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Uzun dönemde GSYİH içindeki paylarının artması dolaylı verginin büyümeyi pozitif, dolaysız vergilerin ise negatif, toplam vergilerin artması da pozitif yönde etkilemektedir.

Songur ve Yüksel (2018) çalışmalarında Türkiye ekonomisi için 1980-2015 arası verilerini kullanarak ekonomik büyüme ve vergiler arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Yapılan analiz sonucuna göre dolaylı- dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Gelir Vergisi ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi olduğu da gözlenmektedir.

Akıncı (2019) Türkiye için 2006: Q1-2018: Q3 döneminin verileri ile ekonomik büyüme ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek için zaman serisi yöntemlerini kullanmıştır. Maki Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme ve Birim Kök Testleri ile analiz yapılmıştır. Analiz sonucuna göre 3 yapısal kırılma raporlanmış, Maki Eş Bütünleşme Testi'nin sonucuna göre uzun dönemde eş bütünleşme ilişkisi ekonomik büyüme ve vergi gelirleri arasında bulunmuştur.

Altınar ve Çalcalı (2019) yapmış oldukları çalışmada Türkiye ekonomisinin 1961-2017 arası verileri ile vergi gelirleri ve ekonomik büyümenin ilişkisini incelemişlerdir. Yapılan analiz sonucunda ekonomik büyümeden vergi gelirlerine tek yönlü pozitif nedensellik tespit etmişlerdir.

Polat (2019) çalışmasında 1960-2018 yılı verilerini kullanarak Türkiye ekonomisinde vergi gelirleri ile ekonomik büyümenin nasıl bir ilişki içinde olduğunu incelemektedir. Bu analizlerin sonucunda ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasında uzun ve kısa dönemde ilişkinin karşılıklı olduğu gözlenmiştir. Bu sonuçlar neticesinde ekonomide meydana gelen büyüme ile artan milli gelirin etkisi ile vergilerde tahsilat da artmakta, bu artan tahsilat ile vergi gelirleri artacağından ekonomik büyüme de hız kazanacaktır. Bu sonuç ile de Türkiye ekonomisinde ekonomik büyümeyi vergilerin gelirlerinin destekleyici olacağı düşünülebilir.

Boğa (2020) yapmış olduğu çalışmada ekonomik büyüme üzerinde vergi türlerinin etkilerini araştırmaktadır. Bu araştırma kapsamında Gümrük Vergisi, Mal Ve Hizmet Vergisi ve Emlak Vergisi'nin 1965-2018 dönemi Türkiye ekonomisinin verileri ile ARDL(NARDL) eş bütünleşme yaklaşımını kullanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkinin uzun dönemli senkronize olduğunu söylemektedir. Sonuçlara göre değişkenler arasındaki ilişkinin simetrik ve asimetrik olduğunu söylemektedir. Ekonomik büyüme üzerinde vergi gelirlerinin etkisinin pozitif olduğu bulgular sonucunda elde edilmiştir.

Sağdıç ve Aydın (2021) çalışmalarında 2006-2018 dönemi için Türkiye'de iller bazında dolaysız ve dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizini kullanarak incelemiştir. Bu yapılan analiz sonucunda 2006-2018 yılları arasında dolaysız ve dolaylı vergilerin ekonomik büyüme ile uzun dönemli bir ilişkisinin olduğu bulunmuştur. Dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde çift yönlü, kısa dönemde

dolaylı vergilerden ekonomik büyümeye tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye kısa ve uzun dönemde nedensellik tek yönlü olarak tespit edilmiştir.

Öztürk (2021) yapmış olduğu çalışmasında Türkiye için dolaylı ve dolaysız vergilerin büyüme üzerindeki etkisini frekans alanı nedensellik testi kullanılarak 1965-2019 yıllık verileri ile analiz etmiştir. Analiz sonucunda dolaylı vergilerden ekonomik büyümeye uzun ve orta vadede, kısa dönemde ise dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik olduğu bulunmuştur. Uzun, kısa ve orta vadede ekonomik büyümeden dolaysız vergilere doğru bir nedenselliğin olduğu ortaya konulmuştur.

3.3.1.2. Panel Veri Çalışanlar

Gül ve Kenar (2009) çalışmalarında AB ve Türkiye ekonomisi için 1980-2008 GSYİH ve vergi gelirlerini panel veri analizi ile incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye ve AB ülkeleri için ekonomik büyüme vergi gelirleri arasında uzun vadeli ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Demir ve Sever (2017) 11 OECD ülkesi için panel veri analizi ile 1980-2014 verilerini kullanarak vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Çalışmada kullanılan değişkenler ise reel dolaylı vergi, reel gayri safi yurt içi hasıla, reel dolaysız vergiler ve reel toplam vergi gelirleridir. Analiz sonuçlarına göre kısa dönemde gelir düzeyini dolaysız vergiler, toplam vergiler ve dolaylı vergiler negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönemde ise gelir düzeyini dolaysız vergilerde bir birim artışla 0,13 birimlik azalma ile etkilemektedir. Kısa dönemde gelir düzeyinde dolaylı vergilerdeki bir birim artışın 0,02, dolaysız vergilerdeki bir birim artışın ise 0,008 birimlik azalma meydana getirdiği gözlenmektedir.

Sandalcı ve Sandalcı (2017) yapmış oldukları çalışmada 1990-2014 verileri ile OECD ülkelerinde dolaylı vergiler-dolaysız vergiler, toplam vergiler ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Yapılan analizler sonucunda Panel FMOLS tahmincisinde dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında pozitif, dolaylı ve toplam vergiler arasında ise negatif bir ilişki olduğu saptanmaktadır. Vergiler ile ekonomik büyüme arasında nedensellik tespit

edilmektedir. Uzun dönemde incelenen ülkelerde dolaysız vergiler ile toplam vergilerdeki artışlar ekonomik büyümeyi negatif, dolaylı vergilerdeki artış ise pozitif etkilemektedir.

3.3.1.3. Başka Ülke Çalışanlar

Srithongrung ve Juarez (2015) çalışmada Meksika eyaletleri için vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemektedirler. 32 eyaletin 1993-2011 verileri eş bütünleşme ile analiz edilmektedir. Analizin sonucunda vergilerin hem uzun hem de kısa vadede GSYİH üzerinde etkisinin olumsuz olduğu tespit edilmiştir.

Abdiyeva ve Baygonuşova (2016) çalışmalarında Kırgızistan için 1995-2014 dönemini incelenmektedir. Veri olarak dolaylı-dolaysız vergiler ve GSYİH kullanılmaktadır. Sonuç olarak dolaylı vergi gelirleri ile GSYİH arasında pozitif yönlü bir ilişki, GSYİH ile dolaysız vergi gelirleri ile ters yönlü ilişki olduğu gözlenmektedir.

Onakoya ve Afintinnı (2016) yapmış oldukları çalışmalarında Nijerya ekonomisi için 1980-2013 yılları için vergi gelirleri ekonomik büyüme arasındaki eş bütünleşme araştırılmaktadır. Sonuç olarak, Nijerya ekonomisinde ekonomik büyüme ve vergi gelirleri arasında uzun vadede bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca Şirket Gelir Vergisi, Petrol Kar Vergisi ile ekonomik büyüme arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif bir ilişki, ekonomik büyüme ile Tüketim ve Gümrük Vergileri arasında negatif bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Ahmad vd. (2018) çalışmalarında Pakistan ülkesi için ekonomik büyüme ile dolaylı vergilerin arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 1974-2010 zaman serisi verilerini kullanmışlardır. ARDL ile eş bütünleşme sınır testi yöntemlerini uygulamışlardır. Dolaylı vergilerin ekonomik büyüme üzerinde kısa vadede anlamsız, uzun vadede ise negatif ve anlamlı bir ilişkisi bulunmuştur. Dolaylı vergilerde meydana gelen yüzde birlik artış ekonomik büyümede yüzde 1,68 oranında azalmaya neden olmaktadır.

Ali vd. (2018) çalışmada Kenya ekonomisi için 1980-2007 arasında vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemektedir. Sonuç olarak, vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Islam (2019) çalışmasında Bangladeş ekonomisi için ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. 2 yöntem kullanarak bu çalışmayı yapmıştır. İlk olarak klasik bir doğrusal regresyon modeli, ikinci olarak da eş bütünleşme testi uygulamıştır. Bu çalışmanın sonucu olarak vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Mohamed (2022) incelediği çalışmasında Somali ekonomisinde vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisini incelemek için basit bir içsel büyüme modeli kullanmıştır. OLS tahmini kullanarak analiz etmiştir. Çalışmanın sonucu olarak, GSYİH'deki değişimin yüzde 49,3'nün Gelir ve Kurumlar Vergisi yurtiçi dolaylı vergiler ve uluslararası ticaret vergileri ile açıklandığını göstermektedir. Yerel dolaylı vergilerin katsayılarının negatif olduğunu ve Somali ekonomisinde ekonomik büyümenin etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Özetle 30 kadar literatür taraması yapıldı, yapılan literatür taraması sonucunda Durkaya ve Ceylan (2006), Erdoğan vd. (2013), Terzi ve Yurtkuran (2016), dolaysız vergiler ile büyüme arasında çift yönlü ilişki, Mucuk ve Alptekin (2008), Sandalcı ve Sandalcı (2017), Dağ ve Kızılkaya (2018) dolaysız vergiler ile büyüme arasında negatif ilişki, Temiz (2008) dolaylı vergiler ile büyüme arasında negatif ilişki, Temiz (2008), Göçer vd. (2010) dolaysız vergiler ile büyüme arasında pozitif ilişki, Göçer vd. (2010), Tulumce (2013), Abdiyeva ve Baygonuşova (2016), Sandalcı ve Sandalcı (2017), Dağ ve Kızılkaya (2018) dolaylı vergiler ile büyüme arasında pozitif ilişki tespit etmişlerdir.

Vergilerin ekonomik büyümenin gerçekleşmesinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda vergiler ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü ilişkiden de bahsedilmektedir. Ekonomi istikrarlı bir şekilde ilerlerken vergi gelirlerinin artması ekonomik büyümeyi etkileyecek aynı zamanda ekonomik büyümenin artması ile milli gelir sonucunda vergi gelirlerini tekrar artıracak ekonominin bu şekilde kısır döngü içine gireceği düşünülebilir. Bu konu ile daha detaylı bilgi 3. bölümde yapılacak analiz ile verilecektir.

3.3.2.Vergi-Enflasyon üzerine Literatür Taraması

Vergiler ile Enflasyon için yapılan literatür taramasında 11 kadar çalışma Türkiye ekonomisi için, 6 kadar çalışma ise panel veri analiziyle, 5 kadar çalışma ise farklı ülkeler için vergiler ile büyüme ilişkisini ele almıştır.

3.3.2.1. Türkiye Ekonomisi için Çalışanlar

Yıldırım (1996) çalışmasında 1988-1993 yılları arasında yeni politik iktisat görüşü olan enflasyon vergisi kanalıyla gelir sağlama yöntemini Türkiye açısından incelemektedir. Bulgular sonucunda enflasyon vergisinin GSMH’de payı beklendiği kadar çok değildir. %4 civarında olan bu oran enflasyon vergisinden sadece kamu sektörünün yararlanmadığını ortaya koymaktadır.

Çavuşoğlu (2005) yaptığı çalışmada Tanzi ve Ters Tanzi etkisini konu almaktadır. Elde edilen bulgularda 1987-2003 döneminde Türkiye’de yaşanan yüksek enflasyonun vergi gelirleri üzerinde reel değeri azaltıcı etkiye sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Abdioğlu ve Terzi (2009) çalışmasında 1975-2005 döneminde Türkiye ekonomisinde Tanzi-Patinkin etkisinin ve enflasyon oranı ile bütçe açığının arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Enflasyonist ortama sahip olan Türkiye’de enflasyondaki artışlardan dolayı vergi gelirlerinin reel değeri düşmüş, bununla birlikte harcamalarında reel değerinde düşüş olmuştur. Bu nedenle de gelir-gider arasındaki farkı anlatan bütçe açığı artmamış aksine enflasyonda artışlar sayesinde azalma göstermektedir.

Güvenek vd. (2010) yapmış oldukları çalışmada 1980-2008 döneminin yıllık verilerini kullanarak dolaylı vergi gelirleri ile tüketici fiyat endeksi (TÜFE) arasındaki ilişkiyi sınamak için VAR Modeli yardımı ile incelemişlerdir. Yapılan inceleme sonucunda Granger Nedensellik Testi ile iki değişken arasında kısa dönemde iki yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle de dolaylı vergide oluşan bir değişme tüketici fiyat endeksinde değişime, tüketici fiyat endeksinde meydana gelen bir değişim ise dolaylı vergi gelirlerinde değişime neden olmaktadır.

Arısoy ve Ünlükaplan (2011) çalışmalarında Türkiye ekonomisinde KDV oranı, geliri, enflasyon oranı ve kamu harcaması arasındaki ilişkiyi 1994:1-2010:6 dönemlerini incelemişlerdir. Ayrıca KDV geliri, oranı, enflasyon oranı ve kamu harcamaları arasındaki dinamik ilişkiyi etki-tepki yöntemi ile analiz etmektedirler. Etki-tepki analiz sonuçlarına göre, KDV gelirinin enflasyonist etkisini ortaya koymaktadırlar.

Akbulut (2017) çalışmasında Türkiye’de enflasyon oranı ile gelir vergisi gayreti arasındaki ilişkiyi 2006:01-2016:07 dönemine ait aylık veriler ile incelemiştir. Çalışma sonucuna göre Türkiye’de enflasyon oranı ile Gelir Vergisi gayreti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğuna dair kanıtlara rastlanmamaktadır.

Akbulut (2017) yapmış olduğu çalışmada tüketici fiyatları ile dolaylı vergiler arasındaki ilişkiyi 2006Q1-2015Q2 çeyreklik veriler ile incelemiştir. Yapılan testler sonucundaki bulgulara dolaylı vergilerin uzun dönemde tüketici fiyatları üzerinde aynı yönde etkisi gözlenirken kısa dönemde dolaylı vergilerin tüketici fiyatları üzerinde bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Hata düzeltme metodu ile bakıldığında tüketici fiyatlarının vergilerde oluşan değişimlere asimetrik tepkiler verdiği gözlemlenmiştir.

Erdoğan ve Erdoğan (2018) yapmış oldukları çalışmada 2006-2017 döneminde Türkiye’de enflasyon ile vergi gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, enflasyondan vergi gelirlerine doğru istikrarlı bir etki ve pozitif yönde bir etkinin olduğu tespit edilmiştir. Vergilerde oluşan değişimlerin büyük ölçüde enflasyonda oluşan değişimlerden kaynaklandığı görülmektedir. Vergi gelirleri ve enflasyon arasında karşılıklı olarak çift yönlü nedensellik gözlemlenmiştir.

Akıncı ve Özçelik (2018) yapmış oldukları çalışmada 2006:M1-2018:M5 döneminde enflasyon ile dolaylı vergiler arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Bu inceleme sonucundaki bulgular da enflasyon ile dolaylı vergiler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisinin olduğu gözlenmektedir.

Çakmaklı vd. (2018) çalışmalarında tütün sektöründe gerçekleşen fiyat ayarlamalarının Türkiye’de enflasyon üzerindeki etkisini 2006-2007 arasında incelemektedirler. Bu çalışma sonunda elde edilene göre, tütün ürünlerine konulan vergilerin enflasyon üzerinde kısa

vadeli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Enflasyonu belirleyen faktörler uzun vadede talep ve maliyet kanallarıdır. Tütün ürünün tüketim sepetindeki ağırlığının düşük olması nedeni ile tütün fiyatlarının maliyet yollu etkisi oldukça kısıtlıdır. Tütün fiyatlarının maliyet yollu etkisi kısıtlı olmasına rağmen tütün vergilendirilmesinde kullanılan vergi yapısı, doğrusal olmayan bir şekilde sigara fiyatlarını artırmakta, bu artışla enflasyonist beklentileri bozma potansiyeline sahiptir.

Akduğan (2020) 2004-2019 aylık verileri ile yapmış olduğu çalışmada Türkiye ekonomisinde dolaylı vergiler ile enflasyon arasında bir nedensellik araştırması ve maliye politikası olarak dolaylı verginin enflasyonla mücadelede etkinliğinin araştırmasını yapmıştır. Üretici fiyatlar ile dolaylı vergi arasında bir nedenselliği rastlanmadığı ancak tüketici fiyatlarından dolaylı vergilere doğru tek yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Dolaylı vergiler ile tüketici fiyatları arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiş ve bu ilişkinin negatif olduğunu söylemektedir. Başka bir deyişle enflasyon oranında meydana gelen bir artışın ele alınan dönemde dolaylı vergi gelirlerinin reel değerinde azalma meydana getireceği gözlenmiştir.

Yapılan tarama sonucunda Türkiye için Güvenek vd. (2010) dolaylı vergiler ile tüketici fiyat endeksi arasında çift yönlü ilişki, Erdoğan ve Erdoğan (2018) enflasyon ile vergiler arasında çift yönlü ilişki, Akıncı ve Özçelik (2018) enflasyon ile dolaylı vergiler arasında uzun dönemli ilişki, Akduğan (2020) dolaylı vergiler ile enflasyon arasında negatif ilişki olduğunu bulmuştur.

3.3.2.2. Farklı Ülkeler İçin Çalışmalar

Gilinhams ve Greenlees (1987) çalışmalarının içinde dolaylı ve dolaysız vergilerinde bulunduğu bir “vergi ve fiyat” endekslerini tahmin etmeyi ve tanımlamayı amaçlamaktadır. 1967-85 yılları için eyalet, yerel, federal ve sosyal güvenlik vergileri oranları kullanılarak, yıllık hane halkı verileri ile vergi ve fiyat endeksi serileri oluşturulmaktadır. Tahmini enflasyon oranı üzerinden doğrudan verginin önemli etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Hane halkı örneğinde ise yalnızca tüketim fiyatlarının kullanılması ile elde edilen enflasyon oranı farkları üzerinde önemli ölçüde değişimini tespit etmişlerdir.

Patoli vd. (2012) çalışmalarında Pakistan’da 2000-2010 dönemi verilerini kullanarak enflasyon ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Bulgular sonucunda vergiler ve enflasyonun pozitif korelasyon gösterdiği ve enflasyonda herhangi bir değişimin vergilerde artmaya neden olduğu gözlenmektedir. Enflasyon, vergilerin davranışını olumlu ancak 1’den az olarak açıklamaktadır.

Madni (2014) çalışmasında Pakistan ekonomisinde mali politika araçlarının enflasyon üzerindeki etkileri 1979-2013 zaman aralığı verilerini alarak incelemektedir. Yapılan inceleme sonucunda enflasyonun seviyesinin yükselmesine dolaylı ve dolaysız vergilerin neden olduğu görülmektedir. Enflasyonun kontrol edilmesinde vergilendirme seviyesinin düşürülmesi gerektiği de önerilmektedir.

Anicheba (2015) inceledikleri çalışmada Nijerya’da 1981-2012 yılları zaman serisi verileri ile vergi politikalarının enflasyon üzerindeki etkilerini bakmaktadırlar. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, Nijerya’da uzun vadede vergi politikalarının enflasyon ile ilişki içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Şirketin gelir vergisi oranı ile Emlak ve Tüketim Vergisi’nin enflasyon ile uzun zamanda önemli bir pozitif ilişkisi olduğu saptanmış, ancak bireysel gelir vergisi enflasyon üzerinde uzun vadede olumsuz etkiye sahiptir.

Ayenew (2016) yapmış olduğu çalışmada Etiyopya ekonomisinde vergi gelirlerinin ana belirleyicilerini eş bütünleşme yaklaşımı kullanarak 1975-2013 yılları arasında ampirik olarak incelemektedir. Uzun vadede enflasyonun vergi gelirleri üzerinde olumsuz ve önemli etki yarattığı, kısa vadede ise olumsuz etkisi olduğu gözlemlenmektedir.

Yapılan tarama sonunda farklı ülkeler için Patoli (2012), vergiler ile enflasyonun pozitif korelasyon içinde olduğunu tespit etmiştir. Ayenew (2016) ise enflasyonun vergi gelirleri üzerinde uzun ve kısa vadede olumsuz etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir.

3.3.2.3. Panel Veri Çalışanlar

Özmen (2016) yapmış olduğu çalışmada, BRIC-T ülkelerinin 1996-2013 yılları arasında vergi gelirlerinin belirleyicilerini incelemektedir. Analiz sonucuna göre, enflasyonda %1’lik artışın toplam vergi gelirlerinde %0.095 oranında azalmaya neden olduğu görülmektedir.

Moşdzierz (2017) alışmasında seçilmiş AB lkelerinde dolaylı vergilerin enflasyon üzerindeki etkisini 2007-2016 yıllarında incelemektedir. Modern ülkelerde hkmetin fiyatlar üzerindeki etkisi sınırlıdır. Bu etki dolaylı vergilerde olan değişikliklerle ve yönetilen fiyatların kullanılması ile olmaktadır. Bazı ülkelerde fiyatların büyüme oranını biçimlendiren dolaylı vergide oluşan değişikliklerdir. Enflasyonist baskıların azalması doğrudan ve dolaylı vergilerde eşit bir vergi dağılımı ile olmaktadır.

Akaba ve şafaklı (2019) alışmalarında KKTC ekonomisini enflasyon vergisi açısından ele almışlardır. KKTC ekonomisinde enflasyon oranlarının arttığı dönemlerde dolarizasyondan kaynaklanan artan enflasyon vergisi miktarının ülkeyi olumsuz etkilediği görülmektedir. 2002-2018 yılları arasında incelenen enflasyon vergisi miktarı ilk yıllarda genel olarak durağan olduğu son yıllarda ise bir artışın yaşandığı görülmüştür.

alcalı ve Altınır (2019) alışmalarında 16 OECD lkesi için vergi gelirlerinin belirleyicilerini 1991-2015 yılları arasında incelemektedirler. Bu seçilen ülkelerin çoğunda enflasyonun vergi gelirleri üzerinde negatif etkisi olduğu gözlemlemektedirler.

Yıldız (2019) alışmasında 19 yüksek gelirli OECD ülkesinin 1995-2018 dönemlerini ele alarak vergi gelirlerinin ekonomik belirleyicilerini analiz etmektedir. Elde edilen bulgularda enflasyonun vergi gelirleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Güneş (2020) alışmasında 1995-2018 yıllık verilerini kullanarak 28 OECD ülkesinin vergi gelirlerinin enflasyon üzerindeki etkisini panel veri analizi kullanarak incelemektedir. Panel birim kök testi uygulanmış ve seriler durağan bulunduğundan dolayı uzun dönem eş bütünleşme testini uygulamamıştır. Analiz bulguları sonucunda vergi gelirlerindeki artışların enflasyonda arttırıcı etki yaptığı bulunmuştur.

Yapılan tarama sonucunda panel veri analizi için, Çalcalı ve Altınır (2019) enflasyonun vergiler üzerinde negatif etkisi olduğunu, Güneş (2020) vergi gelirlerinde meydana gelen artışların enflasyonda da arttırıcı etki yapacağını bulmuştur.

Dolaylı vergilerin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde enflasyonla mücadele döneminde daha çok tercih edildiği gözlenmektedir. Ama bu durum sadece dolaylı vergilere ağırlık verilmesi gerektiğini düşündürmemelidir. Dolaysız vergilere de önem verilmeli ve zenginlerin de faydalandıkları durumların karşılığını ödemleri gerektiği hatırlatıp gereken önlemler alınabilmelidir. Vergiler enflasyonun da sebebi olabilmektedir. Vergi oranlarında yaşanan artış da enflasyonu tetiklemektedir.

4. DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN ENFLASYON VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİNİN EKONOMETRİK OLARAK İNCELENMESİ

4.1. Veri Seti ve Model

Bu çalışmada dolaylı ve dolaysız vergilerin enflasyon ve ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenmiştir. Analiz kısmında kullanmak için veri seti TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden temin edilmiştir. İnceleme yapılan dönemler vergiler ile enflasyon için 2006M₂-2021M₁₁, vergiler ile ekonomik büyüme için ise 2006Q₂-2021Q₃ arası olarak ele alınmıştır. Analiz yaparken iki çeşit zaman kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme ile vergilerin ilişkisi için veriler çeyreklik, enflasyon ile vergiler için de veriler aylık olarak ele alınmıştır. Veriler yüzdeler olarak alınmıştır. Enflasyon için TÜFE, dolaysız vergilerin toplam gelirleri ve dolaylı vergilerin toplam gelirlerini aylık olarak, ekonomik büyüme için GSYİH, dolaylı vergilerin toplam gelirleri, dolaysız vergilerin toplam gelirleri çeyreklik olarak ele alınmaktadır.

Dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme ve enflasyon üzerine etkisini incelemek için iki tane model kurulmuştur. Modellerdeki bağımlı değişkenler ekonomik büyüme ve enflasyon, bağımsız değişkenler ise dolaylı ve dolaysız vergilerdir.

$$\text{Model 1 } ENF_t = \beta_0 + \beta_1 DLV_t + \beta_2 DSV_t + u_t \quad (1)$$

$$\text{Model 2 } GSYİH_t = \beta_0 + \beta_1 DLV_t + \beta_2 DSV_t + u_t \quad (2)$$

4.2. Ekonometrik Yöntem

Dolaylı- dolaysız vergilerin enflasyon ve ekonomik büyümeye etkileri konulu çalışmada zaman serisi ekonometrisi ile analiz için alınacak değişkenler zaman serisi alınarak önce birim kök testine tabi tutularak değişkenlerin durağanlığı test edilecektir. Otokorelasyon ve değişen varyans kontrol edilip ARDL Sınır Testi ve Granger Nedensellik Testi değişkenler için kurulan modellere göre uygulanacaktır.

4.2.1. Birim Kök Testleri

Serilerin durağan olup olmadığını zaman serileri analizinde incelemeye önce model oluşturmak gerekmektedir. Çünkü zaman serilerinde bulunan değişkenlerden durağan olmayan varsa, birim kök içerdiği anlamına gelmektedir. Zaman serilerinin durağan olmasındaki önemli olan durum serilerin varyansı ile ortalamasının zaman içinde değişime uğramadığı, uzun ve kısa dönemdeki ortak varyansın hesaplandığı zamana değil de kısa ve uzun döneme uzaklığına bağlıdır. Zaman serisi analizinde bulunan değişkenin durağan olmaması yaşanan politika değişikliğinin ve meydana gelebilecek herhangi bir şokun sonucunda serinin üzerindeki etkisinin kalıcı olacağı bellidir (Kamacı, 2012:128; Gövdeli, 2016:226)

Zaman serisi analizi için durağanlığı kontrol etmede kullanılan testler Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi (ADF), Phillips-Perron Birim Kök Testi (PP), NG-PERRON Birim Kök Testi ve Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin (KPSS) Birim Kök Testleridir. Bu testler yapısal kırılmaları dikkate almayan bir birim kök testleridir. Analiz için ADF, PP ve KPSS birim kök testleri dikkate alınacaktır. Kullanılacak testlerin neler olduğundan kısaca bahsedilecektir. ADF (genişletilmiş Dickey-Fuller) testi bilindiği üzere DF testinin genişletilmiş halidir. DF birim kök testinin sabitli, sabitsiz-trendsiz, sabitli-trendli olmak üzere üç tane denklemi bulunmaktadır. Bu denklemler aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + u_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + u_t \quad (4)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + u_t \quad (5)$$

Bu denklemlerin birincisi sabitsiz ve trendsiz, ikincisi sabit terimli, üçüncüsü ise trendli ve sabitliyi göstermektedir. 3.denklemden u_t yani denklemin hata terimi içsel bağlantılı ise denklem tekrar aşağıdaki şekilde olacaktır.

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + \beta_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (6)$$

Denklem 6’da “m” ile gecikme uzunluğunu gösterilmektedir ve Δ (delta) yani fark operatörünü ifade etmektedir. Gecikme sayısı ise denklem 3’teki içsel bağıntısız olan modelin oluşturulması ile elde edilmeye bağlıdır. Yapılan testler sonucunda MacKinnon kritik değer ile DF istatistiği karşılaştırılarak; ($H_0: \gamma = 0$) olan sıfır hipotezi ile ($H_1: \gamma \neq 0$) olan alternatif hipotezi karşılaştırılarak hangisinin kabul edileceği test edilmektedir. Sıfır hipotezinin kabul edilmesi serinin durağan olmadığı durumu, reddedildiği durum ise serinin durağan olduğunu göstermektedir. Sıfır hipotezi reddedildiğinde seri birim kök içermektedir (Göçer vd., 2010:103)

Phillips Perron testi ADF testinin devamı niteliği taşımaktadır. ADF testinin eksiklerini tamamlayan bu test ile Phillips ile Perron 1988 yılında yapmış oldukları çalışmalarında hata teriminin dağılımın sabit varyans ve bağımsız oluşunu geliştirmişlerdir. Philips-Perron birim kök testinin değişen varyans ve zayıf otokorrelasyon durumlarına dayanıklı olduğu bilinmektedir. Zanolli ve Hallam 1993 yılında küçük örnekler için PP testinin ADF testine nazaran daha güvenilir olduğunu söylemektedirler. Bu birim kök testinin gecikme uzunluğunun New-West yöntemi ile belirlenmektedir (Yavuz,2005:274)

Phillips-Perron testi için nonparametrik düzeltmeler bulunmaktadır. PP test denklemi;

$$\Delta y_t = \alpha y_{t-1} + x_t' \delta + \varepsilon_t \quad (7)$$

bu şekilde oluşturulmaktadır. “Sabit ve trend” ile sabit’i anlatan deterministik bileşeni x_t , α katsayısı ise $\alpha = \rho - 1$ göstermektedir. PP testinin hesaplanabilmesi için yapılan nonparametrik düzeltmeler sayesinde test istatistiğinin asimptotik şekilde dağılımını otokorelasyon etkilememektedir. PP birim kök testi için kurulan hipotezler ADF birim kök test istatistiği ile aynıdır. Yani $H_0: \alpha = 0$ (birim kök içermektedir.) ve $H_1: \alpha < 0$ (birim kök içermemektedir.) şeklinde kurulur. ADF testi ile aynı dağılımı göstermesi nedeni ile test istatistiği sınaması MacKinnon kritik değeri ile karşılaştırılarak yapılmaktadır (Çağlayan ve Saçaklı, 2006:124)

PP test istatistiğinden sonra ele alınan diğer bir test ise KPSS birim kök testidir. KPSS birim kök testi 1992 yılında Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin tarafından bulunan test istatistiğidir. Bu test istatistiği diğerlerine göre farklıdır. Durağanlığı ölçen bu test istatistiğinin hipotezi diğerlerine göre ters kurulmaktadır.

KPSS birim kök test istatistiği için kurulan temel hipotez $H_0: \sigma_{\hat{U}}^2=0$ şeklinde ve açıklaması olarak da seri durağandır olarak oluşturulmaktadır. Alternatif hipotez diğer testlere göre burada ters durumdadır ve $H_1: \sigma_{\hat{U}}^2=1$ birim kök vardır şeklinde kurulur. %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde kritik değerlerin hesaplanan test istatistik değerinden büyük olması durumunda temel hipotez reddedilemez yani kabul edilir ve seri durağandır denilir.

4.2.2. VAR (Vektör Otoregresyon Modeli) Analizi

VAR analizi, Sims tarafından 1980 yılında ekonometri literatürüne dahil edilmiştir. Değişkenler arasındaki içsellik-dışsalık ve aralarındaki etkileşimin boyutundaki çeşitlilik tartışılması üzerine Sims değişkenler için içsellik-dışsalık ayrımını karşı çıkararak VAR modelini oluşturmuş ve değişkenlerin birbirleri arasında etkileşim olacağını savunmuştur (Çelik, 2021:144)

VAR analiz yöntemi ile ekonomideki modellerin bazılarının dışsal mı yoksa içsel mi olduğunun anlaşılamadığı durumlarda kullanılan analiz türüdür. VAR analiz yönteminin temel amacı modeldeki değişkenlerin aralarında olan karşılıklı etkinin ortaya çıkmasını sağlamaktır. Modelin parametre tahmini yerine geliştirilmiş olan iki testle ekonomistler geleceğe dönük yorumlar yapabilmektedirler. Bu analizlerden biri Varyans Ayırıştırma Analizi ve bu analiz ile belli bir zamanda modelde bulunan değişkenlerin hata terimlerinde oluşan bir olayın etkisi ile bağımlı değişkenin hata teriminde olan yüzde değişimler açıklanacaktır. Etki-Tepki Analizi ise oluşturulan VAR modelinin hata terimlerinden birinde anlık olarak değerinde bir birim artış gözlemlendiğinde modelde bulunan herhangi bir içsel değişkenin şimdiki ve gelecekteki tepkilerini ifade etmektedir. VAR modeli için denklemler aşağıdaki gibi oluşturulabilmektedir;

$$M_{1t} = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \beta_{1i} M_{t-1} + \sum_{i=1}^k \gamma_{2i} R_{t-i} + u_t \quad (8)$$

$$R_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^k \theta_{1i} M_{t-1} + \sum_{i=1}^k \gamma_{2i} R_{t-i} + u_{2t} \quad (9)$$

Denklem 8 ve 9 temsili olarak yazılmıştır (Erdoğan vd.,2017:124)

4.2.3. ARDL Sınır Testi

ARDL sınır testi 2001 yılında Pesaran, Shin ve Smith tarafından geliştirilmiştir. Gecikmesi dağılmış otoregresif sınır testi (ARDL) diğer eş bütünleşme testleri gibi serilerin aynı seviyede durağan olmasını isteyen bir test türü değildir. ARDL sınır testinde serilerin (I_0) ya da (I_1) olmasının bir önemi yoktur. Ancak 2. farkında durağan olan serileri belirlemek için birim kök testi yapılmalıdır. Seriler arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığını anlamak üzere kurulan temel hipotez ve alternatif hipotez aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = \beta_4 = 0 \quad (10'a)$$

$$H_1: \beta_1 \neq \beta_2 \neq \beta_3 \neq \beta_4 = 0 \quad (10b)$$

ARDL Long Run Form and Bounds Test (uzun dönem formu ve sınır testi) ile oluşan F-Test İstatistiği Shin, Pesaran ve Smith 2001 yılında asimptotik olarak buldukları anlamlılık düzeyleri ile karşılaştırılır. Asimptotik olarak bulunan kritik değer üst sınırından f-istatistiği büyük olursa H_0 hipotezi reddedilecektir ve uzun dönemde değişkenler arasında ilişkinin olduğuna işaretler. Değişkenler arasında sınır testi ile uzun dönem ilişkisi olduğu bulunduğu uzun dönem katsayıları tahmini oluşturulabilir (Pekçağlayan, 2021:447)

4.2.4. Granger Nedensellik Testi

1969 yılında Granger, Nedensellik Testi'ni geliştirmiştir. Geliştirmiş olduğu testi Y_t değişkeni için X_t değişkeninin önceki değerlerinin kullanıldığı modelde, kullanılmadığı modele göre daha iyi tahmin edilmesi, X_t değişkeninin Y_t değişkeninin nedenidir denilmektedir. Y_t ve X_t değişkenlerinin durağan olduğu varsayımı ile VAR modelleri tahmin edilmeli ve bu model denklemleri şu şekildedir;

$$Y_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^n \beta_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j Y_{t-j} + e_{yt} \quad (11)$$

$$X_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^n \theta_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j Y_{t-j} + e_{xt} \quad (12)$$

Nedenselliğin test edilmesi için oluşturulan hipotezler ise şöyledir;

$H_0 : \sum_{i=1}^n \beta_i = 0$ veya X_t, Y_t 'nin Granger nedeni değildir. (12'a)

$H_A : \sum_{i=1}^n \beta_i \neq 0$ veya X_t, Y_t 'nin Granger nedenidir. (12b)

şeklinde oluşturulmaktadır (Engeloğlu vd.,2015:143)

Granger Testi'nin aşamalarının ilki bağımlı değişkenin gecikmesinin Schwarz, Akaike bilgi kriteri gibi bilgi kriterleri yardımı ile optimal gecikmesinin belirlenmesi daha sonra bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin de olduğu modelde bilgi kriterleri ile gecikme uzunluklarının belirlenmesi son olarak da F-Test İstatistiği ile Granger olarak değişkenlerin arasında nedenselliğin olup olmadığına karar vermektir. F test istatistiğinin olasılık değerinin 0.05'ten küçük olması ile H_0 hipotezinin reddedilmesi ve H_1 hipotezinin kabul edilmesi ile nedensellik olduğuna karar verilir.

4.2.5. Otokorelasyon

Regresyon analizinde temel sorunlardan bir tanesi de hata terimleri arasında herhangi bir ilişkinin olmamasıdır. Hata terimleri arasında ilişkinin incelenmesine “otokorelasyon” denilmektedir. Bazı durumlarda otokorelasyon oluşabilir. Bu durumlar şöyle sıralanır.

- ❖ Verilerin sistematik olarak incelenmesi,
- ❖ Modelde açıklayıcı değişkenlerin dışlanması,
- ❖ Hatalı model oluşturulması

gibi durumların olması otokorelasyona neden olabilmektedir. Otokorelasyon olması standart hataların büyük çıkmasına, hesaplanan test istatistiğinin mutlak değerin küçük olması H_0 hipotezinin reddedilmesine engel olabilmektedir. Otokorelasyon olduğu durumda t ve F istatistiklerine ve güven aralıklarına güven olmayacaktır. Bir de tahminlerin sapmasız olması öngörülmenin de sapmasız olmasına neden olacaktır (Kamacı, 2012:123-124; Karabulut ve Şeker, 2018:1061; Yavuz, 2009:126-127)

Otokorelasyonu belirlemek için kullanılan birçok test vardır. Bunlar sırası ile grafik tekniği, sıra testi, Durbin-Watson Testi, Webb Testi, Von-Neumann Oran Testi, Breusch-Goldfrey

LM Testi gibi testler uygulanmaktadır (Kamacı,2012:124; Yavuz,2009,127-129) Çalışmada Breusch-Goldfrey LM Testi’ni kullanarak otokorelasyon olup olmadığını test edilmektedir. Temel hipotez H0: “otokorelasyon yoktur.” Alternatif hipotez H1: “otokorelasyon vardır” şeklinde kurulmaktadır. Hesaplanan değerin olasılık değeri 0.05’ten küçükse otokorelasyon vardır. 0.05’ten büyükse otokorelasyon yoktur.

4.2.6. Değişen Varyans

Değişen varyans sorunu genellikle zaman serisi olmayan serilerde olan bir sorundur. Değişen varyans sorunu yani sabit varyansın olmaması tüm örneklem için hata terimi varyansının farklı ya da sabit olmaması anlamına gelmektedir.

Değişen varyans için zaman serisi olmayan serilerde çıktığı söylene de bazı zaman serilerinde de ortaya çıkabilir. Bu zaman serilerine örnek olarak döviz kurları, enflasyon ve hisse senedi fiyatları gibi oynaklığının (volatilite) dönem içinde değiştiği seriler verilebilir. Hata terimlerinin varyansları hem dalgalanmaları hem de önceki periyotların hata terimleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir (URL-3, 2019).

Değişen varyans ve sabit varyansı gösteren denklemler aşağıdaki gibi yazılmıştır.

$$E(u_i^2)=\sigma^2 \text{ sabit varyans} \quad (13a)$$

$$E(u_i^2)=\sigma_i^2 \text{ değişen varyans} \quad (13b)$$

Denklem 13a’da modelde değişen varyans olmadığını sabit varyans içerdiğini göstermektedir. Denklem 13b ise denklem 13a’nın aksine modelin değişen varyans içerdiğini göstermektedir (Kamacı, 2012). Kurulan modelin test edilmesi için Breusch-Pagan-Goldfrey Testi kullanılacaktır.

4.2.7. Regresyon Analizi

Regresyon Analizi, bağımlı değişken ile bağımsız değişkenin aralarında bulunan ilişkinin matematiksel (fonksiyonel) eşitlik olarak anlatıldığı sürece denilmektedir.

Fonksiyonel eşitlikte bulunan Y ve X değerleri bağımlı ve bağımsız değişkenleri göstermektedir. Çoklu regresyon modelinde denklem aşağıdaki gibi oluşturulur.

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + u \quad (14)$$

Y= bağımlı değişken

β = katsayı

X=bağımsız değişkenler

u= hata terimi

Bağımlı değişken açıklanan, bağımsız değişken ise açıklayıcı değişken olarak ele alınmaktadır. Elde edilen bilgiler ışığında regresyon analizi ile bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler tarafından tahmini sağlanmaktadır. Regresyon analizinin iki tane amacı bulunmaktadır. Açıklayıcı değişken ile açıklanan değişken arasındaki ilişki yardımı ile tahmin denklemini bulmak, bulunan bu denklemi kullanarak bağımlı değişkenin alacağı değerleri, bağımsız değişkenlerin aldığı değerler ile belirlemektir (URL-4, 2018).

4.3. Amprik Bulgular

4.3.1. Enflasyon ve Vergiler İçin Analiz Sonuçları

Analizin bu kısmında veri seti aylık olarak alınmıştır. 2006-M2-2021-M11 dönemine ait değişkenlerin verileri alınarak Eviews10 paket programı ile analiz edilmiştir. Serilerimiz ENF (enflasyon), DLV (dolaylı vergiler) ve DSV (dolaysız vergiler) olarak kısaca yazılmıştır. İlk olarak birim kök testleri ile serilerin durağanlığı kontrol edilmiştir.

Tablo 4.1’de ADF Birim Kök Testi; ENF, DLV değişkenleri seviyesinde durağan çıkarken, DSV değişkeni ise 1. farkı alındığında durağan çıkmaktadır. PP Birim Kök Testinde ise değişkenlerin hepsi seviyesinde durağan çıkmaktadır. %1, %5 ve %10 serilerimizin olasılık değeri küçük olduğundan dolayı “H0: birim kök vardır” hipotezi reddedilir. Ancak DSV değişkeni, ADF testinde 1.farkı alınmış halinde reddedilir. Δ (delta) ile DSV değişkenin 1.farkının alındığını göstermektedir.

Tablo 4.1: ADF ve PP Birim Kök Testleri

DEĞİŞKENLER	ADF	Karar	PP	Karar
ENF	-4.9492 Prob. (0.0000)*	Seviyesinde durağan (I_0)	-9.7334 Prob. (0.0000)*	Seviyesinde durağan
DLV	-13.4632 Prob. (0.0000)*	Seviyesinde durağan (I_0)	-25.3259 Prob. (0.0000)*	Seviyesinde durağan
DSV	-1.2570 Prob. (0.6491)	Durağan değil	-32.9036 Prob. (0.0001)*	Seviyesinde durağan
Δ DSV	-10.97712 Prob. (0.0000)*	1.farkında durağan (I_1)		

Not: ENF enflasyon, DLV dolaylı vergiler, DSV dolaysız vergileri göstermektedir.

“*” 0.01, “**” 0.05, “***” 0.10 düzeylerinde anlamlılık göstermektedir.

KPSS birim kök testinin analizde uygulanmasının nedeni yapılan diğer birim kök testlerinin ADF ve PP testlerinin tutarsız sonuçlar vermesi nedeni ile uygulanmaktadır.

Tablo 4.2: KPSS Birim Kök Testi

DEĞİŞKENLER	KPSS	%1	%5	%10
ENF	0.981653	0.739000	0.463000	0.347000
DLV	0.194746	0.739000	0.463000	0.347000
DSV	0.213221	0.739000	0.463000	0.347000
Δ ENF	0.232260	0.739000	0.463000	0.347000

Tablo 4.2’de birim kök testlerinden KPSS Test İstatistiği Analizi yapılmıştır. Burada ise ENF değişkeninin seviyesinde durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. DLV ve DSV değişkenlerimizin tablodan da anlaşıldığı üzere test istatistiğinin kritik değerlerden küçük olması %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerin de anlamlı olduğunu göstermektedir. Diğer birim kök testlerine göre KPSS testi farklı çalıştığı için temel hipotez H_0 : seri durağandır. Alternatif hipotez H_1 : birim kök içermektedir, şeklinde ters kurulduğundan dolayı H_0 hipotezini kabul edilmektedir ve seri durağandır, birim kök içermemektedir. ENF değişkeninin diğer testlerde $I(0)$ seviyesinde durağan olması KPSS Birim Kök Testi’nde ise $I(1)$ seviyesinde durağan olduğu için ARDL Sınır Test İstatistiği yapılmaktadır.

Tablo 4.3: VAR Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1991.877	NA	665365.3	21.92172	21.97454	21.94313
1	-1922.700	135.312 1	343462.5	21.26044	21.47170	21.34608
2	-1828.165	181.799 7	134184.6	20.32049	20.69018	20.47036
3	-1808.272	37.5987 5	119073.2	20.20079	20.72893	20.41489
4	-1786.640	40.1733 5	103681.8	20.06198	20.74855	20.34031
5	-1752.787	61.7544 3	78952.54	19.78887	20.63388 *	20.13142
6	-1737.553	27.2876 0	73793.06	19.72036	20.72381	20.12715 *
7	-1724.158	23.5506 2*	70403.84*	19.67207 *	20.83396	20.14308
8	-1720.134	6.94285 4	74485.63	19.72675	21.04708	20.26199

Not: *kriter tarafından seçilen gecikme sırasını gösterir. LR: sıralı değiştirilmiş LR test istatistiği (her test %5 düzeyinde) FPE: Son tahmin hatası AIC: Akaike bilgi kriteri SC: Schwarz bilgi kriteri HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

Öncelikle seriler için VAR (vektör otoregresif model) model oluşturulmuştur. Daha sonra en uygun gecikmenin hangisi olduğu belirlenmiştir. Analiz için en uygun gecikme uzunluğu tablo 4.3'te görüldüğü üzere 7. sıradadır. 3 tane bilgi kriterinin * ile gösterilen kısmı model için en uygun gecikme uzunluğunun olduğu belirlenmiştir. Daha sonra VAR Granger Nedensellik/Blok Dışsallık Wald (VAR Granger Causality/ Block Exogeneity Wald) testi ile nedensellik analizi yapılarak nedenselliği test edilmiştir.

Tablo 4.4: Otokorelasyon Test Sonuçları

F-İstatistik	15.28515	Olasılık F (2,185)	0.0000
N*R ²	26.94415	Olasılık ki-kare (2)	0.0000

Otokorelasyonu kontrol etmek için Breusch-Godfrey seri korelasyon LM (Breusch-Godfrey Serial Correlation LM) Test istatistiği kullanılmıştır. Sonuçlar tablo 4.4'te gösterilmektedir. Test istatistiği olasılık değerine göre H0 hipotezi reddedilmemektedir. Çünkü olasılık değeri

0.05 anlamlılık düzeyinden küçük olduğunda otokorelasyon vardır. Test istatistiğimize göre modelimizde otokorelasyon bulunmaktadır.

Tablo 4.5: Değişen Varyans Test Sonuçları

F-istatistik	15.62353	Olasılık F (3,186)	0.0000
N*R ²	38.24190	Olasılık ki-kare (3)	0.0000
Ölçekli açıklamalı SS	150.5992	Olasılık ki-kare (3)	0.000

Değişen varyans sorununu tespit etmek için Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testi (Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey) yapılmış ve sonuçları Tablo 4.5'te yer almaktadır. N*R² olasılık değerine baktığımızda 0.05'ten küçük ve değişen varyans olduğunu göstermektedir. Yani "H0: değişen varyans yoktur" hipotezi reddedilir. Model değişen varyans içermektedir.

Tablo 4.6: VAR Granger Nedensellik Testi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	Ki-kare	Df	Olasılık
ENF	DLV	5.056827	7	0.6530
	DSV	41.53135	7	0.0000
	Tümü	57.28106	14	0.0000
DLV	ENF	9.761462	7	0.2025
	DSV	15.73236	7	0.0277
	Tümü	34.04814	14	0.0020
DSV	ENF	13.04175	7	0.0711
	DLV	18.28138	7	0.0108
	Tümü	31.92653	14	0.0041

Gözlem sayısı:183

VAR Granger Nedensellik/ Blok Dışsallık Wald testlerinin sonuçları Tablo 4.4'te görülmektedir. ENF bağımlı değişkeni için ele alındığında dolaysız vergilerin (DSV) olasılık değerinin 0.05'ten küçük olmasından dolayı H0 hipotezi reddedilir. DSV değişkeni ENF değişkeninin Granger nedenidir. DLV değişkeninin ise olasılık değerinin 0.6530 olması

0.05'ten büyük olduğundan dolayı ENF'nin nedeni değildir. Ancak modelin tümüne bakıldığında olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğundan ENF'nin Granger nedeni olmaktadır.

ENF değişkeni DLV bağımlı değişkeninin nedeni değildir. DSV değişkeni ise 0.05'ten küçük olduğundan Granger nedenidir. Burada da modelin tümüne bakıldığında olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğundan DLV'nin nedenidir. Son olarak DSV bağımlı değişkeni incelediğinde ENF değişkeninin olasılık değeri 0.05'ten büyük ve H0 reddedilememektedir. DLV değişkeninin ise olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğundan dolaysız vergilerin Granger nedenidir. H0 reddedilir. Modelin tümü ise yine olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğundan DSV'nin nedenidir.

Tablo 4.7: Nedensellik Şeması

BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	Nedensellik	Bağımlı değişken
DSV	→	ENF
Tümünden	→	ENF
DLV	→	DSV
Tümünden	→	DSV
DSV	→	DLV
Tümünden	→	DLV

Tablo 4.7'den de anlaşılacağı üzere kurulan 3 modelde de bütün bağımsız değişkenlerden nedensellik bağımlı değişkeni doğru olmaktadır.

Tablo 4.8: ARDL Uzun Dönem Sınır Testi (2,4,0)

		n:80					
K	f-istatistik	%1		%5		%10	
		I (0)	I (1)	I (0)	I (1)	I (0)	I (1)
2	21.95034	4.358	5.393	3.235	4.053	2.713	3.453

Not: k: değişken sayısı

Gözlem sayısı:186

Tablo 4.8’de ARDL uzun dönem sınır testinin sonuçları yer almaktadır. Bu test istatistiğine göre H0: ilişki yok hipotezi reddedilir. Çünkü f-istatistik değeri %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinin I (0) ve I(1) değerlerinden büyüktür. H0 hipotezini reddederek uzun dönemde değişkenlerin birbirleri ile ilişkisi olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 4.9: ARDL Uzun Dönem Model Tahmini (2,4,0)

Değişken	Katsayı	Standart hata	t- istatistik	Prob.
DSV	0.018879	0.008190	2.304964	0.0223
DLV	0.008680	0.006232	1.392693	0.1655
C	0.442049	0.186388	2.371663	0.0188

Not: gözlem sayısı:186

Tablo 4.9’da ARDL uzun dönem model tahmin sonuçları gösterilmektedir. Uzun dönemde dolaysız vergiler (DSV)’de 1 birimlik artış olduğunda ENF bağımlı değişkeninde 0.018879 birimlik bir artış gözlenmektedir. Bu durum istatistiksel olarak da anlamlıdır. Olasılık değeri 0.0223 olduğundan dolayı 0.05’ ten küçük ve anlamlı olduğunu göstermektedir.

Uzun dönemde dolaylı vergilerden (DLV) bağımlı değişkene herhangi bir etki olmadığı t-istatistik değerinin 2’den küçük olması ile belirlenmiştir. Buna katkı olarak olasılık değerine baktığımızda 0.1655 olması anlamsız olduğunu göstermektedir. Uzun dönemde C sabit teriminin t-istatistik değerinin 2’den büyük olması ve olasılık değerinin 0.0188 olması anlamlı olduğunu göstermektedir. Tahmin edilen model denklemi aşağıdaki gibidir.

$$ENF=0.442049+0.018879*DSV \quad (15)$$

Sonuç olarak bağımlı değişken enflasyon üzerinde dolaylı vergilerin etkisinin olmadığı, dolaysız vergilerin etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

4.3.2. Ekonomik Büyüme ve Vergilerin Analiz Sonuçları

Analizin bu kısmında veri seti çeyreklik olarak alınmıştır. 2006Q2-2021-Q3 dönemine ait değişkenlerin verileri alınarak Eviews10 paket programı ile analiz edilecektir. Seriler

GSYİH (ekonomik büyüme), DLV (dolaylı vergiler) ve DSV (dolaysız vergiler) olarak kısaca yazılmıştır. İlk olarak birim kök testleri ile serilerin durağanlığı kontrol edilmiştir.

Tablo 4.10: ADF ve PP Birim Kök Testi

DEĞİŞKENLER	ADF	Karar	PP	Karar
GSYİH	-3.049192 Prob. (0.0366)**	Seviyesinde durağan (I ₀)	-10.35242 Prob. (0.0000)*	Seviyesinde durağan
DLV	-3.374463 Prob. (0.0160)**	Seviyesinde durağan (I ₀)	-10.36084 Prob. (0.0000)*	Seviyesinde durağan
DSV	-2.491853 Prob. (0.1227)	Durağan değil	-14.81739 Prob. (0.0001)*	Seviyesinde durağan
ΔDSV	-15.99182 Prob. (0.0000)*	1.farkında durağan (I ₁)		

Not: ENF enflasyon, DLV dolaylı vergiler, DSV dolaysız vergileri göstermektedir. “*” 0.01, “**” 0.05, “***” 0.10 düzeylerinde anlamlılık göstermektedir.

Tablo 4.10’da ADF Birim Kök Testi GSYİH, DLV değişkenleri seviyesinde durağan çıkarken, DSV değişkeni ise 1. farkı alındığında durağan çıkmaktadır. PP Birim Kök Testinde ise değişkenlerin hepsi seviyesinde durağan çıkmaktadır. %1, %5 ve %10 serilerimizin olasılık değeri küçük olduğundan dolayı “H₀: birim kök vardır” hipotezi reddedilir. Ancak DSV değişkeni için ADF testinde 1.farkı alınmış halinde reddedilir. Δ (delta) ile DSV değişkenin 1. farkının alındığını göstermektedir.

KPSS Birim Kök Testinin analizde uygulanmasının nedeni, yapılan diğer birim kök testlerinin ADF ve PP testlerinin tutarsız sonuçlar vermesidir.

Tablo 4.11: KPSS Birim Kök Testi

DEĞİŞKENLER	KPSS	%1	%5	%10
GSYİH	0.210308	0.739000	0.463000	0.347000
DLV	0.327631	0.739000	0.463000	0.347000
DSV	0.395096	0.739000	0.463000	0.347000

Tablo 4.11’de birim kök testlerinden KPSS Test İstatistiği Analizi yapılmıştır. Burada ise DSV değişkenimizin %1’lik anlamlılık düzeyinde anlamlı olmadığı diğer iki anlamlılık

düzeylerinde anlamlı olduğu gözlenmektedir. DLV ve GSYİH değişkenlerimizin tablodan da anlaşıldığı üzere test istatistiğinin kritik değerlerden küçük olması %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Diğer birim kök testlerine göre KPSS testi farklı çalıştığı için temel hipotez, “H0: seri durağandır”, alternatif hipotez, “H1: birim kök içermektedir” şeklinde ters kurulduğundan dolayı H0 hipotezi reddedilmemektedir aksine kabul edilmektedir ve seri durağandır, birim kök içermemektedir.

Tablo 4.12: VAR Gecikme Uzunluğu

La g	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	- 626.4965	NA	785422.8	22.08760	22.19513	22.12939
1	- 597.9344	53.115 56	395643.5	21.40121	21.83132	21.56836
2	- 557.1351	71.577 69	130033.8	20.28544	21.03815	20.57797
3	- 524.3850	54.009 00	56924.25	19.45210	20.52739	19.87000
4	- 499.6767	38.150 70	33246.25	18.90083	20.29871 *	19.44410
5	- 481.8719	25.609 64*	24954.69*	18.59200 *	20.31246	19.26063*

Not: *kriter tarafından seçilen gecikme sırasını gösterir. LR: sıralı değiştirilmiş LR test istatistiği (her test %5 düzeyinde) FPE: Son tahmin hatası AIC: Akaike bilgi kriteri SC: Schwarz bilgi kriteri HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri

Öncelikle seriler için VAR (vektör otoregresif model) model oluşturulmuştur. Daha sonra en uygun optimal gecikmenin hangisi olduğu belirlenmiştir. Analiz için en uygun gecikme uzunluğu Tablo 4.12’de görüldüğü üzere 5. sıradadır. 4 tane bilgi kriterinin * ile gösterilen kısmı model için en uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenmiştir. Daha sonra VAR Granger Nedensellik/Blok Dışsal Wald (VAR Granger Causality/ Block Exogeneity Wald) Testi ile nedensellik analizi yapılarak nedenselliği test edilmiştir.

Tablo 4.13: Breusch-Pagan-Godfrey Değişen Varyans Testi

F-İstatistik	1.706376	Olasılık F (3,58)	0.1757
$N \cdot R^2$	5.028363	Olasılık ki-kare (3)	0.1697
Ölçekli açıklamalı SS	2.534138	Olasılık ki-kare (3)	0.4692

Değişen varyans sorununu tespit etmek Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans (Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey) testi için Tablo 4.13'te sonuçlar yer almaktadır. $N \cdot R^2$ olasılık değerine bakıldığında 0.05'ten büyük olduğundan dolayı değişen varyans olmadığını göstermektedir. Yani H_0 : değişen varyans yoktur. Hipotezi reddedilemez. Model değişen varyans içermemektedir.

Tablo 3.14: Otokorelasyon Test sonucu

F-İstatistik	11.75810	Olasılık F (4,55)	0.0000
$N \cdot R^2$		Olasılık ki-kare (4)	0.0000

Otokorelasyonu kontrol etmek için Breusch-Godfrey seri korelasyon (Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test) test istatistiği kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 4.14'te gösterilmektedir. Test istatistiği olasılık değerine göre H_0 hipotezi reddedilmemektedir. Çünkü olasılık değeri 0.05 anlamlılık düzeyinden küçük olduğunda otokorelasyon vardır. Test istatistiğine göre modelde otokorelasyon bulunmaktadır.

Tablo 4.15: VAR Granger Nedensellik Testi

Bağımlı değişken	Bağımsız değişken	Ki-kare	Df	Olasılık değeri
GSYİH	DLV	50.77042	5	0.0000
	DSV	12.57690	5	0.0277
	Tümü	60.80798	10	0.0000
DLV	GSYİH	27.66815	5	0.0000
	DSV	8.843295	5	0.1155
	Tümü	48.13025	10	0.0000
DSV	GSYİH	7.189818	5	0.2069
	DLV	10.68830	5	0.0579
	Tümü	26.25559	10	0.0000

VAR Granger Nedensellik/ Blok Dışsallık Wald testlerinin sonuçları Tablo 4.15'te görülmektedir. GSYİH bağımlı değişkeni için ele alındığında dolaysız vergilerin (DSV) olasılık değerinin 0.05'ten küçük olduğundan dolayı H_0 hipotezi reddedilir. DSV değişkeni GSYİH değişkeninin Granger nedenidir. DLV değişkeninin ise olasılık değerinin 0.0000 olması GSYİH için Granger nedeni olmaktadır. Modelin tümüne bakıldığında olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğundan GSYİH'nin Granger nedeni olmaktadır.

DLV bağımlı değişkeni için ise bakıldığında GSYİH değişkeni Granger nedenidir. DSV değişkeninin olasılık değeri 0.05'ten büyük olduğundan dolayı Granger nedeni değildir. Burada da modelin tümüne bakıldığında olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğundan DLV'nin nedenidir.

Son olarak DSV bağımlı değişkeni incelediğinde GSYİH değişkeninin olasılık değeri 0.05'ten büyük ve H_0 reddedilememektedir. DLV değişkeninin ise olasılık değeri 0.0579 olması dolaysız vergilerin Granger nedeni olarak kabul edilebilir. Modelin tümü ise yine olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğundan DSV'nin nedenidir.

Tablo 4.16: Nedensellik Şeması

BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	Nedensellik	Bağımlı değişken
DSV	→	GSYİH
DLV	→	GSYİH
Tümünden	→	GSYİH
DLV*	→	DSV*
Tümünden	→	DSV
GSYİH	→	DLV
Tümünden	→	DLV

Tablo 4.16'dan da anlaşılacağı üzere kurulan 3 modelde de bütün bağımsız değişkenlerden nedensellik bağımlı değişkeni doğru olmaktadır. DSV değişkeni ile GSYİH değişkeni arasında çift yönlü ve anlamlı bir nedensellik vardır. * ile gösterilen bağımsız değişkenin olasılık değerinin 0.057 olmasıdır. Bu durumda nedensellik olduğu söylemekte kararsız kalınmıştır. DLV bağımsız değişkeni DSV bağımlı değişkenin nedeni olabilir denilebilir.

Tablo 4.17: Regresyon Denklemi Bağımlı Değişken GSYİH

Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistik	Prob.
DSV	-0.047064	0.055431	-0.849058	0.3993
DLV	0.875761	0.087370	10.02357	0.0000
C	1.249390	0.615119	2.031134	0.0468

Gözlem sayısı:62

Not: denklem tahmini Newey-West yöntemi ile oluşturulmuştur.

Oluşturulan denklem tahmini Tablo 4.17’de gösterilmiştir. Değişen varyans ve otokorelasyon sorunu çözümü için denklem Newey-West yöntemi ile oluşturulmuştur. Bağımlı değişken olarak GSYİH değişkeni alınmış ve DSV ile DLV bağımsız değişkenleri nasıl etkilediği incelenmiştir. İnceleme sonucunda DSV bağımsız değişkeninin ve C sabit terimin t-istatistik değerlerinin 2’den büyük olduğuna karar verilmiştir. Yapılan tahmin sonucunda DLV bağımsız değişkeninin bağımlı değişken olan GSYİH değişkeni üzerinde etkisi olduğu görülmüştür. Dolaylı vergilerde 1 birimlik artış meydana geldiğinde ekonomik büyüme üzerinde 0.87 birimlik artış gözlenmektedir. Aralarında pozitif ilişki vardır. Olasılık değerinin 0.05’ten küçük olması istatistiksel olarak da anlamlı olduğunu göstermektedir. Dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme için denklem tahmini anlamlı olmamıştır. Kurulan bu denklemin F-istatistiği değerine ve olasılık değerine bakıldığında anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Modelde bulunan C sabit teriminin katsayı olasılık değeri 0.0468 ve 0.05’ten küçük olduğu için anlamlı çıkmıştır. Denklemi aşağıdaki gibi yazabiliriz.

$$GSYİH=1.249390+0.875761*DLV \quad (16)$$

Prob. (0.04) Prob.(0.00)

Sonuç olarak vergi türlerinden dolaylı vergiler ekonomik büyümeyi arttırmaktadır.

5. SONUÇ

Vergiler bütün ülkelerin ortak sorunudur. Ülkeler ister gelişmiş ister gelişmekte olsun vergi tahsili sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu soruna karşı ülkeler kendi çıkarları açısından uygun olan vergi türünü seçerek onun üzerinden gelirini elde edip harcamaları finanse edebilmektedir. Ülkelerde bulunan vergi türlerinin enflasyon ve ekonomik büyüme ile aralarında bir etkileşim olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada Türkiye için vergi ayrımı yaparak vergileri dolaylı ve dolaysız olarak ele alıp önce enflasyona sonra ekonomik büyüme üzerine etkileri incelenmiştir. Bu incelemenin yapılması için zaman serisi analizleri kullanılmıştır. Vergilerin enflasyon ile olan ilişkisi için kullanılan veriler 2006M2-2021M11 aylık veri olarak belirlenmiştir. Ekonomik büyüme ve vergiler ile ilgili kısım için ise 2006Q2-2021Q3 çeyreklik veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada bu iki konu başlığı ayrı ayrı analiz edilerek incelenmiştir.

Enflasyon dönemlerinde vergilerden sağlanan gelirlerde reel olarak azalmalar meydana gelebilmektedir. Vergiler ile enflasyon arasındaki ilişkinin vergilerin enflasyon üzerindeki etkisinin araştırıldığı birçok çalışma literatürde bulunmaktadır. Ancak vergi ayrımı yapılarak yapılan çalışma çok değildir.

Literatürde ekonomik büyüme ile vergiler arasında yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Vergi ayrımı ile yapılan çalışmalar çok fazla değildir.

Gelişmekte olan ülkelere büyüme sağlamak için üretim, tüketim ve vergilere önem verilmektedir. Vergilere verilen önem gelişmekte olan ülkelere diğer ülkelere nazaran daha fazladır. Vergilerin iktisadın ortaya çıktığı zamanlardan sonra ülkeler için önemi olmuştur. Klasik iktisatçılar vergiler ile ilgilenmişlerdir. Daha sonraları neoklasik büyüme teorileri ve içsel büyüme teorileri ile vergilerin ilişkilerini ele alan teoriler bulunmuştur. Bu teoriler ülkelere vergiler ile ekonomik büyüme için yol gösterici olmaktadır.

Enflasyonist dönemlerde ülkeler mücadele için maliye politikası aracı olan vergi politikasından faydalanmaktadır. Enflasyon olduğu zamanlarda dolaylı vergilerde de artışlar yaşanacak bu yaşanan artışlar enflasyon olmadığı dönemdeki elde edilen gelirlerden reel olarak az olmaktadır. Vergiler ve enflasyon ile ilgili Olivera ve Tanzi'nin çalışmaları ülkelere böyle bir dönemde ışık tutabilmektedir.

Analizde kullanılan değişkenler dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, enflasyon aylık veriler, dolaylı-dolaysız vergiler ve ekonomik büyüme çeyreklik olarak analiz edilmiştir. Dolaysız vergiler ve dolaylı vergilerin enflasyon ve ekonomik büyümeye etkilerine bakıldığı için iki tane model vardır. Birinci modelde vergi türlerinin enflasyona etkisi, ikinci modelde ise vergi türlerinin ekonomik büyümeye etkisi araştırılmıştır. Yapılan analiz zaman serisi olduğu için durağanlığı tespit etmede birim kök testleri kullanılmıştır.

Birim kök testleri sonucunda DSV (dolaysız vergiler) değişkeninin seviyesinde durağan değildir, 1. farkı alındıktan sonra durağan hale gelmiştir. ENF (enflasyon) değişkeni de 1. farkı alınarak durağan hale getirilmiştir. Modelin değişen varyans ve otokorelasyon içerip içermediği kontrol edilmiştir. Modelde otokorelasyon ve değişen varyans bulunmaktadır. Daha sonra birinci model için vektör otoregresif model oluşturulmuştur. Daha sonra oluşturulan model için nedensellik uygulanmıştır. Yapılan nedensellik sonucunda dolaysız vergilerin enflasyon değişkeninin nedeni olduğu, genel sonuca bakıldığında ise tüm bağımsız değişkenlerin enflasyonun nedeni olduğu gözlenmiştir. Daha sonra ARDL sınır testi ile eş bütünleşme testi incelenmiştir. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiği gözlenmiştir.

İkinci modelde ise dolaylı vergiler ve dolaysız vergilerin ekonomik büyümeye etkileri araştırılmıştır. Bu model içinde ilk olarak birim kök testleri uygulanmıştır. DSV (dolaysız vergiler) değişkeninin 1. farkı alındığında durağan olduğu diğer değişkenlerin ise seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra değişen varyans ve otokorelasyon olup olmadığı test edilmiştir. Yapılan testler sonucunda kurulan modelde değişen varyans yoktur, otokorelasyon vardır. VAR modeli oluşturulmuş nedensellik uygulanmıştır. Testin sonucunda DLV (dolaylı vergiler) bağımsız değişkeninin, DSV (dolaysız vergiler) bağımsız değişkeninin GSYİH bağımlı değişkeninin nedeni olduğu anlaşılmıştır. Bağımsız değişken GSYİH değişkeni DLV bağımlı değişkeninin nedeni olarak tespit edilmiştir. Buradan anlaşılabileceği üzere ekonomik büyüme ile dolaylı vergiler arasında nedenselliğin çift yönlü ve anlamlı olduğudur. Bütün bağımsız değişkenler ekonomik büyümenin nedeni olmaktadır. Son olarak regresyon tahmini yapılmıştır. Model sonucu dolaylı vergilerde meydana gelen 1 birimlik artış ekonomik büyümede 0.87 birimlik artışa neden olmaktadır.

Bu çalışmada dolaylı-dolaysız vergilerin enflasyon ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bu analizde vergiler ile enflasyon kısmında birim kök testleri, ARDL Sınır Testi, Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Vergiler ile ekonomik büyüme analiz kısmında ise birim kök testleri, Nedensellik Testi ve regresyon tahmini ile analiz sonlandırılmıştır.

Yapılan bu çalışmada vergi türlerinin ayrılıp dolaylı ve dolaysız olarak enflasyonla ilişkisi ve ekonomik büyümeyle ilişkisi incelendiğinden ve benzer çalışmaların fazla olmaması nedeniyle elde edilen bilgiler ışığında diğer araştırmacılara yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Dolaylı vergilerde meydana gelen 1 birimlik artışın büyümeyi artıracığı sonucu Türkiye ekonomisi için dolaylı vergilere ağırlık verilmesi gerektiğini hatta dolaylı vergilerin oranlarında artış yapılması gerektiğini göstermektedir. Nedensellik sonucunda bağımsız değişkenlerin ekonomik büyümenin nedeni olduğu ülke açısından dolaylı ve dolaysız vergilere önem verilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Türkiye büyümeyi sağlamak için dolaylı vergiler ile dolaysız vergilere önem vermeli, enflasyon olmaması için dolaysız vergilerin alınan oranlarında ya da gelirlerinde azaltma sağlamalıdır. Çünkü dolaysız vergiler enflasyonun nedeni olduğundan fiyatlar genel düzeyinde artışa neden olacak ve bu artış da enflasyon oluşturacaktır. Dolaysız vergilerde 1 birimlik artış olduğunda enflasyonda da artış gözlenmektedir. Bundan kurtulmak için dolaysız vergilere fazla önem verilmemelidir. Enflasyona bir etkisi olamayan dolaylı vergilere ağırlık verilebilir.

Son olarak şunu belirtmek gerekirse gelişmekte olan ülkelerde sonuçlar aynı çıkmayabilir. Türkiye ekonomisi için çıkan sonuçta büyümenin sağlanması için verginin her iki türüne ağırlık verilebilir. Ancak dolaysız vergilerin büyümeyi ne kadar etkilediği bilinmemektedir. Sadece büyümenin nedeni olduğu bilinmektedir. Bu durumda büyümeyi sağlamada kullanılabilir. Ancak Türkiye ekonomisinin, enflasyon oluşturduğu için dolaysız vergilere önem vermemesi gerekmektedir. Genel nedenselliğe bakıldığında dolaylı vergiler de enflasyona neden olmaktadır. Bu durumda Türkiye ekonomisi, dolaylı ve dolaysız vergilerden aldığı oranları büyüme ve enflasyon için daha uygun hale getirmelidir.

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için Türkiye ekonomisinin dolaylı vergilerden aldığı vergi gelirlerinde artışa gitmelidir. Dolaysız vergi gelirlerinin büyümenin gerçekleşmesi için nedensellik testinde olumlu çıkması bu vergi türünden elde edilen gelirlerde de artışa gidilebileceğini düşündürmektedir. Vergi kaçakçılığının önüne geçilebilmesi, denetimlerin ve vergi ödemesinin düzenli yapılması ülkenin vergi gelirlerini toplamak için geliştirilen kanallarında artışlar yapılması gerekmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanması için dolaylı ve dolaysız vergilere ihtiyaç olduğu bu çalışmada da ortaya konulduğundan dolayı gerçek ve tüzel kişilere verilen vergi aflarının çok fazla olmaması gerekmektedir.

Dolaysız vergilerin enflasyonun nedeni olması dolaysız vergilere verilen ağırlığın azaltılması gerektiğini, toplanan vergilerin oranlarında azalmaların yapılması gerektiğini göstermektedir. Dolaysız vergi ödemesi yapan gerçek ve tüzel kişilerin vergi ödemesi ile tüketimlerini kısacağı, çalışma isteklerinin azalacağı ve ülkede gerçekleşen üretimde aksamaların olacağından dolayı bireyler ve tüzel kişiler tasarruflarını yastık altında tutacaklar, yastık altında tutulan tasarrufların yatırımlara dönüşmemesi sonucunda enflasyon yaşanacaktır. Ayrıca bu süreçte ülke için büyüme de tehlikeye gireceğinden dolaysız vergilerden topladığı vergi gelirlerinde azalmaya gitmesi gerekmektedir. Enflasyonla mücadele için ülke maliye politikası aracı olan dolaylı vergi gelirlerinden yararlanmalıdır. Enflasyonist duruma girmemek için ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için devletin daha çok dolaylı vergilere ağırlık vermesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, Z. ve Terzi, H. (2009). Enflasyon ve Bütçe Açıkları İlişkisi: Tanzi ve Patinkin Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2): 195-211.
- Abdiyeva, R. ve Baygonuşova, D. (2016). Geçiş Ekonomilerinde Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kırgızistan Örneği. *Akademi bakış dergisi*, (53): 59-71.
- Adalısoy, Ö. (2007). Türkiye’de Dolaylı Vergilerin Gelişimi Makro Ekonomik Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Denizli, 141 s.*
- Ahmad, S., Sial, M. H. ve Ahmad, N. (2018). Indirect Taxes And Economic Growth: An Empirical Analysis of Pakistan. *Pakistan Journal of Applied Economics*, 28(1):65-81.
- Akbaba, B. (2020). Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin GSYİH Eş Bütünleşme İlişkisinin Araştırılması: Türkiye 1925-217 Dönemi. *Yüksek lisans tezi (yayınlanmamış), Tekirdağ üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü iktisat anabilim dalı, Tekirdağ, 127 s.*
- Akbulut, H. (2017’a). Enflasyon ve Faiz Oranlarının Vergi Gayreti ile İlişkisi: Türkiye’de Uygulanan Gelir Vergisi İçin Ampirik Bir Uygulama. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 54(630): 55-65.
- Akbulut, H. (2017b). Tüketici Fiyatlarının Dolaylı Vergilere Asimetrik Tepkileri: 2006-2015 Dönemi Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(2): 273-288.
- Akçaba, S.ve Şafaklı, O. V. (2019). Enflasyon Vergisi Üzerine Bir Analiz: KKTC Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (19): 19-25.
- Akdoğan, A. (2009). *Kamu Maliyesi*. 13. Baskı Gazi Kitabevi, Fersa Ofset, Ankara, 581 s.
- Akduğan, U. (2020). Enflasyon ve Dolaylı Vergiler Arasındaki Bağlantı: Türkiye Örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4): 2248-2262.
- Akıncı, A. (2019). Türkiye’de Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1): 100-106.
- Akıncı, A. ve Özçelik, Ö. (2018). Türkiye’de Dolaylı Vergilerin Enflasyon Üzerindeki Etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (110): 9-20.
- Akkaya, Ş., Oğhan, V. (2020). Küreselleşme Sürecinde Servet Dağılımı Açısından Veraset ve İntikal Vergisi. *Maliye Çalışmaları Dergisi* (63):1-17.
- Ali, A. A., Ali, A. Y. S. ve Dalmar, M. S. (2018). The Impact Of Tax Revenues On Economic Growth: A Time Series Evidence From Kenya. *Academic Research International*, 9(3): 163-170.

- Altınır, A. ve Çalcalı. (2019). Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Bütçe Harcamalarının Ekonomik Büyüme ile Etkileşimi. *Maliye dergisi*, (176): 406-427.
- Altınışik, İ. (2004). Türkiye’de Enflasyon-Vergi Yüğü İlişkisi ve Enflasyonun Mikro Düzeydeki Etkileri. *Doktora Tezi (Yayımlanmamış)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Konya, 228 S.
- Anicheba, A. S. (2015). Implications of Tax Policy on Inflation in Nigeria (1981 – 2012). *Developing Country Studies*, 5(21): 103-113.
- Arısoy, İ. ve Ünlükaplan, İ. (2011). Katma Değer Vergisi, Enflasyon Oranı ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Dinamik Analizi. *Sosyoekonomi dergisi*, 16(16): 93-112.
- Arslan, A. (2011). Türk Vergi Sisteminde Dolaysız Vergilerden Dolaylı Vergilere Geçişin Ekonomik Yansımalarının Analizi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Manisa, 119 s.
- Aydın, D. (2020). Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergiler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi (2006-2018). *Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış)*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Kütahya, 99 S.
- Aydoğan, E. (2004). 1980’den Günümüze Türkiye’de Enflasyon serüveni. *Yönetim ve ekonomi dergisi*, 11(1): 91-110.
- Ayenew, W. (2016). Determinants Of Tax Revenue In Ethiopia (Johansen Co-Integration Approach). *International Journal of Business, Economics and Management*, 3(6):69-84.
- Bal, B., Teker, S. (2019). Dolaylı vergilerin türk vergi sistemindeki yeri ve gelişimi. *PressAcademia Procedia*, 9 (1):166-170.
- Bayramoğlu, A. T., Sümer, E. (2019). İktisadi büyüme ve kamu harcamaları ilişkisi: türkiye örneği, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15 (4): 965-990.
- Boğa, S. (2020). Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Asimetrik İlişki: NARDL Eşbütünleşme Yaklaşımı. *Üçüncü sektör sosyal ekonomi dergisi*, 55(1): 487-507.
- Bulutoğlu, K. (1958). Kurumlar Vergisi üzerine Bir Deneme. İstanbul üniversitesi iktisat fakültesi mecmuası, 20(1-4): 199-227.
- Cosciani, C. (1968). Katma Değer Vergisi. Tercüme Eden: İlhan Özey, İstanbul Üniversitesi Maliye Enstitüsü Verilen Konferans, İstanbul, s.135-153.
- Çağlayan, E. ve Saçaklı, İ. (2006) Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Sıfır Frekansta Spektrum Tahmincisine Dayanan Birim Kök Testleri ile İncelenmesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1): 121-137.

- Çakmaklı, C. Demiralp, S. Yeşiltaş, S. Yıldırım, M. A. (2018). Tütün Ürünlerine Uygulanan Dolaylı Vergilerin Enflasyona Etkileri. <https://zay.com.tr/attachments/article/171/zay%20strateji%20working%20paper%20no%201.pdf> (5.11.2019).
- Çalcalı, Ö., Altınar, A. (2019). Makro Ekonomik Açından Vergi Gelirlerinin Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Maliye ve finans yazıları*, (112): 175-198.
- Çam, E. (2021). Türk Vergi Sistemi'nde Dolaylı Vergilerin Avrupa Birliği Ülkeleri ile Kıyaslanması. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, *Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Ankara*, 120 s.
- Çavuşoğlu, A. T. (2005). Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları Açısından Enflasyon: Tanzi ve Ters Tanzi Etkileri. *Gazi Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3): 35-52.
- Çelik, A. (2021). Türkiye'de Enflasyonun Belirleyicilerinin VAR Yöntemi ile Analizi (2008-2019). *İzmir İktisat Dergisi*, 36(1):135-153.
- Çelik, B. (1999). İthalde Alınan Katma Değer Vergisi ve Günümüzdeki Önemi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2):117-125.
- Çetin, H. (2020). Tüketim Üzerinden Alınan (Dolaylı) Vergiler ve Türkiye Örneği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 12(1): 19-37.
- Çetin, S. (2018). Türkiye'de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Eşbütünleşme Analizi. *Yüksek lisans tezi (yayımlanmamış)*, *Erzincan Binali yıldırım üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, iktisat anabilim dalı, Erzincan*, 151 s.
- Çiftçi, T.E. ve Organ, İ. (2019). Emlak vergisi özelinde vergi güvenlik önlemlerinin değerlendirilmesi. *Selçuk üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, 27 (1), 79-105.
- Dam, M. M. ve Ertekin, Ş. (2018). Türkiye'de Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Analizi. *Vergi Raporu*, (228): 19-32.
- Demir, M. ve Sever, E. (2017). Vergi Gelirleri Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Veri Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2): 51-66.
- Demircan, E. S. (2003). Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (21):97-116.
- Dökmen, G. (2018). Kurumlar Vergisi Oranı-Hasılat İlişkisi: OECD Örneği. *Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (3):77-97.
- Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye dergisi*, (150): 79-89.

- Durmaz, G. (2017). Vergi gelirleri ile enflasyon arasındaki ilişki: türkiye için bir var analizi. *Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Çanakkale, 91 s.*
- Dünya Bankası (2021). *Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri, Dünya Bankası, <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators> (02.12.2021).*
- Ekici, M. S. (2009). Vergi Gelirlerini Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faktörler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30): 200-223.
- Engeloğlu, Ö., Meral, İ. G. ve Genç, K. (2015). Türkiye İçin Yapılan Nedensellik Uygulamaları Üzerine Literatür Araştırması. *Social Sciences Research Journal*, 4(2):142-154.
- Erdem, M., Şenyüz, D. ve Tatlıoğlu, İ. (2013). *Kamu Maliyesi*. 11. basım, Ekin Yayınları, Ekin, Bursa, 440 s.
- Erdoğan, A., Erdoğan, S.ve Erdaş, H. (2017). Kamu Büyüklüğünün Türkiye Ekonomisine Yönelik Var Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (55): 119-131.
- Erdoğan, E. (2012). Vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği (1998-2011 dönemi). Yüksek lisans tezi (yayımlanmamış). Muğla Sıtkı koçman üniversitesi sosyal bilimler üniversitesi iktisat anabilim dalı, Muğla, 81 s.
- Erdoğan, E., Topcu, M. ve Bahar, O. (2013). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(576): 99
- Erdoğan, S. ve Erdoğan, A. (2018). Türkiye’de Tanzi ve Patinkin Etkilerinin VAR Yöntemiyle Analizi (2006 – 2017). *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1):1-10.
- Ertekin, Ş., Dam, M.M. (2020). Türkiye’de çevre vergilerinin çevresel etkileri üzerine bir değerlendirme, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15: 66-87.
- Gillingham, R. ve Greenlees, J. S. (1987). The Impact of Direct Taxes on the Cost of Living. *Journal of Political Economy*, 95(4): 775-796.
- Göçer, İ., Mercan, M., Bulut, Ş. Ve Dam, M. M. (2010). Ekonomik Büyüme ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Sınır Testi Yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (28):97-110.
- Göde, F. N. (2019). Tüketim Vergileri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: Türkiye Örneği. *Yüksek lisans tezi (yayımlanmamış), Pamukkale üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü maliye anabilim dalı, Denizli, 106 s.*

- Gövdeli, T. (2016). Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yapısal Kırılmalı Birim Kök ve Eş bütünleşme Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(3): 223-238.
- Gül, E. ve Kenar, B. (2009). AB Ülkeleri ve Türkiye’de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi:1980-2008. *Süleyman Demirel Üniversitesi, uluslararası davraz kongresi 24-27 Eylül, Isparta*. 16-26.
- Gündoğdu, S. (2021). Türkiye’de Vergi Denetiminin Etkinliği Kapsamında Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin İncelenmesi ve Öneriler. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü eğitim enstitüsü, muhasebe ve denetim, İstanbul*, 93 s.
- Güneş, H. (2020). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Vergi Gelirlerinin Enflasyona Etkisi. *Fiscaoeconomia*, 4(2):422-436.
- Gürdal, T. ve Yavuz, H. (2017). Kocaeli ve Sakarya Esnafının Katma Değer Vergisine Bakışı. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1): 51-62.
- Güvenek, B, Alptekin, V. ve Çetinkaya, M. (2010). Enflasyon ve dolaylı vergilerden elde edilen gelirler arasındaki ilişkinin var yöntemiyle analizi. *Kamu-iş dergisi*, 11(2): 1-28.
- Hebe, A., Sunday, A. ve State, L. A. (2015). Implications of Tax Policy on Inflation in Nigeria (1981- 2012). *Developing Country Studies*, 5(21): 103-113.
- Islam, N. (2019). Relationship between tax revenues and economic growth in Bangladesh. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, 10(3): 415-425.
- Kaçar, M. ve Gerger, G. Ç. (2021). Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Karşısında Denizli Merkez İlçede Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 8(24):66-81.
- Kamacı, A. (2012). Dış ticaretin büyüme, istihdam ve reel ücretler üzerine etkisi. *Doktora tezi (yayımlanmamış), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Sakarya*, 194 s.
- Karabulut, R. ve Şeker, K. (2018). Belirlenmiş Değişkenlerin Vergi Gelirleri Üzerindeki Etkisi: Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(3): 1049-1070.
- Karagöl, E. T. (2018). Türkiye Ekonomisinde Değişim ve Dengelenme: Yeni Ekonomi Programı Üzerine Bir Değerlendirme. *Bilgi ekonomisi ve yönetimi dergisi*, 13(2): 151-159.
- Karamelikli (2018). Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Ekonomik Aktiviteler Üzerindeki Simetrik ve Asimetrik Etkileri. *Maliye ve Finans Yazıları*, (110): 95-110.
- Kaynak, M. (2019). Motorlu Taşıtlar Vergisine Yeni Bir Model Önerisi: Mesafe Temelli Motorlu Taşıtlar Vergisi, *İzmir Yeminli Mali Müşavir Odası Dergisi*, 1(2): 130-155.

- Kılıç, H. (2012). Katma değer vergisi. İstanbul üniversitesi maliye enstitüsünde verilen konferans, İstanbul, s.131-185.
- Kıyıcı, G. (2019). Türkiye’de Dolaylı- Dolaysız Vergilerin Adalet Açısından Değerlendirilmesi (2005 Sonrası). *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(4): 556-571.
- Kızılkaya, F. ve Dağ, M. (2018). Türkiye’de Vergi Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dönemsel Bir Analiz https://www.researchgate.net/publication/327652762_Turkiye'de_Vergi_Gelirleri_Ekonomik_Buyume_Iliskisi_Donemsel_Bir_Analiz (25.02.2020).
- Koç, Ö. E. (2018). İçsel büyüme/tekonoloji yoğun büyüme modelleri kapsamında türkiye’de teknoloji geliştirme bölgelerine yönelik vergi uygulamaları. *Yönetim ve ekonomi*, 25 (2): 477-499.
- Kolçak, M. ve Arpa, T. (2017). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi *Türkiye Örneği (1976-2016). *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 9(33): 279.
- Kuştepe, Y. ve Bilman, M. (2009). Türkiye’de Vergiler ve Büyüme Arasındaki Uzun Dönem İlişkisi. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(1):119-130.
- Küçükoglu, M., Taş, H.Y. ve Özcan. S. (2019). Vergilendirmenin büyümeye etkisi. 4. Uluslararası GAP işletme bilimleri ve ekonomi kongresi, Şanlıurfa,18-27.
- Madni, G. R. (2014). Taxation, Fiscal Deficit and Inflation in Pakistan. *The Romania Economic Journal*, 17(53): 41-60.
- MBS (1956) Gider Vergisi Kanunu. T.C. *Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi*, 6802, Ankara.
- MBS (1963) Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu. T.C. *Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi*,197, Ankara.
- MBS (1970) Emlak Vergisi Kanunu. T.C. *Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi*, Ankara.
- MBS (2007) Şans Oyunları hasılatından alınan vergi, fon ve payların düzenlenmesi hakkında kanun. T.C. *Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi*, 5602, Ankara.
- Mohamad, A. K. (2022). The Impact of Tax Revenue on Economic Growth in Somalia. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 13(2):62-70.
- Moździerz, A. (2017). The Impact of Changes in Indirect Tax Rates on Inflation in Selected EU Countries. *Pobrane z czasopisma Annales H – Oeconomia*, LI (4): 256-267.
- Mucuk, M., Alptekin, V. (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975- 2006). *Maliye dergisi*, (155): 159-174.

- Münyas, T. (2020). Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergi Gelirlerini Etkileyen Finansal Piyasa Göstergeleri. *Beykoz Akademi Dergisi*, 8(2):270-282.
- Ocakçioğlu, A. B. (2012). Katma değer vergisinin türkiye’de beş yıllık uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi. *İstanbul üniversitesi iktisat fakültesi Maliye araştırma merkezi konferansları*, (34): 122-141.
- OECD (2021). *Karşılaştırmalı tablolar, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü*, <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm> (05.12.2021).
- Onakoya, A. B.A. ve Afintinnı, O. I. (2016). Taxation And Economic Growth In Nıgeria. *Asian Journal of Economic Modelling*, 4(4): 199-210.
- Özbilen, F. N. (2019). Enflasyon- Vergi İlişkisi ve Türkiye’de Gelir Vergisi Üzerine Genel Bir Analiz (1970-1999). *Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış)*, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Iğdır, 156 S.
- Özbilen, Ş. (2010). *Maliye Politikası*. Gazi Kitabevi, ÖzBaran Ofset Matbaacılık, Ankara, 590 s.
- Özmen, İ. (2016). Tarihsel Olarak Vergi Gelirlerinin Belirleyicileri ve Brıc-T Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Doktora Tezi (yayımlanmamış)*, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı*, Konya, 253 s.
- Özpençe, A. İ. (2017). Türkiye’de 1980 Sonrası Kamu Harcamaları, Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28): 31-41.
- Özsoy, N. (1972). Teoride ve Uygulamada Katma Değer Vergisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(3):953-970.
- Öztürk, Ö. F. (2021). Dolaysız ve Dolaylı Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 8(3): 430-442.
- Paksoy, S. ve Bakan, S. (2010). Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: (1980 Sonrası). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32):150-170.
- Patoli, A., Zarif, T. Ve Syed, N. A. (2012). Impact of Inflation on Taxes in Pakistan: An empirical study of 2000-2010 period. *Journal of Management and Social Sciences*, 8(2):31-41.
- Pekçağlayan, B. (2021). Türkiye’de sanayi üretim endeksinin belirleyenleri: ARDL modeli. *İstanbul iktisat dergisi*, 71(2):435-456.
- Polat, M. (2019). Ekonomik Büyüme ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3): 1991-2009.

- Sağdıç, E. N., Aydın, D. (2021). Dolaylı ve Dolaysız Vergiler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (2006-2018). *International Journal of Public Finance*, 6(1), 21-46.
- Samancı, M. ve Karagöz, B. (2019). Türkiye’de Çevre Temizlik Vergisinin Değerlendirilmesi. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(2):73-92.
- Sandalcı, U. ve Sandalcı, İ. (2017). OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1990 – 2014. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1): 51-62.
- Saraçoğlu, F. (2006). Katma Değer Vergisinde Oransal Yapı ve Vergi Oranlarında Yapılan Değişikliklerin Tüketim ve Tasarruflar Üzerindeki Etkileri. *Sayıştay dergisi*, (62): 67-81.
- SBB (2014). *Vergi-Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Onunucu Kalkınma Planı Vergi Özel İhtisas Komisyonu, T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.* (<https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1543312172966-b62de4d7-b832>)
- SBB (2018). *Enflasyonla Mücadele-Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Onunucu Birinci Kalkınma Planı Enflasyonla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu, T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara.*
- Songur, M. ve Yüksel, C. (2018). Vergi Yapısı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, (643): 47-70.
- Soydan, H. ve Yılmaz, L. (2009). Türkiye’de Dolaylı Dolaysız Vergiler ve Ekonomiye etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12 (1-2): 295-308.
- Srithoung, A. ve Juarez, I. S. (2015). Fiscal Policies And Subnational Economic Growth In Mexico. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(1): 11-22.
- Susam, N. ve Oktayer, N. (2007). Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergiler (1995-2005). *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2): 105-123.
- Şafak, H. ve Yurtsever, H. (2015). Servet Vergilerinden Veraset ve İntikal Vergisi Üzerine Değerlendirmeler, *Ege Akademik Bakış dergisi*, 15(1): 27-37.
- Şen, H. (2003). Olivera- Tanzi Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Maliye dergisi*, (143):30-57.
- Şen, M. (2019). Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, İzmir, 147 s.*

- Tanrıverdi, P. (2007). Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Denizli, 123 s.*
- TCMB (2013). Enflasyon ve fiyat istikrarı. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- TCMB (2021). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?evds/serieMarket> (21.12.2021).*
- Temiz, D. (2008). Türkiye’de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1960-2006 dönemi. 2. *Ulusal İktisat Kongresi, İzmir, 1-18.*
- Terzi, H. ve Yurtkuran, S. (2016). Türkiye’de Dolaylı/Dolaysız Vergi Gelirleri ve GSYH İlişkisi. *Maliye Dergisi, (171): 19-33.*
- Töremen, E. (2020). Emlak Vergisine Esas Arsa Birim Değerlerinin Belirlenmesindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(1): 21-42.*
- Tülümce, S. Y. (2013). Türkiye ’de Vergi Gelirleri ve Büyü me Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi (1988-2010). *Gümrük Ticaret Dergisi (2): 56-64.*
- Tümer, Ö. (2012). Stratejik Planlamaya Dayalı Performans Esaslı Bütçeleme Öncesi ve Sonrası Vergi Gelirleri, Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Denizli, 108.s*
- Türk, İ. (2015). *Maliye Politikası: Amaçlar-Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri. 26.Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, ÖzBaran Ofset, Ankara, 399 s.*
- TÜSİAD (2012). Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları. *Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, İstanbul.*
- TÜSİAD (2020). Banka ve sigorta muameleleri “(BSMV)” uygulama genel tebliği düzenlemesi için öneriler. (<https://tusiad.org/tr/vergi-cg/item/9621-banka-ve-sigorta-muameleleri-vergisi-bsmv-uygulama-genel-tebligi-duzenlemesi-icin-oneriler>), (11.11.2021)
- Uçak, S., Kuvat, Ö. ve Aytekin, A. G. (2018). Türkiye’de Arge Harcamaları– Büyüme İlişkisi: Ardl Yöntemi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(2):129-160.*
- URL-1(2018). <https://www.hmb.gov.tr/haberler/yeni-ekonomi-programi-yep-aciklandi> (16.02.2022).
- URL-2 (2018). <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/3-yila-3d-formulu-dengeleme-disiplin-degisim-2746169> (19.05.2022).
- URL-3(2019). <http://kisisel.ankara.edu.tr/politics.ankara.edu.tr/burca/ekonometri/8-%20Degisenvaryans.pdf> (15.01.2022).

URL-4(2018).

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/73932/mod_resource/content/1/Unite_10.pdf (15.01.2022).

Uygun, E. (2020). Türkiye’de Vergilemede Adalet Açısından Dolaylı ve Dolaysız Vergiler. *Vergi Raporu*, (251): 222-236).

Vural, İ. Y. (1999). İthalatta Vergi Uygulamaları ve Korumacılık. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1):183-202.

Yavuz, H. ve Beşel, F. (2015). Türkiye’de Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergi Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Frekans Nedensellik Analizi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(1):45-55.

Yavuz, N. Ç. (2005): Türkiye’de Kamu Harcamalarının Özel Sektör Yatırım Harcamalarını Dışlama Etkisinin Testi. *Marmara Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1): 269-284.

Yavuz, S. (2009). Hataları Ardışık Bağımlı (Otokorelasyonlu) Olan Regresyon Modellerinin Tahmin Edilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3): 123-140.

YEP (2018). Yeni ekonomi programı. Hazine ve Maliye Bakanlığı. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/10/Yeni-Ekonomi-Program%C4%B1-2019-2021.pdf>

YEP (2019). Yeni ekonomi programı. Hazine ve maliye bakanlığı. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/10/Yep-Eyl%C3%BCl-1.pdf>

Yıldırım, A. E. (2015). Avrupa Birliği ve Türk Vergi Sistemlerinde Özel Tüketim Vergisi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1): 219-252.

Yıldırım, R. (1996). Türkiye’de Enflasyon Vergisi Üzerine Bir Deneme. *Çukurova Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4): 151- 160.

Yıldız, B. (2019). Vergi Gelirlerinin Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Analiz: Yüksek Gelirli OECD Ülkeleri Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3):324-339.

Yılmaz, G. S. (2012). Türkiye’de Dolaylı Vergilerin Politik Ekonomisi: 1950-2011 Dönemi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Aydın, 117 s.

